

קג.

מכתב מאדמו"ר הזקן להרה"ק ר"א מקאליםק לא"י

ראשית הידיעה מודעת זאת מאמר רו"ל ברית כרותה ללשון הרע אם אינו מתקבל כולו מתקבל מקצתו¹. ובמשך שנים רבות אשר שנינו כחרב לשונם מדי שנה. הני נחותאי דנחתי מהם להכא ומהכא להתם. נעשה כעבות העגלה, והסאה נתמלאה וגבה טורא ביננא כו'. ובפרט כאשר שמעתי בשם הרב המנוח מוהרמ"ח זלה"ה² אשר המקום גורם, שהי' מזהיר מאד שם להזהר משנאת חנם, באמרו כי המקום עלול לכך, כי החורבן הי' בעבור שנאת חנם, ונשאר הרשימו כו'³. ותוספת ביאור נתבאר יפה בטוב טעם ודעת בשבת נחמו העבר. ואין שנאת חנם אלא ע"י רכילות ולשון הרע, בי אין טבע האדם לשנוא שנאת חנם ממש לרעהו אם לא עשה לו שום רעה לא במעשה ולא בדיבור. והנה מי לנו גדול משאול בחיר ה' ומשיחו, ועל ידי קבלת לשון הרע הרג נוב עיר הכהנים מעולל עד יונק פ"ה כהנים נושאי אפוד בד וכהן גדול בראשם, ואפילו למאן דאמר לא קבל דוד לשון הרע, משום דדברים נכרים חזא ביה (שבת נו.), אפילו הכי לא כוון אל האמת, וכן יכול להיות בנד"ה.

ברם כגון דא צריך לאודועי, וחסידי ה' אוכיר ותהלות ה' החפץ למען צדקו יגדיל כו' להוציא כאור צדקי, ולהיות נראה בעליל לארץ כי אמת ה' אתנו. אי לזאת הסב לבו אחורנית כשגגה שיצא מלפני השליט, והשיב אחור ימינו להרים ידו לכתוב מכתבי עמל ואון, להתעולל ולהתגולל עלינו בעלילות שוא הנראה בעליל לשנות הידוע ומפורסם לכל, הן במילי דשמיא, לעשות פלסתר כל המכתבים לכללות אנ"ש ואלי ביחוד זה כ"ב שנה⁴, לחזקני ולאמצני פתח פיך ויאירו דבריך כו' וכהנה דברים רבים. ונכרים דברי אמת היוצאים מעומקא דלבא, ולא כדי למלאות רצוני, כמו שכתב במכתבו למחותני הגאון החסיד אב"ד דק"ק בארדיטשוב⁵, כי מעולם לא בקשתי ממנו שום הסכמה על מילי דחסידות, להיותם אמרי פה קדוש רבנו הגדול זלה"ה ובנו נ"ע ממעורטש, ואדרבה בקשתי ליפטר מהם בשנים קדמוניות וליסע לאה"ק, ועל זה השיבו לי הרבנים במכתבם דשנת תקמ"ו⁶, ומי פתי לא יבין את זאת, כי אילו היה מבקש למלאות רצוני בלבד, הי' לו לכתוב רק לכללות אנ"ש בלבד ולא אלי ביחוד לחזקני ולאמצני, וכל מכתביו אשר כתב אלי ביחוד יעידון ויגידון כי הם באמת לאמיתו מקרב איש ולב עמוק, ובפרט במכתב אשר הועתק מקרוב, וגם מעיד עלי בהם אשר ה' בוחן לבות כו', והרבה נאבדו ממני.

והנה איך אפשר להעלות על הדעת שכל מכתביו מכ"ב שנה היו רק לפנים, בשביל חיווק ישיבת ארץ ישראל, ולא באמת לאמתו, ואם כן איפוא כל שכן שיש לומר כי אלו המכתבים דהאידינא הוא רק בשביל חיווק ישיבת אה"ק, לעשות כרצון איש ואיש מוילנא ולעחוויץ ולובאוויטש ומעזבו⁷, וככה אני חושב.

גם מה שכתב למחותני הגאון הנ"ל, בראותו שלא הועיל מעשה המכתב שלח אליו משולחיס לבא עמי לחשבון נכון במילי דשמיא⁸ כו', הנה מפורסם לכל כי אדרבה ואדרבה תיכף שבאו אלינו בחורף תקס"ב דברו רק טוב ונחומים לנחמני על מכתביו דשנת תקנ"ח⁹, ויפה עשיתי שדנתי בגניזה, ובקשו ממני לשרפם בפניהם יען כי אגרות האחרונות מבטלות הראשונות, ועניתי להם הרי שכנגדם אומרים שהם רק לפנים, וזעקו מרה איך אפשר לחשוב כזאת על אדם גדול כמותו ירבו בישראל, שבשביל דבר שבממון יפקיר אלפים נפשות מישראל ח"ו, אלו לא

הי' הדרך ישר בעיניו ח"ו, וגם היא שפלות גדולה לאה"ק להיות יסודה על ענין כזה ח"ו. והתאמץ בכל לב ונפש להכניס ולאמת בלבי כדברים האלה, וגם קבלו אצלי מכתבים ובקשו להיות כתוב בהם כדברים האלה דוקא. וגם בסבבם בכמה עיירות במדינתנו השמיעו קול ברמה כדברים האלה מעומקא דלבא, כידוע ומפורסם לכל. וגם בחורף תקס"ג לא עמדו לנגדי רק במילי דארעא קדישא, לבטל המשולחים במדינתנו, שיסבבו הם בעצמם לבד במדינתנו, ולא באו בחשבון עמי במילי דשמיא, כי אינם ממארי דחושבנא ואינם בקיאים בחשבונות.

ובאמת הכניסו בלבי דבריהם בחורף תקס"ב, מלבד שניכרים דברי אמת כו'. ואף גם זאת איך יעלה על הדעת כל איש ירא ה' לעסוק בגנבת דעת ומרמה גדולה, לכתוב מכתבי שלום חיבה וריעות מדי שנה כ"ב שנים, להוציא סך עצום מרי שנה בשנה אלפי אלפים, ובקברו ישים ארבו ח"ו. כי אילו היו יודעים רוב אנ"ש כי הם כנגדינו, כאשר נראה ממכתבים דהאירנא, בוודאי לא היו נותנים ביד מלאה ורחבה, הן דבר מועט באפשר כנהוג מקדם, ויותר היו נותנים להצדיקים המפורסמים שבחור"ל, ונמצא כי לא אותנו הוא מחרף ומגדף במכתבו כי אם עצמו וכבודו. וחילול השם בעיני ההמון, ה' יכפר.

גם מה שכתב למח' הנ"ל שכמה יגיעות יגע במכתבים שונים להעמידני על אחת וצדיק באמונתו יח"י, מלתא דעבידא לגלוי' הוא על ידי מכתבי מדי שנה בשנה הנמצאים תחת ידי, כי לא כתב אלי מזה רק פעם אחת לבר בשנת תקנ"ח, אחר נסעת מהרא"ק, לשם והלשין בפניו על כללות אנ"ש, ובשנת תקנ"ט, מחמת צוק העתים, לא נפניתי להשיב לו תשובה נכונה עד שנת תק"ס, ולזאת השיב כהוגן בשנת תקס"א¹⁰, וגם בשנת תקס"ב* כתב אלי במכתביו טוב, גם בשנת תקס"ג* בא מכתב טוב, רק שכנגדי לא הגיעוהו לידי כנודע.

והנה ביאור הפסוק וצדיק באמונתו יח"י נתבאר יפה בשבת נחמו דהאי שתא, ונרמז במקצת בלקוטי אמרים פל"ג, אבל לפי תפיסתם מאמר זה בא חבוק כו'¹⁰ כפשטא, להיות די באמונה הפשוטה כו', כמו שכתב במכתביו דשנת תקנ"ח¹¹, ואישתמיטתיה מאמר רז"ל (ברכות סג. בע"י) גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרי, הרי שאף שמאמין בה' אעפ"כ אינו מושל ברוחו שלא לגנוב ושלא לרצות, כנודע מדין הבא במחתרת שאין לו דמים מפני שבא להורגו לבעל הבית אם ימצאו כו'. אלא כדי להיות יראת ה' צריך להעמיק דעתו ולהתבונן כו', וכמ"ש בלקוטי אמרים, וכידוע לכל בכל מדינות וואלין ואוקריינא לכל מי שהריח ריח תורה מדרך הבעש"ט ז"ל ותלמידיו, שהביאור למ"ש בזה"ק (הקדמת ת"ז) דבינה היא אם הבנים, היינו דהבנים הם אהבה ויראה, ויראה נקראת נוקבא, כמ"ש אשה יראת ה', ואהבה וחסד נק' וזכר כמ"ש זכר חסדו, והמולדת אותם הוא ההתבוננות בעומק הדעת בגדולת ה', כל חד לפום שיעורא דילי', וכמו שאי אפשר להוליד בנים בלא אם כך אי אפשר להיות ירא אלקים בלא התבוננות. ויפה כוון במכתבו דשנת תקס"א* לכללות אנ"ש, ובפרט בענין ההתבוננות, ואיך יעלה על הדעת לחלוק על זה.

והנה לפי דברי במכתבו למחוזותי הגאון נ"י, ששלחם אלי למצוא חשבון נכון במילי דשמיא ולהתנהג עמי כפי ראות עיניהם וחשובנם הנכון, ומסר להם דעתו לומר בשמו כאשר יוכשר בעיניהם, לפי זה נמצא כי קלים היו רודפינו, הני נחותאי לפי דעתם הקלה, רק שמסר להם דעתו מפני שהם מופלגים בתורה ויראה בעיניהם, אבל אנחנו מכיריהם ויודעיהם מנעוריהם ועד עתה, דלא ידעי בצורתא דשמעתתא בגולה ולא בנסתר, ודי לקרותם יודעי ספר, ונוראות נפלאות, מי ראה כזאת, למסור

ענין גדול ונורא לחלוק עם אלף אלפים מישראל בידי שלוחים, לתת חרב בידם לפי דעתם וחשבונם, אשר ודאי אינם כדאי להכריע ולחלק, בהיות ודאי באלפי ישראל נמצאים רבים וכן שלמים אשר קטנם עבה ממתנם, ואפילו הוא בכבודו ובעצמו אין היחיד מכריע את הרבים, ובפרט שהוא נוגע בדבר, ואחרי מעשה אין שומעין לו, כמו שכתב מחותני הגאון נ"י¹², אלו הי' כאן הי' לו לשקול את עצמו בשקל הקודש אם להניע לב אלפי ישראל לבלבלם מעבודתם ח"ו, ולומר קבלו דעתי.

ובפרט שאינו נאמן לחזור בו ממכתבו דשנת תקס"א, ובאמתלא שנתן לדבריו במכתב הכללי, כרתנן בכתובות פ"ב במשנה, שאינם נאמנים לומר אנוסים היינו מחמת ממו, משום דאדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים את עצמו דשע אפילו להציל ממונו שמוחזק בו, וכל שכן להוציאו, וכי משום חבת הארץ הותרה הרצועה, כדבתיב (ירמי' ז) המערת פריצים היה הבית הזה.

ומ"ש במכתבו¹³ שהי' מתירא ממלשינות אלעזר, הנה גם אחר שחזר מ' אלעזר למדינתנו כתב ביד שלוחו מאיר מביחעוו: אל יזכירנו ראשונות ומה שעבר עבר כו', אהבה עזה מוסיף והולך כו', אחה הי' ידעת שבתי וקומי בנתה לרעי כו'¹⁴, גם להבנים כתב על ידו מכתב¹⁵ חבה ורעות, וגם שלוחי הנ"ל לא הזכירו כבואם מעניני הרדושים, ואדרכה שמעו כמה דרושים והוטב בעיניהם, והשמיעו קול בכל עיירות שנסעו, בשקלאב ובעיירות השדה, בהאי גוונא, מכלל שלא נשתלחו לזה בלל ועיקר, רק להוציא מלבי לבר ולהבנים בלבי שאגרות האחרונים מבטלות הראשונים והם עיקר, וגם באגרת תקס"ב, אחרי נסיעת מאיר לאה"ק, שלחו אלי מכתב חבה וריעות כשנים קרמוניות ביתר שאת ויתר עז ע"י חיים משרת, וקרוב הדבר כי מחמת שנגע בו י"ד ה' כנודע¹⁶ שכח מה שעשו ידיו שנת תקס"ב, כי אלו הי' זוכר לא הי' נותן אמתלאות אלו שנראה לעין שהם שוא.

¹⁵ והנני מוסיף להפליא איך יכול החי להבחישי הידוע, אשר נסעתי עמו יחד לק"ק ראוונע לרבינו הגדול נ"ע בקיץ תקל"ב, והי' מתירא מפני רבנו נ"ע ליסע לתוך העיר ממש ועמר לו בקצה העיר, ואותי בקש להתראות עם הרב המנוח מוהרמ"מ, אשר הי' שם מכבר בק"ק הנ"ל, לבקש מלפניו שימליץ טוב עבורו לפני רבנו הק' נ"ע ליתן לו רשות לבוא אליו, ותיכף הלך הרב המנוח לרבנו הק' נ"ע ופעל אצלו, והלכתי תיכף לקצה העיר לקרוא לו, והלכתי עמו ביחד לחדר רבנו הגדול נ"ע, ועיני ראו ואוני שמעו אשר דבר אתו קשות על רוע הנהגתו לאנ"ש במדינת רוסיה (כי הרב המנוח הי' איתן מושבו אז בק"ק מינסק) אשר כל היום היתה שיחתם בהוללות וליצנות, וגם להתלוצץ מכל הלוטמים ולבזותם בכל מיני ביונות בפריקת עול וקלות גדולה, וגם להתהפך תמיד בראש למטה ורגל למעלה (שקורין קוליען ז"ל) בשווקים וברחובות, ונתחלל שם שמים בעיני ערלים, וגם בשאר מיני שחוק והיתול ברחובות קאליסק, ובחורף תקל"ב, אחר הויכוח שהי' בשקלאב, לא מצא מענה על זה ועל כ"ב, וכתבו חכמי ק"ק שקלאב להודיע להגאון המנוח דוויגנא, עד שהכניסו בלבו לדון דין מורידין ח"ו, וכדין אפיקורס מבזה ת"ח, ועל ההיפוך ברגלים למעלה אמר שהוא מן פעור כו', וכתבו כן מוויגנא לבראד והדפיסו שם קונטרס זמיר עריצים¹⁷ בקיץ הנ"ל, והיתה מזה צרה גדולה לכל הצדיקים דוואלין, ולא יכלו לישב בבתיים, ונאספו כולם לק"ק ראוונא בעת ההיא לרבנו הגדול נ"ע לטכס עצה, ולזאת היתה יראתו לנסוע תוך העיר, שלא יצא הקצף עליו ח"ו מרבנו הגדול, וגם המגיד מזלאטשוב הי' שם בעת ההיא והמליץ טוב עבורו אצל הה"מ נ"ע, כידוע לי הכל ומילתא דעבידא לגלויי, והנה מודעת

זאת כי כל צוק העתים שעברו עלינו בשנת תקנ"ט ה' על פי ב"ד שסמכו ראשם ורובם על חתימת יד הגאון דווילנא דשנת תקל"ב, כמפורסם שם. ואיך נשכח כל זה מהרב דטבריא, ואיך הסיר מסוה הבושה מעל פניו ורם לבבו לכתוב עלי למחותני נ"י שאני אינני הולך בדרך רבנו הקדוש והוא הולך בדרךיו כו'. ובהיותו במדינתנו ה' הרב המנוח או בק"ק מינסק, וכשחזר ממינסק וקבע דירתו בהארדאק היטב חדה לו על הרב ועל הנהגותיו ועל אנשי שלומה, כנודע למקצת אנ"ש הישנים המקורבים אליו. ואיך יוכל להכחיש המפורסמות ולשום חושך לאור ואור לחושך. אין זאת כי אם ה' היסב לבו אחורנית כמריבי כהן, ובא לכלל כעס וטעות במפורסמות. למען דעת כי אמת ה' אתנו.

והן במילי ראדעא קרישא, הזאת דרך ירא ה' להרחיב פה ולשון מדברת גדולות עפ"י השמועה לבד, כמו שכתב במכתביו י"י: שמוע שמעתי כו'. ושמע דק חצי רבר כו'. והנה הגם שעל פי הכתובים ומאד"ל פ"ק י"א רשבת לא ה"י מהראוי לענות לו כלום, אך להיות נקי מה' ומישראל ועת לעשות לה' הפרו תורתך ההכרח הוא לענותו בדרך ארוכה וקצרה.

הנה בחורף תקס"ג באו אלי הני נחותאי הידועים ובקשו ממני לבטל כל השלוחים במדינתנו וכל המעמדות הישנים, דק שיסבכו בעצמם ויעשו להם מעמדות מאוהבים אמיתיים, שאינם מכוונים בשם חב"ד, ואמרת להם איך יספיקו לסבב בזמן קצר בכל המדינות שמסבבים השלוחים, והשיבו לי כי די להם בשליחות של מהר"ס, שהוא ערך שליש מכל המשולחים, יען היותם מתי מעט, כי רובם הלכו לעולמם ולא נצרך להם יותר מערך זה. ואמרו לי בפירוש שעושים כן מרעת הרב שלהם, שצוה להם כן שלא לקבל מאנשים המכוונים הנ"ל, שהם נותנים דק על פי מכתבי ולא מחמת אהבתם אמיתית, וקושטא קאי כו'. ולא אביתי שמוע אליהם, כדי שלא להרבות מחלוקת בישראל לעשות אגודות אגודות בכל עיר ועיר ומנין, כמו שהורעתי נאמנה בחורף תקנ"ח⁸. ואמרו לי באם שלא אניחם לסבב במדינתנו, אזי לא יקבלו אפילו פרוטה אחת ממדינתנו, ממה שנאסף על ידי מכתבי, כי כן צוה להם הרב. ושאלתי מהם ואם תאמר מה נאכל. והשיבו לי שיש להם הבטחה נאמנה מהצדיקים דוואלין ואוקריינא על סך שיספיק להם בערך הנ"ל, ואין צריכים כלל למדינתנו, להיות נכנעים לחב"ד. אך ברוב התאמצות מהר"ס פעל אצלם שיקבלו בשנה הזאת עכ"פ, עד שיקיימו הצדיקים הבטחתם לסלק להם במוזמנים, ואז שוב לא יקבלו במדינתנו. ובוה נסעו מאתי בשלום.

ובבואם מוויטעפסק היתה רוח אחרת אתם, ושלחו מכתב חרוץ מקהל גובערניע הנ"ל, באזהרה נוראה שלא יסבב שום שליח במדינתנו לעשות מעמד בשבילם במדינתנו. וגם השמיעו קול בכל העיירות שבוראי לא יתקבלו באה"ק מה שנותנים לשלוחי דמדינתנו, והכל בשם הרב שלהם, ועוד חרופים רבים עלי ועל כל אנ"ש ועל הנלויים, כמפורסם לכל כל החרופים שהושמעו לכל עיירות בשיבתם במדינתנו כשני חרשים אחר נסיעתם ממחנינו וגם דרך עברם במדינתנו. וכשמוע זאת המתנדבים היטב חדה להם, ולא רצו ליתן אפי' פרוטה א' לאה"ק, דק שהשלוחים פעלו אצלם ע"י תחנונים רבים שישלחו המעות לידי לעשות כטוב בעיני רווקא, והגבאים שבכל עיר ועיר כתבו כן מכתבים ומסרו ליד השלוחים להביא אלי כידוע לכל, ועדיין הם בירי כל המכתבים מכל הגבאים שהביאו אלי כל השלוחים, ומילתא

רעכירא לגלויי. וישראל חצי רב¹⁹ סיפר לי איך שבסביבה אמרו לו באיהו מקומן בזה"ל: ליתן אנו מוכרחים בפקודת הרב דלארי, אך מי יתן ויהי' שיגנבו המעות מידכם. ולא יגיע לאה"ק מחמת החירופים ד"ל.

אך לבי וזי' נוקפי אולי הכל שלא מדעת הרב שלהם, אם הם חטאו כו', ודאוי אעפ"כ לשלוח המעות ליד הרב. ושאלתי את פי מהר"ס והשיב לי שלפי דעתו אי אפשר כלל שיעשו ויאמרו כן מדעת עצמם. וכווראי צוה להם הרב כן, כי א"א שיעשו ויאמרו מעצמם דבר גדול כזה, להיות גרמא בנוקין שלא לשלוח מעות לשם כלל, כי אמרו לרבים גם לו (לי) ביחוד שלא יקובל שם כלל וכלל. והיתה עצתי שיכתוב הוא להרב בהודעה נאמנה, איך שכל הסך המוגבה הוא תח"י מוהר"ס, רק מפני שאנשי המשולחים הנאמנים אומרים בשמו שכווראי לא יקבל, לכן לא שלח המעות אליו. פן יצא לטמיון המעות ח"ו. אך תמיה גדולה מה חרון האף הגדול הזה, לשפוך דם לכל המתנדבים שלא לקבל נדבותיהם. ובאם שירצה האדון כת"ר לקבל המעות, יכתוב לכאן מכתב של חבה איך שרצונו לקבל, ויושלח לו כל הסך המוגבה, הקרן והריחו. כי הולווה ככאן לבטוחים גדולים על הכשר עיסקא. ויכול כת"ר לסמוך ע"ז וללוות שם על הכשר עיסקא. וזהו תורף מכתב מהר"ס אשר כתב אליו, ונחתם בחתימת ידו בפני ממש, ושלה לאה"ק עם מעות היחידים, והגיע לידו בודאי, כאשר ירוע לי נאמנה.

והוא הדבר אשר דברתי כי תואנה הוא מבקש להתגולל עלינו ולהתעולל בעלילות כו'. גם אם לא הגיע המכתב לידו, עכ"פ אם אמת הדבר שהם שלוחי מהימני שלו ובשליחותו אמרו כן בכל המדינה, וגם אלי, וגם ביחוד להר"ס, עד שנתאמת כן בלבי, שלא יקבל בודאי, וגם ממכתבו למדינתנו לחמו' הגאון נ"י מבואר כן שעשו הכל מדעתו, א"כ מה צעק אלי וקרא אחרי מלא²¹: והשמיט כו', וירא ה' וידרוש כו'.

גם מה שכתב²²: עלי היו כולנה, גם כן בא בעלילה, כירוע לי בכירוד הסך שקבלו בווינא דבר חדש, וההוספה שבלעזחוי"ץ עם הגילויים, עולה לכפל שליחות מוהר"ס שהי' די להם.

ואחרי הרברים והאמת האלה, מוטל עלי להודיע ולהזהיר לאנשי הקרובים והרחוקים, להתרחק מאד מהכת המסיתים והמריחים, הנוסעים עם מכתב הרב דטבריא, ובדאשם הזקן הידוע מעבר הנהר דוויטעפסק²³, ושלא לרבר עמהם שלום מטוב ועד דע, וגם שלא לעורר עמהם ריב ומדון ח"ו, רק כל שומר נפשו ירחק מהם כמשור המועד ממש. ודי באזהרה והודעה דבה כזו.

כה דברי כו'...

נדפס בס' גנוי נסתרות, אור רב סי' י"ד ובס' הרב מלארי עמ' 231 (בהשטות קלות ערך). בבית רבי מרדכי כ"א הובאו קטעים קצרים ממכתב זה. כאן נדפס עמ' ה"גל בהשואה אל "קובץ כת"י מהרש"ן".

התאריך כנראה תקס"ו, כי מובאות כאן ציטטות מאגרות ר"א מקאליסק משנת תקס"ה.

(1) לא מצאתי מקורו בדברי חז"ל. מאמר זה מובא גם באלשיך לקהלת ד' (פסוק כ"א): „כנודע מרדכי כי ברית כרותה ללשון הרע שיתקבל כי מי לנו גדול מדוד וברוב חכמתו לא עצר כח לבלתי קבלו מציבא". (2) ראה לעיל בסימנים ב' וג'. (3) בס' ברכת הארץ אות צ"ז הביא מ"י שער התצר (להרב ר' דוד בן שמעון, ראב"ד ור"מ לעדת המערבים בירושלים, ירושלים תרע"ב) שכתב: והן עתה ראיתי בכתבי הגאון מו"ה שניאור זלמן זלה"ה שכתב לאה"ק על ענין

זה וכתב וז"ל ובפרט כי המקום גורם, כאשר שמעתי בשם הרב המנוח מוהר"ם ז"ל שהי' מזהיר מאד שם להזהר משנאה חנם, באמרו כי המקום עלול לכך כי התרכין הי' בעתן שנא"ח ונשאר הרשימה עכ"ל הנהב"י. (4) אם מכתב זה נכתב בתקופה נובל לקבוע לפי"ו את התחלת גשיאות רבנו לתקמ"ד. (5) לעיל סימן ק. (6) לעיל סימן פ"ו וי"ו. (7) מי הם האנשים מחילנא ומלובאוויטש לא ידעתי. ב"לעזוויץ" נתבחר כנראה לר' מרדכי מלעזוויץ שנתמנה אח"כ ע"י הר"א מקאליסק על המעמדות במקום דבנו (ראה באגרות דלקמן). גם בסוף מכתב זה מוזכר כסף שנאסף בחילנא ובלעזוויץ. ב"מעזבוז" נתבחר כנראה לר' ברוך ממעזבוז, ע"י לקמן סי' ק"ו וק"י. (7) משנת תקנ"ח נשתמד כידניו רק מכתב אחד שהובא לעיל בסי' ס"א.

(8) מכתבים אלו לא הגיעו לידינו. (9) כנראה זהו ר' אהרן הקטן מסמאלין. בשנת תקס"ו מוצאים אנו את חתימתו על מכתב מסבריא (לקוטי אמרים ח"ב י"ב): "אהרן בלא"א מו"ה מאיר נ"י הנקרא אהרן הקטן מסמאלין, אשר עומד ומשמש את אדמו"ר שיח"י. בשנת תקס"ח הי' בחי"ל, ור' שלמה זלמן חילנר כותב אליו (לעיל סי' כ"ג): "ועליכם לכיף נפשכם לפני מי שגדול מכם ואפילו למי שקטן בעיניכם, ולעולם יהא אדם אוהב שלום וכו'". (נראה שגם אז סרב ר' אהרן הקטן לכיף עצמו לפני רבנו). באגרת הר"א מקאליסק לרבנו בשי' תקנ"ו (לעיל ג"ח) הוא מתמרמר על אשר "הרחיק לאהובי בנפשי מעולם וכו' מו"ה אהרן הקטן". לכן מסתבר לומר שהוא שעלה שוב לא"י אל רבו ומחבבו הר"א מקאליסק, והלשין בפניו על כללות אני"ש.

(10) ע"י לעיל סי' צ"ד. (10) בא חבקוק והעמידו (לתרי"ג מצות) על אחת. שנאמר (חבקוק ב') וצדיק באמונתו יחיה (מכות ב"ד). (11) מכתבים אלו לא הגיעו לידינו, אבל שיטתו של הר"א מקאליסק בידור זה נחבאה במכתבו מתקמ"ט בד"ה עתה אהובי שנדפס בסרי"ט טרי הארץ. (השלמת המכתב נדפסה בלקוטי אמרים ח"ב ל"ב). (12) בסימן הקודם.

(13) לעיל סי' צ"ט. (14) לא עמדתי על כוונתו. (15) על הקטע דלקמן ראה בהערה 4 לסי' צ"ד. (16) הספר "זמיר עריצים וחברות צורים" (בן ל"ב עמודים) נדפס בעיר אלקעסניק הסמוכה לכראד בשי' תקל"ב בעילום שם המחבר והמו"ל. כל האקסמפלרים הושמדו ע"י החסידיים כתקומה היא. נשארו רק שנים מהם, אחד בכריטיש מוויאום והשני כנראה כספרית האוניברסיטא בירושלים. ב"העבר" ברך ב' (פטרבורג תרע"ח) חזרו והדפיסוהו מתוך כתב יד שהועתק מן הדפוס הראשון. על השער נדפס: "סי' זמיר עריצים וחברות צורים, לומר ולהכרית כל החוחים והקוצים מכאיכים וסלונים ממאירי... והמעתיק הוסיף נוסף על דברי הגארת הזאת בלשון צח... לידות כמו אופל לתרבות אנשים חטאים... נדפס מה ק"ק אלקעסניק... לסדר ולפרט והלבושתי מעלי את תלונות בני ישראל". (תובן הספר: 1) אגרת קנאות מחילנא מיום ח' אייר תקל"ב על אודות החסידים ומנהגיהם המשוניים, על ראשי ה"ב"ת" בחילנא, המגיד ר' חיים ור' איסר שנתגלה קלונם ונענשו קשה בקקות הכיד (שם מוזכר "ר' מענדל ממניסק ראש ה"ב"ת"). (2) כרוז בורגין שהוכרז בכראד בבי' סיון תקל"ב ובו חרם גדול ונורא. (3) מליצה ארוכה המתחלת "עוד תוספת כיעור" — מאת מחבר החוברת. (4) אגרת מחילנא לכריסק בחתימת הגר"א, ר' שמואל בן אביגדור אב"ד חילנא ועוד 16 חתימות. (5) אגרת מפרנסי וילנא לכל הקהילות (מוזכר בה שגם הגר"א אב"דף לתובן הכרוז). (6) ספור מעשי "הב"ת" בחילנא, על ר' מענדל ממניסק שבא להתחמק עם הגר"א, שריפת ספרי החסידים ועוד. (7) תקנות ק' לעשנוכ נגד החסידים.

(17) בסימן צ"ח. (18) נראה להגיה "פרק ב' רשבת" והוא כשבת דף ל' ע"ב: בתיב אל תען כסיל כאולתו, וכתוב ענה כסיל כאולתו. לא קשיא, הא בדברי תורה (מותר לענות כאולתו — רש"י) הא במילי דעלמא. (19) ? (20) הנהר דחינא חוצה את העיר חייטבסק, ליהותו של "הוקן הידוע מויטבסק" ראה במכתב הרא"ק לרבנו בשנת תקנ"ו (סי' נ"ח): "וישמע חכם וכו' לקרב את... הרב הוקן נשוא פנים מו"ה אהרן הלוי מויטעפסק... ולהחשיבו כבראשונה... ואין לכך חילול השם גדול מזה בהשפלת אדם במוחו...". ובאמת הי' מקורב לרבנו בראשונה, במשמע ממכתב רבנו לעיל סי' ב' ע"ש. יש לשער שר' אהרן הלוי מויטעפסק הגי' לצנח אה"ב לאחד מראשי החולקים על רבנו, ואילו מבחינים דברי מכתבנו זה.

[ב"ציון" שנה ה' נדפס מכתב מאת ר' שלמה מקארלין אל ר' אהרן סג"ל מויטבסק. אולי זה הוא. וז"ל המכתב:]

"שלום לא"נ וידיד ר' וידיד ה"ה האלוף הרבני החסיד המופלג ומפורסם ניצמד בקירת לבי כק"ש כמה"ר אהרן סג"ל נ"י, הנה אד"ש כמשפט האמור למעלה אודת הענין

שנתהוה במדינתכם ה' לי הרבה לדבר עם רומע"ל רק א"א לבאר הכל בכתב כ"א סא"ם, אבל האמת איתנו שהצור עושה נסלאות לבדו ואמילו בנגד הטבע ואינו נמנע ממנו כלל ובכל מקום ובכל זמן, ובוה אומר שלום. כ"ד המבקש שיתגלה אהבת תבורא לישראל, שלמה בלא"א כמוהר"ר מאיר טג"ל וללה"ה. בקשתי לשלוח ב' סידעלעך וכוכית"א.

קד.

אנה"ק מאדמו"ר כהנא קדישא נ"ע מש' תקס"ו

אל אחי ורעי אדברה נא שלום מלא ברכת ה'.

בשנה דאשתקד כבר כתבתי להודיע קושט דברי אמת מארץ את כל אשר עם לבבי, אשר ה' צפון וטמון וכאש עצור בלבי מימים ימימה. למען ידעו ויבינו דבר מתוך דבר, ולהסיר העקמימות שבלב מאשר הכניסו באזנם על הני תרי שלוחי יקירי דידן החביבים עלי כבבת עיני ולא עשו דבר שלא מדעתי ורצוני, והכל יפה עשו בעתו ובזמנו כאשר צויתים לבקש לנו מנוח אשר ייטב לנו בתיקון מעמד מחדש לתקן ושיבתנו בקודש, לתת אותה בידי מחבבי מצוה ויקרה היא בעיניהם [והנני עומד בחזקתי לפני ה' אשפוך שיחי, ולבי בוער כאש תבער יער רשפי אש שלהבת כו' תמיד כל היום וגם בלילה לא שכב לבי ועצור במלין מי יוכל, אועק ואשו, נשבר לבי בקרבי, רחפו כל עצמותי, צר לי עליכם אחי ובניי, ה' ירחם עליכם].

זכרו ראשונות והתבוננו במכתבינו הראשונים מיום בואנו אל הקודש, בכל אשר הוזהרנו אותם לשמור ישמורו. כי כן דרך האמת קבלתי מרבוה"ק נ"ע, אשר הופיע עליהם דוה"ק, והו מסרי נפשיהו על קדושת שמו ית' ללהב [לבב] בניי [ו]לקשרם ולייחדם ביחוד גמור, שתהי' יראת ד' על פניהם להעמידם על אחת, באמונת צדיקים יחיו לעד, ולהכניסם בבית האמונה, וכשתתחזק בלבו האמונה קרבה אל נפשו גאלה, וידעת את ד' אלקיך תירא, יראת ד' היא אוצרם, ויראתם קודמת לחכמתם, ולזכר חומרות הגוף בטעמי מצות ד' ברה, אז יבקע כשחר אורם בנר מצוה ואור תורה, וכל האומר אין לו אלא תורה, גם תורה אין לו, שנאמר ולמדתם ועשיתם, כל שישנו בעשי' ישנו בלמידה (יבמות ק"ט:), ועתה יראו את ד' ועבדו אותו באמת ובתמים, אל ירבו ידברו גבוה יצא עתק מפיהם ולבם כל עמהם, איככה יאמרו חכמים אנחנו ותורת ד' אתנו, אכן הנה לשקר, וחכמת מה להם, לבו חסר ואומר לכל סכל הוא, לא זו דרך האמת ולא זו העיר ישכון בה אור אמת, וכל הרברים יגעים, לא יוכל איש לרבר ולא הבלדר בקולמוסו, ומאשר המו מעי עליהם, מאהבתי אותם אהבת איתן, חפצתי צדקם, לקשרם בקשר של קיימא, להעמיד רגליהם רגל ישרה לבל ימוטו פעמם, ולפני ד' היא שיחתי, להתייחד ולהתקשר עמהם במקום חיותא, ולהמשיך עליהם אור פני מלך חיים, לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא הליכות עולם, והנני עומד לפני ד' פתח שער השמים, עוג עוגה ואיני זו מתוכה, עד כי ישקיף ד' משמים ויערה עליהם רוח קדשו להטות לבבם אליו, ולפקוח עינים עורות, למען ילכו בדרך טובים ואורחות צדיקים ישמורו.

ועתה שיתו לבבכם לכל הדברים והאמת, וגדולה צדקה צדקת ארץ ישראל לקרב לבבם בלב טהור ורוח נכון יחדש בקרבם חדישים לבקרים רבה אמונתם לעשותם תורה וא"י קנין אחד, אכן יש ד' במקום הזה מה נורא, [ו]קדושתה למעלה, והעם היושב בה נשוא עון, וכל הגלויים אלי[נו] בשם ד' אלקים, יחד כולם יראי ד' וחושבי שמו, ואנכי הוראה גדול כח קדושת הארץ, ובעינינו ראינו את כל מעשי

ד' כי נורא הוא, אשר עשה עמנו להפליא ברוב עידן ועידנין דחלפו עלן מיסודי הארץ, חבת הקודש מכשרת לקבל מאהבה, שמחת ד' עוזנו ומעוזנו עינינו אל ד' ויאר לנו, ואשרי המתקדשים והמטהרים להיות חלקם בחיים להיות מתומכי דאורייתא בארעא קדישא.

ועתה חזקו ואמצו לכבכם אם תעירו ואם תעוררו את האהבה, ואל ישימו לב לדברי נרגן מפריד אלוף, הנותנים חתיתם בארץ חיים, מתכבדים בקלון לראות את ערות הארץ ויושבי', [גם] להרכות כבודם ולמעט כבוד שמים, וברצונם לעקור שור חזקת ישיבתנו בקודש, לאמר אין לנו עוד חלק ונחלה בארץ, עקרו שרשם מארץ חיים, אשר אמרו ללשוננו נגביר שפתנו אתנו מי אדון לנו, בד' בטח לבי ובכח קדושת הארץ, שכל הרוצה להרוס יהרס, והארץ לעולם עומדת ויתרון ארץ בכל, והעידותי [בי] את השמים ואת הארץ, כי לא לכבודי ח"ו אני כותב זאת, ולא לשבח כספיים, כי האלקים הרועה אותי מעודי חסד ד' יסובבני בשפע בדכה, פרנסתי מזומנת לי כיד ד' הטובה, הגם כי צר לי מאוד מעולות חובות אלפים גדולים ומדוחק פרנסת עניים ואביונים, בד' בטחתי מעולם ועד עולם על יראיו, ולהאמין בסיבת כל הסבות, הרבה ריוח והצלה לפני המקום יהי' בעזרנו, כי לא יטוש ד' את עמו ונחלתו, ולא אוזו מנקודת האמת ח"ו, וקנא קנאתי לשם ד' ולמען הדרת קדושת הארץ, ומי האיש החפץ חיים יטה אוון לשמוע דבר ד' מארץ חיים להיות באמנותו נכון וקיים, זאת עשו וחיו ויהי' אלקים עמכם, והיו עטופים וקשורים עמנו כל הימים: והי' הנשאר בציון קדוש יאמר לו, והמואסים בארץ חמדה להפיר ברית, אסתירה פני מהם, ונראה מה יהי' אחריתם.

והרבה דברים יש בלבי כלפירי אש, והנני [נעצר] לפני ד' עד עת בוא דברם הטוב ועלתה תשובתם אלי, בה אדע מי ומי אשר קרבת אלקים יחפצון, הנני ממציא נפשי לגביהו לקרבם בשתי ידי, להתהלך לפני ד' באור החיים, ואחרי הודיעם את כל זאת, אני את נפשי הצלתי, את אשר יחפץ ד' למען צדק, בלבבו יבין ובעיניו יראה ויטה שכם להתקרב לדבר אמת, ולא ישא לשוא נפשו, ישא ברכה מאת ד' מקודש ומציון יסעדם ויברכם וינטלם וינשאים עוד כל ימי עולם, ושלום.

דברי המדבר בצדקה למען אהבת ישראל עם קודש, עיני אל ד' ויאיר להם נתיבות החיים באור נקודת האמת, הולך ואור באור החיים סלה, אכ"ר.

נאום אברהם בא"א מ"ל אלכסנדר ב"ץ זללה"ה.

נדפס בלקוטי אמרים ח"ב מכתב מ"ג (מכת"י שהיה אצל הגי' בעל דרכי תשובה ז"ל) ובס' תיבת הארץ דף ע"ב.
המוסגר במרובעים נוסף באחד המקורות.

קה.

אנה"ק מאדמו"ר כהנא קדישא נ"ע למדינת ליטא מש' תקס"ו

שלום ואמת מארץ חיים לאחינו אנשי לבבנו, חברים מקשיבים לקול זברי אלקים חיים, אנשי אמת וצדק וצדקתם עומדת לעד נכון וקיים, אנשי חפץ אשר קרבת אלקים יחפצון חפצי חיים, להגות בתורה ועבודה ויראת שמים, תומתי ישרים תנחם במעגלי צדק בנר מצוה ותורה אור ודרך חיים, המופלאים הוהתיקין נגידים ונדיבים מופלגים יראים ושלמים, מסובלים במצוות ומעשים, ישרים ותמימים

גדולים חקרי לב חוקקי ישראל המתנדבים בעם במדינת ליטא ורייסין יע"א.
נדיבי עם אלקי אברהם יהי בעזרתו, וכצינה רצון יעפרם חסד ורחמים וחיים
ושלום לכל זרעם ברוך ד' לעולם, יברכם ד' מציון ויראו בטוב ירושלים. כיר"א.

אחר"ש וטובתם, חבה יתירה נודעת להם, כי מסך ר' בקרבנו רוח אהבתם גם
מאז ומעולם מוסיף והולך, יום ליום יביע כמעין הנובע ממקור חיים וחסד עשו עמנו.
לזאת פקודתם שמרה רוחנו רוח חן מול האלקים בעבור תברכם נפשנו ברכת ר' מלא
כל טוב ארץ ושמים מחי החיים, יחיים מיומים, אורך ימים בימינם, עושר וכבוד
וחיים וברכה כימי השמים על הארץ.

ותהלות ר' אבשר שלום אתנו וכל צוותא בסימא, רוחא ונפשא, הנלוים אלי
בשם ר' אלקים חיים, פה ארץ החיים.

ורב שלום ביאת אהובנו שלוחנו ידי"נ עוז הרב המופלג חו"נ [יו"ש] מו"ה מאיר
[נ"י], כי בא שלום ת"ל בתוך ימי חג האסיף, הגריל לנו השמחה כליל התקשר חג
האסיף, בהתאסף שמחה בלבי ובלב כל ישראל ואנ"ש, כי הגריל ר' לעשות עמהם
ועמנו, היינו שמחים מבשורת שלומכם הטוב ישגא לעד, וכל תרומת הכסף אשר
נגבה ונאסף על ידי ידינו הגובה נאמן אמון מופלא ומכוסה, איש נבוב ילבב,
הוותיק בכל דרכיו כמו"ה ישראל יי [נ"י], כן הגיע לירינו הכל בשלימות בעו"ה
ית' ע"י שלוחא מהימנא הנ"ל, וכל המכתבים כולם אומר שלום, כה הראני ר' כל
הכתוב לחיים וברכה למשמרת לדורי דורות, ורוב אהבת נפשם בשאלתם, אנכי
לד' אנכי אוכירה לרצון לפני ר' ימלא כל משאלותם, ודין השר"ר הנז', מפיו יהגה
אהבתם לגורל חסדם ואמונתם, פירש לפני שיחתם בכל פרטי עניניהם, שמתי עיני
ולבי עליהם לפני ר' תמיד.

והנה ראה ראיתי נועם ר' עליהם במעשה יריהם צדק ושלום כשרון לבבם בעוז
צדקתם ע"פ פעלם, אני בצדק אחזה פניהם, יהי כן ר' עמהם כאשר הי' עם לבבם
הטהור, יטהרו ויצדקו בצדקתם צדק לעולם בהם תעבדו עבודת הצדקה השקט
ומנוחה, מה יקר חסדם ואמונתם להתנרב בשמחה ובלב טהור ורוח נריבה, בכיורדי
אש האהבה ולפירי להבה, כה יתן ר' וכה יוסיף עליכם [בדרכה] אלף פעמים ככה, ברוב
ברכה מרובה מרה טובה לאלפי רבבה כצמח השרה יציצו ויצמחו, ששון ושמחה
ישגו ארחות חיים, אשריכם וזרעי על כל מים, ישישו וישמחו במתנת חלקם בחיים
היא למחזיקים בה, חזק ואמץ לבם בר' אור להם מציון, אשר נתן להם לב לדעת
ולהבין יקר תפארת מצוה זו ומה טעם יש בה, טועמיה חיים זכו ואכלו מעץ החיים.
כי ממנו תוצאות חיים למוצאיהם בפייהם ובלבבם לעשותם עשי' לשמה, מיום ר'
שמה, ברוך ר' אשר הפליא חסדם לנו, וברוכים אתם לד' עמנו, כי חפץ ר' לזכותם
להיותם קיימים באמונתם וצדקתם צדק אזור מתנם, יעמדו רגליהם רגל ישרה, בשפה
ברורה ובנעימה קדושה, נעימות בימינם, לכל ימוטו פעמם לילך אחרי מרוחי שוא,
מוציא רבת הארץ בדברי תהפוכות לשון שקר, להפך ברית הארץ ויושביו ח"ו.
אשר עליהם נאמר כל יראו בטוב ר' בארץ החיים.

ואתם אחינו הרבקים בר' אלקים חיים, כל אשר קרבת אלקים יחפצו, מי האיש
החפץ חיים, אוהב ימים לראות טוב הארץ אשר ר' דורש, דרשו משפט ועשו צדקה,
כי קרובה ישועת ר' מגן הוא לכל החוסים בו בטח לבם ונעזרתם אל ד' ויאר להם
(לנו) אור עולם באוצר חיים, בנר מצות ר' ברה מאירת עינים, ובמאור תורה ויראת
ר' טהורה עומדת לעד, אהבת ציון אל תשכחו לנצח, יאירו אור אתי עמי במחיצתי

יהיו לעולם. למען ציון לא אחשה מלהזכירם, כזכור בנים אזכרם, ובימי אקרא יהי להם מושך חסד אל כל היום יסובבם יבוננם ירוממם, ויברכם איש אשר כברכתו ממקור הברכות, שובע שמחות ורוב הצלחות, מי שם בטוחות. בטחו בד' עדי עד, חזקו ואמצו לבבכם כל המיחלים לד', התאחדו כולכם כאחד לעבוד את ד' שכם אחד בלב אחד. ורוח נכון יחדש בקרבם, חדשים לבקרים רבה אמונתם בדבר ד' אמת לעולם תעמוד באמונת צדיקים יהיו לעד.

והנה עניינט רואות את מורכט, מר דכיא, ה"ה רב רחומנו ורב נהורא עמי' שריא, הרה"ח המפורסם בצדקתו וכל מעשהו באמונה, כש"ק מו"ה מרדכי מלעכניוויטש¹, הולך ואור, באורו יראו אור לנחותם בדרך אמת ואמונה אזור מתניו, כאשר ידבק איש אזור מתניו כן ידבקו אליו בני א"ל חי, והי' כל מבקש ד' אליו ידרושון להאיר להם נתיבות האמת תכון לעד, כי גדול מרדכי, גדולים מעשי חייא על הארץ ועל המחי'. מן השמים הסכימו על ידו לזכותו בהוד הדר מצוה זו, וד' אתו בכל אשר הוא עושה כל מעשיו לשם שמים. מאור יש להם לשמוח בחלקם אשר חלק ד' אותם לדעת ולהבין נקודת האמת עמכם מעתה ועד עולם.

כל אלה הדברים נאמרו באמת מפי יקרא דבר דבר על אפניו, ומרוב המכתבים ההכרחיים אינו לפי כחי לכתוב בכתובת ידי ממש, ואומה עם הסופר לכתוב לפני כל אשר אני מצוה אותו לבניי אחיי ומרחמי המה חקוקים על לוח לבי לפני ד' תמיד כל היום אברכם ממקור הברכות וממעייני הישועות ורב חסד ד' מעולם ועד עולם על יראיו לשומרי בריתו ולזוכרי פקודיו לעשותם, יהי כבוד ד' לעולם ישמח ד' במעשיו, יהיו קשורים ועטופים עמנו כל הימים בלב אחד יחדיו נהיה תמים בקודש ה' לאורך ימים.

דברי הדוש"ת באהבה ומעתיך בעדם ובעד ביתם וזרעם ובעד רוב הצלחתם בעילוי גוף ונפש טובה לעולמים, כיר"א.

נאום אברהם בא"א מ' אלכסנדר כ"ץ זלה"ה.

נדפס א) בלקוטי אמרים ח"ב מכתב מ"ב, מכת"י שהי' אצל הגי' בעל דרבי תשובה ז"ל.
ב) בס' טבור הארץ טרק ו' מכת"י שנמצא בטבריא, ג) בחיבת הארץ דף ע"א ע"ב.

1) פסוק הוא באיוב י"א י"ב ותרנומו, וגבר חריף יתחכם לביה". 1א) הוא ר' ישראל מאוסטרונא המוזכר לקמן סי' ק"ב. 2) לאחר המחלוקת עם רבנו מינו הר"א מקאליסק וסיעתו את ד' מרדכי מלעכניץ (תלמידו של ר' שלמה מקארלין) למנהיג לחסידי ליטא ועל בנית כספי המעמדות. הר"מ מלעכניץ וחבירו ומחותנו ר' אשר מסטילין (בנו של ר' אהרן הגדול מקארלין) היו תמימי דעים עם הר"ק ור' ברוך ממעזיבו בשיתם בחסידות המנוגדת לישיבת רבנו (ראה לקמן סי' ק"ז ובהערותי שם).

מן הר"מ מלעכניץ לא נשארו בידינו כל דברי תורה שבכתב, חוץ מגרגרים מועטים מאגרותיו המובאים בספרי צאצאיו ויורשיו הרוחניים (קוידנוב, קוברין וסלונים). על התעסקותו בהחזקת יישוב ארה"ק כותב בנו ד' נח מלעכניץ באגרתו מחורף תקס"א (נדפסה בראש ס' דברי שלום לר"ש פערלאו, וילנא תרמ"ב):

... קול קורא מעיר אשר האיר לנו ה' בנתיבות ההולכים להשם במסילות לאלקים ולכל אנ"ש הנטועים באשלי רבדכי מרבותינו הק' ובפרט מאאמור"ר ז"ל נ"ע, אשר ידוע לכל מעת אשר צדיקי הווד העמיסו עליו משא השם בעול מצוה זו אשר יט שכמו לסבול משאה באהבה וחבה בחבת הקודש... אדמו"ר אבי ז"ל הי' נאה דורש ונאה מקיים מצוה זו... ולא התחיל שום מצוה בתורה ותפלה בלתי לה' לבדו ליחוד ביחוד מצוה זו, כמיש

והתפללו אליך דרך ארצם ארץ החיים סלה... ולרובם ככולם ה' אזהרתו נורא לכל הפחות שלא יעבור עליו שבת אחת כאיתור נדבתו חלילה בתשלום נדבתו ככל שבוע ושבוע... וכבר שמענו מסורי אבי ז"ל ומאדמו"ר הרה"ק מו"ה שלמה הלוי ז"ל (ר"ש קארליני) ומהרה"ק מו"ה ברוך נ"ע (ממויבו) אשר ברור וצלול הדבר אם היו מרגילים א"ע להחזיק עניי ארץ ישראל בהרחבה, ובפרט חבורת קדישתא, לא היו לאנ"ש הנ"ל שום ירידה בהשכלה וגוף ונפש...".

קו.

אגרת מהרב רבי מאיר, שנת תקס"ואו

ורשתי את ד' שלום מאהבי נפשי עוז ידידות חביבי, מחבבי ארץ חפץ, חפצי צדק מבקשי אמת מארץ וצדק משמים, נגידים נדיבים מופלאים, יראים ושלמים, הוותיקים ואנשי מעשה דמדינת ליטא, יהי נועם ד' ית' שמו עליהם.

חסדי ד' אוכיר תהלות ד' שגמלני כל טוב, שהצליח ד' את דרכי בשובי לביתי בקודש. מגן אברהם"ם היה בעזרי באחרית ים, גם שם ידו תנחני, על מי מנוחות ינהלני. בחודש ימים באתי מעיר אדעס לעבור שני הימים, ובאתי למחוז חפצי בה, שם ביתי, פה עיה"ק טבריא [תובב"א], בחוה"מ סוכות העבר. קטונתי מכל החסדים. אלוקי אדוני אברהם ויהי לי לישועה.

מה מאוד שמח לבי ותגל נפשי אף חיי רוחי בקרבי ויאורו עיני, אשר זכיתי לחוות בנועם זיו הוד הדרת קודש פני כבוד אדמו"ר גאון עוזנו רוח אפינו אמת. ומה נהדר ההגן הגדול בקדושתו, ומה נורא מעשהו. כמראה הבוק ונוגה לו, כי קרן אור פניו, ומפיו יצא זקוקין דנורא. זה היום אשר קייתי ראיתי, לחוות בנועמו ולבקר בהיכלו לעמוד לשרת לפניו, וכל אחינו ידידינו הנלוים אליו, אנשי קודש חברים מקשיבים לקול דברי אלקים חיים, כולנו פה ארץ החיים.

וכל עולות מנחתם קבלו ברצון, שמחים בכנין עיר קדשנו, בהתנדבם בשמחה בכל לבבם, דורשים חיוק ישיבתנו בקודש עור כל ימי עולם. ישמחו השמים ותגל הארץ, ואתם שמחו בד' וגילו בצדקתכם צדק לעולם. וד' יגמור בעדם להושיע עניי ארץ סלה. ומה מאוד יקרו רעים אהובים, זכרונם לרצון תמיד בפי קודש אדמו"ר, לשונו יהגה צדקתם וחסדם, לברך אותם באהבה, להשפיע עליהם שפע רצון מנהירו עילאה, אור עולם באוצר חיים וברכה ממקור הברכות וממעיני הישועה. אשריכם אשר בכם בחר א"ל ד' ויאר להם בנר מצוה זו כי רבה היא, וחפץ ד' לזכותם וזכו בה.

ואני עשיתי כל המוטל עלי להזכירם באהבה וחבה לפני כ' אדמו"ר בכלל ובפרט לכל משאלותם, איש על דגלו באותות במהותו ואיכותו. וכולם נזכרים בזכירה אחת, לעורר רחמים עליהם תמיד, לקשרם על לוח לבבו, באברתו יסך עליהם בצלו לגונמנו, יסתירם בסתר כנפיו סלה, לנצח יראו אור, באור תורה ויראת ד' על פניהם, בשפע ברכה חיי ומוזני.

ואתם חזקו ואמצו לבבכם, לעולם ישמרו חסדם ואמונתם, להיות שוקדים בעבודתם עבודת הקודש, אל מול פניהם יאירו, וקרוב הדבר מאוד בפיהם ובלבבם לעשותו, לשמור ולעשות כל היוצא מפי קדוש עליון חמדת לבבנו, כבוד הרב החסיד המפורסם, קדוש ד' מכובד, בוצינא דנהורא, מו"ה מרדכי מלעכיוויטש, והנה עיניכם רואות את מורכם לחבב מצוה זו, בהלו גרו עלי ראשם בנר מצוה זו תולך ואור, לאורו ילכו, לנחתם הדרך בעמוד אש להאיר להם בעבודה תמה וברה.

והנה מכל פרטי עניני הארץ, הכל מפורש יוצא באגרת הכללות. ויראו עיניהם ושמחו לבם במכתב קדוש אדמו"ר, ועיניהם תחזינה משרים מה מאוד גדלה חבתם לפניו, לא זו מחבבם. ישמחו במתנת חלקם, כי חלק ד' אותם להיות קשורים ועטופים לאור באור החיים אמת מארץ.

אני את בריתי אשמור, וזכרם לא ימוש מפני תמיד עוד כל הימים על הארץ, באהבתם אהגה תמיד, להזכירם [לטוב] לפני ד' בארץ החיים סלה.
דברי הרוש"ת מלונ"ח לכל אחר באהבת אמת.

נאום מאיר בא"א מו"ה יעקב זצ"ל.

נדפס בלקוטי אמרים ח"ב מכתב מ"ד (מכת"י שנמצא אצל הרב דברי תשובה ו"ל) ובס' חובת הארץ דף ע"ד.

קז.

תשובתו של ר' אשר מסטאלין אל המגיד מקאזניץ
(אודות המחלוקת עם רבנו)

בעו"ה, יום ב' פ' תולדות פה ק' סטאלין.

שלום שלום כפולה ומכופלת לכבוד אדמו"ר הרב הגאון תפארת ישראל והדרתו הדרת קדוש איש אלקים מגדול עוז, שמינו משותף בשמו¹, בו נרוץ ונשגב, החסיד המפורסם לשם ולתהלה ולתפארת כבוד קדושת שמו מו"ה ישראל שיחי' עש"ז ובניו שיחי' עם כל הנלוים אליו ודורשי שלומו הטוב, ובשלומו יהי' לנצח שלום על ישראל.

תהלה לא-ל אתנו החיים והשלום, אני וזוגתי הצנועה והחסודה פייגא בת' יחד ובני הילד אהרן שיחי' ובתי מרת פעריל* ובעלה ובניו שיחי' ובן אשתי הרבני הוותיק ונצמד בקירות לבי מו"ה משה בער* שיחי' וזוגתו ובניו שיחי' ב"ה וב"ש כולנו אנחנו אלה פה חיים ושלום, ונזכה לשמוע ברבת טובה וברכה וחיים ושלום, ופשיטא שאזכה לראות נועם פני הדרת קדשו נעים זמירות ישראל בחיים ושמחה ושלום.

אהובי חמדת נפשי וצור לבבי ושעשועי וגיעגועי בכל עת אוכרנו המו מעי לו, ואתחנן ואבקש מאת פני מלכי וקדושי קדוש ישראל שאחי' חקוק בלבו הטהור והקדוש כרמות דיוקנו חקוק, ויקבל מנחתי השלוחה אליו בדצון, ויערב לו להזכירני אותי ואת בני וזוגתי תחי'. הגם שאני בדיחוק מקום הזמן מכבודו עכ"ז נפשי קשורה בנפשי נפש ישראל כמעט בכל תפלה, ובפרט בשבתות קרשינו נשמת חיינו נקשרתי עמו בחביון עוזו בעבותות אהבה. וגם זאת בכלל ובפרט הבקשה לעיין בעיני פקחא על דבריו הקדושים והנעימים שפרס עלי סוכת שלומו הטוב ע"י אהובי ר' ברוך זעליחאב, שבקש אותי משמו הקדוש שברצונו הטוב בטובתו ובחסדו חסד ד' על יראיו ובפרט למיחלים להשפיע חסדו לבריותיו שאשב בהשקט ובשלחה ולא אתערב במחלוקת וכו'.

הזכור למזכיריו טובות וזכרונות יזכור כשהייתי בק' זעליחאב והיו עלי כמה הרפתקאות ובעו"ה דחיתי בשמאל וקדבתי בימין, ובוודאי גם פה היו כמה ענינים כאלו, וב"ה וב"ש שאין דרכי בכך וחלילה חלילה לי מדברים כאלו ומכיוצא בהם, ומוצא שפתי לא אשנה. כאם שאירע פעם אחר בשנה שמוכרח אני לדבר בפני

אנשים אלה העומדים פה כי ידעתי את מכאובי ואני פנים (פגום?) בדברים האלו. וכאשר חנני אלקים שירצה איש באמת ובאמונה לקבל מוסד השכל, צריך אני להפרישו מאיסורא כאשר בלבי ובנפשי. וחוצץ מזה זממתי בזמן ורסן את פי שלא לדבר מזה מכמה טעמים הכמוסים.

והנה אדמו"ר ידיד נפשי וחמדת לבי ידע באמונה שלא קבלתי זה ח"ו משום אדם גם בן איש ואיני עושה ח"ו מצות אנשים מלומדה, רק ב"ה האמת אתי כלבי ולפומא לא גלי' יצעק לבי אל ה'. והנה אם באפשרי לשלוח לאדוני כמה ניידות חלקים: ואדוני יקרא בזה לידע... הדבר אפשר ה' לעשות כן, וכולי האי ואולי אפשר כשלא יעיין בזה כפי ידיעתי ואמתת לבי, וקבלתי מקדושי עליון ובפרט מפיו הקדוש איך שצריך לחזק באמונתינו, גם זה אין מהכרח להודיע. רק מי שלא [שמא?] ומקדם וכמאז כן עתה שדרכו להפריז ולצעוק על מדותיו של הבריות ולומר קבלו דעתי והילוכי בקודש וזה הדרך ילכו בו, יש לו מקום לגבות חובו ולדבר על זה בכה וזה בכה, ואנחנו קבלנו ממלכנו דוד מלך ישראל כל ארחות ה' חסד ואמת רק לנצודי בריתו ועדותיו, זה קבלת עול מלכותו עליך מאת אלקים לירא ומצוותיו לשמור. כללו של דבר, המשכיל בעת ההיא ידום וכו'.

וגם זאת ידע נאמנה שמקור שמך ישראל וחיתום אורינו אור ישראל הוא הבעש"ט, ח"ו לא נפסק ולא יוסף מזדעם זרע קודש מצבתם, ואני יודע שהרב הקדוש וברוך הוא וברוך שמו, שיחי במסתרים תבכה נפשו ובחדרי חדרים באין רואה ובאין שומע לבינו לבין קונו יצעק לבו אל ד' על זאת, ובוודאי ח"ו שארית ישראל לא יעשו עולה, וגם איני אומר קבלו דעתי, רק שדאנו ולבו שיתחזק האמונה אמונת ישראל בתורה ובתפלה ובמצוות מעשיות כבמעמד הר סיני נעשה ונשמע, ובוודאי מי שיצעוק על זה יצעוק ג"כ בזה הדיבור והאמירה, רק שאינו יודע תוכן הדברים, ואהובי אדוני יזכור אהבתם ויחי' זרעם, שבוודאי כל מי שנגע יראת ד' בלבו מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו ח"ו לכנוס במחלוקת ולדחות השלום חלילה וחלילה.

יאמין לי אדוני, בעת כתיבתי לא ה' באפשרי להחזיק לבי מגודל יגוני, רק אנא נפשי בכתבי יהבית בשורות שהן הרבה לאדוני כלות נפשי לגלות ולהודיע כפילא בקופא דמחטא, ואתו החכמה והמדע וישמע חכם ויוסף בזה להבין מדעתו שורש הדברים והטוב בעיניו יעשה, ובטוח אני בחסדו ובטובו שידין אותי לזכות ויראה את טוב לבי בזה, ויבוא טוב ויקבל טוב, ומרוב שיחי דברתי עד הנה ולא כטפה מהים הגדול.

כללו של דבר, אם הייתי פורט לפני כבודו כמה דברים פרטים שראיתי בעיני ובאזני שמעתי, ואני יכול להעיד ע"ז בתורת עדות ולשבע בנקיטת חפץ, ה' אדוני משתומם על השמועה, ובוודאי כמדומה לי שהי' דורש ברכים שירחקו זה הדרך. ואיני צריך לפרט בשמם, רק שמכלל הן נשמע מה שצריך להחזיק באמונת תורתנו הקדושה ואמונת חכמים הקדושים חכמי(נו) הזמן דור דור ודורשיו, ולהתחזק ביראת ד' היא אוצרו, והם אלפי אלפים וכמעט מדינה שלימה שאינם מדברים רק רזין דאורייתא* וסודות וחכמות בחוץ ובמבואות וכו', והשליכו אמת ואמונה ארצה, ומדברים תועה על קדושי עליון לקדושים אשר בארץ המה חלקם בחיים והן אשר בחיים חיותם שיוכו לביאת גואל, הכל אצלם כקליפת השום ולבוזתם, ופקרו במצוות מעשיות ובפשוטי התורה, והנה מי שצועק ואומר שזה הדרך נכון לפניהם הוא מאנשים הקרואים והולכים לתמם ואינם יודעים פנימות הדברים עד היכן

הגיע. ואם הי' באפשרי להתוודע ולהעלות הערמימיות וחכמת יון היאך שנעשה השדוך עם הרב הגאון הק' שיח' כאשר הובא בילקוט על השידוך של יעקב עם לבן, בכדי שיהי' להם צד לריב עם אנשים חנם ולעמוד לימינם, ובעוה"ר פעלו מה שרצו, אך לא פעולת אמת וכו'.

וד' ישמרנו ממחשבות רעות וזרות. וחלילה חלילה לכבודי ולכבוד בית אבא להכניס עצמי במחלוקת, ומעולם לא הלכתי בגדולות ובנפלאות ממני ח"ו ולקשקש וכו' לומר שאני ג"כ מגדולי הזמן, ובמקום גדולים לא אעמוד, ואני מבקש אל ה' ואלי אסתכן בכל עת ובכל שעה להכיר מקומי, והלואי שאזכה להיות הצעיר והנבזה והשפל שבתלמידים ולהיות מקורב באמת הגם לקדושי זמנינו, ובפרט לאמונת פשוטי תורתנו, ולקיים באהבה תלמוד תורתנו הק' כצויו של אדון הנביאים. ובטוח אני בחסדו ובטובו שיראה בעין טובה יושבת על מלאת טוב לבי ויושר כונתי בזה. והי' זה שלום.

מנאי הכותב אליו לכבודו על ידידות לבי וכלות נפשי שנכספה וגם כלתה נפשי לחצרותיו ולראות נועם זיו הדרת קדשו בחיים ושלום, ויזכרני לטובה אות כאשר לבבי עם לבבו פונה היום ובכל עת ובכל שעה בשלומי, הרושת' וידידו לנצח.

חק'.

מכתב זה הועתק (בערך בשנת תר"ץ) מכת"י שהי' בגניזה אצל הרבי כסטרלין, ונמסר לי ע"י הדי"ר ז. רבינוביץ מחיפה. קיצורו של מכתב זה, הכולל את הפניה והחתימה ושלוש ארבע שורות מן הפנים, נדפס בס' בית אהרן. גם אצל הרב ר' אברהם אלימלך שפייד, הרבי מגרודזיסק שליט"א בירושלים, היה נמצאת העתקת מכתב זה וגם מכתבו של המגיד מקאזניץ, אשר מכתבנו זה הוא תשובה עליו. המגיד מקאזניץ כמכתבו מצד בזכות רבנו ושיטתו. בחשיבות רבנו וספר התניא אצל המגיד מקאזניץ אפשר להחכה מן הסכמתו לסי' אור הגנוז לצדיקים (הבנוי על התניא) שהובאה לעיל בהערה לסי' ס"ו, ומהכיוא את התניא כספריו (כעבודת ישראל על אבות ס"ב ב' ובהקדמת גאולת ישראל על המהר"ל מפרג וצד).

מכתב זה נראה שהרא"ש מסטאלין הי' ממתנגדי שיטת רבנו בחינות, ועמד לצדו של ר' ברוך ממעזיבוב. הוא הי' גם מחומכיו של ר"א מקאליסק, ובמכתבו (בכת"י שכיד) ע"ד המעמדות הוא מאיים על המפריעים לזה כי ידעו נאמנה שכתב הגאון כהן צדק מדגא ורכנא אדעא דישראל על האנשים ההם שידעו כי בנפשם הם ובנפש כיתם, ולהלן הוא כותב שם: "ובסידור הותנה שיומסר לידי כל כסף הקדשים". כיצד היתה חלוקת התפקידים בזה כינו לכוין הר"ם מלעכחין (שנמנה ע"י הרא"ש מקאליסק על המעמדות, כמבואר בסימנים הקודמים) — לא ידוע לי. גם הרא"ש מסטאלין וגם הר"ם מלעכחין היו באחדות דעות עם ר' ברוך ממעזיבוב. הרא"ש מסטאלין ציווה לנכדו ר' שלמה חיים לקרוא את שם בנו (ואח"כ ממלא מקומו בקידינוב) ברוך מרדכי — על שם ר' ברוך ממעזיבוב וע"ש סכו ר' מרדכי מלעכחין. (— בהקדמת סי' דברי שלום, לר"ש סעלצאן כה"ר ברוך מרדכי מקידינוב, שבה מסופרות תולדות בית לעכחין).

כשנחאלמן הרא"ש מסטאלין מאשתו הראשונה שידך לו המגיד מקאזניץ את אלמנתו של ר' אהרן האלם (ר' אהרלע דער שטומער — על שם שתיקתו במשך שנים מדברי חול) מועליחוב, וגם נתן לו מוונות על שולחנו (ברשימת הכתבים שנמצאו אצל הרבי של סטאלין, הנמצאת אצל הדי"ר רבינוביץ הג"ל, מוזכר מכתבו של המגיד מקאזניץ לרא"ש ע"ד השידוך הזה). ר' אשר הי' תלמידו וגם בן ביתו של המגיד מקאזניץ ומקושר אליו מאד, ועי"ז תובן דרישת השלום לזוגתו של המגיד והפרטים המשפחתיים שהובאו במכתב זה.

תאריך המכתב הוא בערך תקט"ז—תקט"ו, כי כאן מוזכר בנו של ר' אשר, "הילד אהרן", הוא ר' אהרן מקארלין בעל "בית אהרן" שנולד כשנת תקט"ב, וחתנו בעל בתו סערל, שנפטר בשנת תקט"ו (שם ושארית).

(1) אותיות "אשר" ובללות ב"ישראל". (1*) אשתו של ר' אהרן (נסטר בשנת תקס"ו על מני אביו) בה"ד מרדכי מלעכוויץ. בנם הוא הרבי ר' שלמה חיים מקוידניב, ועל שמה נקראה משפחתו פערלוב. (2) הוא בנו של ר' אהרן "האילם" מועליחוב. אח"כ עלה לא"י והי' מראשי חסידי קרלין בטבריא. חתימתו "משה דוב בהרב מו"ה אהרן זצ"ל ממסטאלין" נמצאת בין החתימות על כתב שליחות מאת חסידי טבריא בשנת תר"ו (מגנוי ירושלים חובי ק"י עמ' 18). כפי שם ושארית מובא שהי' חתנו של ר' שלמה מקארלין, וצ"ע. (3) בן בוחב רא"ש ממסטאלין גם להי"ר שמואל הלוי מקאשיסקע בשולי מכתבו (נדפס בבית אהרן דף קמ"ו, ר' בראדי תרל"ה): ומה שהנחתי הנייר חלק, ידע אהובי שקצר הי' לכתוב, עכ"ו אם ירצה יכול לקרות גם החלק, כי בחלק כתוב ג"ב יותר מעיקר הכתב שקורין מחמת הלבנונית שניכרים האותיות והחלק כולל אותם, וע"ז אמר יעקב ואנכי איש חלק וכו'. עכ"ל. (4) כאן כתוב בכתב לא ברור, שוחבי ולא יבלת לפענח תיבה זו. (5) ר' ברוך ממעזיבז. (6) נראה שכונתו לחסידי חב"ד שבמדינת רייסין. (7) הכתוב בשורות הבאות אינו מוכן לי. אולי אפשר הי' לעמוד על משמעותן של דברים מתוך מכתבו של המגיד מקאזניץ שלא הצלחתי להשיג.

קח.

אגרת "החווה" מלובלין לר' לוי יצחק מברדיטשוב

שלום לרב טוב מרבון סב לכבוד אהובי אדמו"ר הגאון איש אלפים קדוש בן קדוש.

גי"ק הגיעני לנכון. זה זמן רב השגתי, אף על פי כן לא הי' מסתייע מילתא להשיב מפני הכבוד, כי טרוד אני מאוד תמיד ותשוע כחי. בפרט בני החליש את כוחי, שאינו אוכל מעת בואו לביתי קודם הימים נוראים. הצרות בני החלוש אין לשער. ואין אני יוכל לסבול את צער ישראל, ובפרט אשר ראיתי בעיני ובאזני שמעתי מטרדות הרבים ומהחולשות ר"ל ומדוחק של העולם והיוקר גדול.

והנה קודם כתיבת ידי בא לידי אגרת מן מחותני הגאון הישיש מוה"ר ארי' ליב אב"ד דק"ק וואלצשיטק שנוסע לאה"ק, ואיני זוכר אם מאדעס או מסטאמבול, ושם נאמר שכבוד הרמה הי' אצלו ונתן בידו ממון לחלקו לעניים באה"ק. לפי שכלי יכתוב לכשיודמן לו מה לשלוח ליד בני מו"ה שלום יקותיאל יחיאל: והוא ימצא לשם ע"י שלוחי דרחמנא. (חסר).

ונידון: האגרת שכתב, הוכרחתי לספר עניני, שמעולם אין דרכי להתערב בשום דרכי קטטה ומריבה, ובפרט בין שני צדיקים גדולים ח"ו, על כן איני בקי בכל אלה ואיני יודע שלמה הענין הזה. כי אני רוצה לאהוב כל הצדיקים באמת, שלא להרהר ח"ו אחר שום צדיק, לא הרי זה כהרי זה, הצד השוה שבהן שדרכן להיטיב תמיד.

והנה שמעתי שמעלתו הקפיד מאד על שלא נסעתי אליו לבארדיטשוב בהיותי שמה במדינתם, תמי' גדולה מאד, כי אמרו לי שאינו בביתו בוודאי, שנסע למדינת אונגרו. ועדיין הי' בדעתי כן, וכאשר אמרתי לפני מחו' הרב דק"ק קאוולע, עד עתה כמה שבעות ששמעתי אומרים שלא כן היא, כי רומע"ל הי' בביתו עדיין, ובוודאי משגה הוא הי' לי זה שלא ידעתי, ואין בזה שום שקר ח"ו כידוע, וכמה אנשים יודעים שאין דרכי כלל ליסע ואני איש מנוחה, רק ע"י ההכרח גדול, ומחוי' שכתב קודם נסיעתו לאה"ק להתראות עמו, וגם לקח בח"י עמו, הוכרחתי לנסוע עם זוגי תחי' אשר אינה בריאה, וששמעתי שהחסיד המפורסם מוה"ר ר' ברוך נ"י משתוקק להתראות עמי, ואמרתי בלבי איני יוצא לפניו, כי אני קרוב למחנתו כי וואלצשיטק סמוך למעוזבו, ואת כל הצדיקים אני מכיר רק לא אותו.

גם את מחות' דמר' הגאון מוה"ר שניאור זלמן נ"י, אני מכיר, כי בהיותי עמו אצל הרב מאניפאליע' והיינו על ציון מו"ר ר' זוסיא ז"ע בשביל צדות ישראל, כי ידעתי שהוא מסר א"ע ונפשו תמיד עבוד צדות ישראל. ומשם רציתי ליסע לכבודו הרמה ושמעתי בוודאי אינו בביתו, ע"כ לא נסעתי. ומפני היוקר גדול שהי' אז הכרחתי לשלוח את הסוסים לביתי, שהי' קשה עלי מאוד ההוצאה, כי גם על הדרך הכינתי לי מביתי על הוצאה.

על כן תמי' מה שמקפיד עלי כבודו בחנם. ואפשר איזה מלשונות הי', כי קבל דור לשון הרע, ומובטחני כשיעיד בזה ידינני לכף זכות ולא יהי' בלבו הטחור עלי ללל וכאב את בן ידעה, והי' בזה שלום.

כ"ד תלמידו המצפה טובתו ושלומו תמיד.

עקב יצחק במוה"ר אברהם אליעזר הלוי הורוויץ.

נדפס בשלימות בס' צרור החיים סי' ס"ד, ובהשמטות — בסוף סי' משנת יואל.
ר' ארי' ליב מוואלאצשיסק המווכר במכתב זה הוא מח"ס אהבת שלום, שנפטר בצפת בכ"ז ניסן תקע"ב. הוא נסע לא"י בקיץ תקס"ה (ס' ימי מהרנ"ת דף כ"ה, ר' למברג תרס"ג). אי"כ מוכח מחכנו של מכתבנו כי נכתב בשנת תקס"ו.

(1) לא מצאתי בס' שם ושארית. (2) הקטע הבא מכוון כנראה למחלוקת בין ר"ב ממעייכיו ורלו"צ מברדיטשוב. ראה על כך בס' בוציאנא ונהורא השלם, הוצ' הר"ר מרגליות.
(3) מכאן משמע שבתו של התורה היתה נשואה לבנו של ר' ארי' ליב מחלוטשיסק. בס' שם ושארית כתב על חיתונים אחרים שהיו ביניהם ודבריו צריכים בדיקה. (4) כנראה כונתו לר' יהודה ליב כהן בעל אור הגנוז. (5) ?

קמ.

הסכמת רבנו על הטורים שנדפסו בסלאוויטא

קושט אמרי אמת ניתנו ליכתב על אודות ההסכמות מהגאונים על הדפסת חארבעה טורים שנדפסו בק"ק סלאוויטא שלא לחזור ולהדפיסם בלי רשיון המביאים לבית הדפוס הנקובים בשמותם שם בהסכמות הנ"ל עד כלות משך זמן המבואר שם. הנה מודעת זאת שהנקובים הנ"ל היו שלוחים ממני ח"מ, ובכח והרשאה שיש לי מהנקובים הנ"ל לאחר שחזרה שליחות למקומה, הריני מוסר ונותן כל כח וזכות מההסכמות הנ"ל לכבוד הרב המאה"ג המופלג בתורה וידאת ה' אוצרו בנן של קדושים כק"ש מ"ו משה נ"י, אב"ד דק"ק הנ"ל, להיות כח ורשות לו לבדו לחזור ולהדפיס הד"ט הנ"ל ולא לזרים אתו ח"ו עד כלות משך זמן המבואר בהסכמות הנ"ל.

ולדאי' באתי עה"ח היום יום ה' ד' אדר ראשון תקס"ו.

נאום שניאור זלמן באמ"ו מ"ו ברוך זללה"ה.

נדפס בס' גנוי נסתרות, אור רב ט', את הספרים עצמם לא ראיתי.

קי.

מכתב כ"ק רבינו הגדול נ"ע שכתב להרב מוהר"ר משה
המדפוס מסלאוויטא ע"ד הדפסת הש"ס

בע"ה יום ה' לסדר ונתתי שלום בארץ.

ה' ישפות שלום וחיים טובים לא"י הרב המופ' בנן של קדושים כבוד מו"ה
משה נ"י ונאל"ש וי"ר.

מהורענא לירידי, כי הנה אמת הרבד כי מתחלה לפוס דיהטא לא הוכשר בעיני
להכניס א"ע כעת בעסק הדפסת הש"ס, כ"א לאחר זמן מה, עד אשר יורפס ויומכר
חלק א' או ב' חלקים מר"ט ויהי' ריוח בעולם. אך אחרי שובי נחמתי, כי שבתי
וראתי שזוהו דבר שא"א כלל להפריד בין הרבקים, שהן החתימות הנחתמים בפנס
השלוחים המתהלכים בארץ על ש"ס ור"ט בשליחות אחת, כי שליח עשה שליחותו.
וגם הרבה מאד מאנשים אפרתים הירועים במדינתנו, אשר מתחלה בקשו מאד
הדפסת ר"ט, ועכשיו כאשר נתפרסם הדפסת הש"ס, משכו ידם מר"ט ובוחרים
יותר בש"ס.

גלל כן א"א לי לזוז וזיז כל שהוא מקשר של קיימא שעשה מח' שלום שכנא י
עם מעכת"ה גם על הדפסת הש"ס. והגם כי הגדיל לעשות על סך רב ועצום, אך זאת
אפשר לתקן בקל בשבוע ונחת, להמתין מעט מהתחלת הדפסת הש"ס עד אשר יוגמר
חלק א', טור א"ה, על כל הר' או ה' פרעסין. ובתוך כך יהי' נודע מספר סך כל
החתימות גם במדינת ליטא ורוסי' ופאלעשייע ושאר מדינות. ועוד יוסיף על סך
כל החתימות להדפיס כרך הראשון, ברכות וזרעים, סך כמה מאות. ובעת הולכת
הדרך לחלקו ביעקב בכל המדינות בוודאי יתוספו עוד חתימות איזה סך רב א'
מעט, וככה יורפס שאר הש"ס משבת ואילך.

אך אחת שאלתי מאת כבוד מעכת"ה אותה אבקש, על אודות שכר אויף
לאק' המגיע לו חלק ששית מסך כל השסין עפ"י קשר הג"ל. במטותא מיני'
להתפשר על מזומנים עם אה' אחי הרבני המופ' הנגיד מ' מרדכי' נ"י ועם מח'
הרבני המופ' מו"ה שלום י הנ"ל, כאשר שמתי דברי בפיהם, בכרי שיהי' למעכת"ה
הרוחה לשכר פועלים, ועוד כמה טעמים אשר יפרשו שיחתי בפני מעכת"ה, נא ונא.
וגם יתר פרטי הרבדים שמתי בפיהם, ונתתי להם רשות והדמנא לעשות קשר של
קיימא עם מעכת"ה מחדש, שיבוארו כל פרטי האופנים בפידוש, כי השכחה מצויה,
ועולם כמנהגו נוהג.

ומד' דברי זכור אזכירנו אודות ההגהה, שלא לסמוך על בעלי מגיהים
אשר... אצל מעכת"ה, כי נמצאים אחריהם שבושים דבים, וחלילה חלילה לנו
להיות מאותם שנאמר עליהם עושה מלאכת ה' רמיה ח"ו ור"ל מענשם, ובוראי על
מעכת"ה מוטל הרבד חובה, מאחר שנכפלו הפרעסין יותר מכפל, אזי יוכפלו ג"כ
המגיהים. והנה אמת נכון הרבד להרד אחר מגיה למדן מופ', שילמוד היטב כל דף
קודם למעשה הדפוס, ובפרט בש"ס, נא ונא. ואודות העדפת שכרו, בוודאי נבא
לעמק השוה' אחי ומח' הנ"ל, כאשר שמתי דברי בפיהם. והש"ס יורפס מרפוס
אמשטרדם, שהם מוגיהים היטב.

ואצא בכי טוב, הטיבה ה' לטובי' וישרי', כנפשו ונפשי א"נ ד"ש מלונ"ה.

שניאור זלמן בא"מ מו' ברוך זללה"ה.

הועתק מתצלום כ"ק שנדפס ב"התמים" חוברת ה'. מסתבר שמכתב זה נכתב כשנת תקס"ז. שהרי בתקס"ח כבר נדפס הש"ס, ולהקדים התאריך לתקס"ו לא מסתבר, כי שנת תקס"ו היתה "ששסה" ופרשיות בהר בחוקותיו היו אז מחוברות, ואין נוהגים לציין בתאריך את הפרשה השניה, כמו שמצויין כאן "לסדר ונתתי שלום בארץ". משא"כ תקס"ו שהיתה שנה מעוברת ופרשיותיה נפרדות.

(1) ד"ת מר' סורים. (2) תיבה זו אינה ברורה. (3) הוא ר' שלום שכנא, שהי מקום חתן רבנו (אבי הצמח צדק, דאה אודותיו בהערה לס' מ"א). (4) "מכבש" הדפוס. (5) הספרים הנדפסים = ה"הוצאה". (6) ה"י רב בעיר אורשא, כינוי משפחתו "פונזער", נפטר בתקס"ג ומנו"כ בקאפוטט. ה"י ממונה על ה"הודיע" שבליזנא, ולפניו היו האברכים צריכים להרצות את מלפוליהם בומנים קבועים (התמים חוב' ב' דף ג'), נכדו ה"י הרב מוועטקא ר' רוב בער בר' שמעון ליפשיץ מח"ס גולות עליות על מקהאות (ורשא תרמ"ו). (7) תיבה לא ברורה. (8) כנראה חסדה כאן תיבה אחת.

קיא.

הסכמה מכ"ק רבינו הגדול נ"ע על הש"ס שנדפס במלאוויטא

(הש"ס בצרוף הסכמה זו נדפס ב' פעמים, בשנת תקס"ח ובשנת תקע"ז לפ"ק).

ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה והעיר רוח נדיבה /בנדיבי עמו/ ¹, ה"ה הרב המאה"ג /המפורסם/ המופלג בתורה ויראת ה' אוצרו, בנן של קדושי, כבוד מהר"ר משה נ"י, אב"ד דק' סלאוויטא, /אשר נדב לבו לה'/ לחזור ולהדפיס הש"ס בבלי וד"ט בדפוס המשובח שלו, המעולה מכל הדפוסים שבמדינות אלה, כתבנית אשר נדפסו / שם / מקדוב ע"י שלוחי מהימני ידי, ה"ה האחד ומיוחד אחי הרבני המופ' הנגיד מר' מרדכי נ"י, וחד דעמיה הרבני המופ' המנוח מהרש"ש ז"ל, כידוע לכל, וכאשר יש בידי כתוב וחתום שהיו שלוחים וכו'.

ולזאת אמינא לפעלא טבא יישר חילא לאורייתא, והנני פותח פתח לרוחה לכבוד הרב הנ"ל בגדר שגדרו גאוני דורינו בהסכמותיהם על הדפסת ש"ס וד"ט הנ"ל שנדפסו מקדוב בק' הנ"ל, שגדרו וגזרו בגזרת עיריין על שאר כל המדפיסי ועל כללות עמב"י, שלא לחזור ולהדפיס הש"ס או הד"ט עד תום משך כ"ה שני מהתחלת הדפוס הנ"ל ומעתה /הנה/ כל יפוי /כח וזכות/ ² מהסכמות הגאוני הנ"ל נתונים נתוני המה לכבוד הרב הנ"ל וב"כ, שחלילה חלילה לשום בד ישראל להשיג גבולו ח"ה לחזור ולהדפיס הש"ס או הד"ט בשום תחבולה וערמה בעולם עד כלות הזמן אשר גבולו הגאוני הנ"ל בהסכמותיהם הנ"ל. וכל המשיג גבולו ח"ה יהיה נידון בכלל אדור משיג גבול דעהו, וארור בו קללה בו וכו' ח"ה, כנודע ממאדו"ל ³. ולשומעים יונעם ותבא ברכת טוב בכל מילי דמטיב מה' הטוב.

כ"ד המדבר לכבוד ה' ותורתו הקדושה.

שניאור זלמן באמ"ו מר' ברוך זללה"ה.

כח וזכות שבין השיטין ד"ק ⁴ שניאור זלמן הנ"ל.

הועתק מתצלום כ"ק שנדפס ב"התמים" חוברת ה'.

אחרי ההסכמה הוסיף המדפיס :

למען הראות צדקות מפעלי ותום דרכי, לזאת הנני מעתיק מסידת הזכות ויפוי כח מהש"ס אשר השיגה ידי מהרב הגאון המנוח זללה"ה מלאדי. ולתוסף אומץ מסך בקרבה גודיתו ואלתו על כל הבא לפרוץ גדר להשיג גבולי, ותהי לי

לעז וענתה בי צדקתי וגר עיני העדה סארי הזמן אשר תמכו בידי במחוקק במשענותם, להם אחזה את כל כשרון המעשה. וזאת לפני ישראל דברי חכמים כדרכנות עזרה ה' בנבורים אפיקי מגנים לחיוק בדק בעלי מדפיסים ולהרים מכשול מדרך פעמיהם למען צדק להגדיל תורה ולהאדירה. (הועתק מן הש"ס ד' סלאוויטא חקע"ח ע"י ח"א).

על ערכו הכביר של מפעל הדפסת הש"ס בסלאוויטא (ע"י הר"מ בה"ר פנחס מקארין וצ"ל) להפצת התורה במדינות רוסיא, נוכל לעמוד מתוך קטע ממכתבו של בן הדור ההוא, ר' יוסף אב"ד קריניק, מגדולי תלמידיו של הגר"ח מחלוצין: „וגם לא נודע שם ת"ת דרבים, כי היה העולם שמם מתורה וגם ספרי קודש ספרי ש"ס לא היו נמצאים בעולם כלל כי אם אצל יחיד סגולה גבירים מפורסמים, ואפילו בבתי המדרש מעיירות גדולות לא נמצא ש"ס שלם, כי לא היה נצרך בעולם מחמת שלא היו עוסקים בהם. וכשיסד רבה"ק (ר' חיים מחלוצין) את הישיבה נתבקשו גמרות הרבה, והוצרכו לשלוח לעיירות גדולות ולקצת גמרות לצורך בני הישיבה. וכראות הרב הג' וסלאוויטא נ"ע שהש"סין נצרכים בעולם, הדפיס כמה מאות ש"סין גדולים וקטנים, ומחמת שהיו חביבים בעולם נתפסו ככל העולם. — תולדות רבנו חיים מחלוצין פרק ח, וילנא תרס"ט. ראה ע"ז גם במאמרו של הר"ח ליברמן בקריית-ספר כרך כ"ז). כמובח מן המכתב וההסכמה שהובאו לעיל בספרנו, ה"ר רבנו המעורר והמשתדל במפעל זה.

(1) המלים המצוינות בסימנים אלו // ניתלו בין השיטין בגוף כ"ק. (2) הוא ר' שלום שכנא הגו' בסי' הקודם. מאן מוכח שנפטר בין תקס"ז לתקס"ח. (3) בתוך השורה מתחת תיבות אלו ישנה תיבה מחוקה. (4) שבועות ל"ו. (5) דין קיומיה.

קיב.

על תמיכה בעניים ע"י קניית אתרוגים

שאלתי ובקשתי שטוחה ופרושה לפני כל אוהבי ודיעי להתאמץ בכל עוז האפשרי להרבות קונים אתרוגים, שיבואו על החתום בפנקס שתחת יד ציד נאמן מוכ"ז. כי ה' יודע ועד שכונתי היתה לשמים. להיות לעזר מעט להנוסעי לעבודת האדמה שחממה. וגם ההכרח היה למלאת בקשת הקיר"ה, כמבואר במכתבי הארוך. נא ונא במטותא מנייכו ברחמין נפישין. ואם אפשר לפעול שיתן איזה אויף גאב¹ מכל אתרוג, להיות עזר מעט להוצאות השלית, מה טוב. וה' הטוב ימלא משאלותם לטובה בכל מילי דמטיב, כנפש תדרשנו ד"ש מלונ"ה.

שניאור זלמן באמ"ר מ' ברוך זללה"ה.

העתקתי מנוף כ"ק של רבנו הנמצא בידי ר' משה דוד שניאורסון נ"י, מירושת זקנו האדמו"ר ר' שמרי' נח ז"ל מבאברויסק. רמ"ד הג"ל שלח את העתקת המכתב לרח"א ביחובסק, שהדפיסו בסי' גנני נסתרות, אור דכ סי' א'.

בשנת תקס"ד הוציא הקיסר אלכסנדר הראשון גזירה קשה לגרש את היהודים מן הכפרים ולאסור עליהם את מכירת היי"ש (ראה לעיל סי' ע'). הגזירה נגעה כפרנסתם של כששים אלף נפש מישראל, וגמשכה כארבע שנים, תקס"דח' (נתחדשה בתקפ"ג), ואז גורשו מן הכפרים שבמלכי מוהילב וייטבסק יותר מעשרים אלף יהודים, באיתן השנים הותר ליהודים לקנות קרקעות בדרום רוסיא, ורבים מן המגורשים החלו להתיישב שם ולעסוק בעבודת האדמה, כעיקר כפלך חרסון וסביבותיו, שנכבשו מידי התורקים סמוך לאותה תקופה.

אולי יש לשער שמכתב זה על „הנוסעים לעבודת האדמה שממה" וכי' מתייחס לאותה תקופה, וכנראה ריכוז את מכירת האתרוגים באותו זמן, ופדיונם או חלק ממנו הוקדש לעזרת המתיישבים הפליטים.

ק"ג.

מכתב רכנו לאנ"ש דמאהליב שע"נ דנעסמיר, תק"ע
(על המחלוקת עם הר"ב מחזיבוח)

המכתב שגיון לדודי קבלתי, ותרגו בטני, הנמצא כזה איש תהפוכות להפוך
הדברים מן הקצה אל הקצה.

אדרבה, אני הוכחתי את ר"ב על פניו, למה הוא כפוי טובה. הלא השני
פעמים שהייתי בפ"ב ה' בשביל זקנו הבעש"ט וזה"ה, והייתי יכול לומר: הרי
נכדו בחיים חיותו, יבוא ויתרץ כל הקושיות שהקשו עליו, ולא אמרתי מי אני
שיתקדש תורת הבעש"ט על ידי, ואח"כ שאל אותי: למה אתם צדיקים לכל זה,
הלא יכול להמתיק הדינין בהעברת היד על המצא ועל הפנים. ואמרתי לו: הלא
יעקב אבינו בוראי ה' יודע להמתיק הדינים, ועכ"ז אמר אכפרה פניו במנחה. והאמת
הוא שצריך המתקת הדינין וגם מנחה שלוחה לעשו.

ואח"כ שאל אותי: וכי זהו לפי כבודכם לסבב בעיירות רחוקות כאלו. והשבתי
לו: וכי גדול אני מר' פנחס בן יאיר שסיבב כל ימיו על פדיון שבויים.

ואח"כ שאלתי אותו: האמת הוא שאומרים לי משמו, שאמר על 190 ביונים
שלי שהוא 190 השכלי, והודה לרברי, ושאלתי אותו: אם כן למה חרה אפכם עלי.
והשיב לי: למה באתם למדינתנו, והשבתי לו: שתי תשובות בדבר, חדא,
לה' הארץ ומלוואה כתיב. השנית, שלא יכולתי לסבול הצער והיסורים מאנשי
הכפרים אשר גלו ממקומם לעיירות ומושלכים בחוצות נפוחי כפן ומתים ברעב.
והשיב לי: מה איכפת לכם שהם מתים. ואמרתי לו: ניכרין הרברים שקבלתם
לשון הרע עלי מהנהו בני מערבא. כי עד שנת תקס"ב היינו אוהבים נאמנים, והנהו
בני מערבא ריבדו עלי לשון הרע, וקבל דבריהם, כמו שקבל שאול על דוד. לכן
אני אומד כמו שאמר דוד אל שאול: ישפוט ה' ביני כו' (ש"א כד).

ואמרתי מתחלה שלא לגלות המכתב לאנ"ש, בכדי שלא יהיה חלול ה' בפני
המתנגדים כו', ואח"כ נחמתי, ואדרבה צויתי להעתיק המכתב הנ"ל ולשלוח לכל
[אדמות] אנ"ש, בכדי שידעו הכל השקר שלהם. כי בהמכתב הנ"ל היה כתוב
שביקשתי מר"ב הסכמתו על נסיעתי לפ"ב, והוא אמר לי שכל מי שנוסע לפ"ב
צריך ללבוש בגדי רוסיא ולגדל בלורית, וקבלתי עלי לעשות כן בשביל טובת
ישראל. והוה השקר ידוע ומפורסם לכל במדינתנו, כי רבים הנוסעים ממדינתנו
לפ"ב ואינם צדיקים לכל זה. גם מה צריך לי הסכמתו, הלא יש תחת ידי כתב חירות
מהקיר"ה על כל הנהגותי.

ואסיים ואומר שלום מאדה"ש, כי סד צלם מעליהם וה' אתנו אל תיראום כו'.

[שניאור זלמן במהו' ברוך זה"ה מלאדי.]

נדפס בשלימות בס' גנוי נסתרות, אור דב ס"ו, ובהשמטות בס' בית רבי פרק כ"א ובהרב
מלאדי צד 146. כאן תוקן עפי' קובץ כתי' מהרש"ן, המוסגר במרובעים נוסף בגנוי נסתרות.
בראש המכתב שבקובץ כתי' רשום: "העתק מכתב מאדמו"ר הוקן לאנ"ש לטעקעשע
מאהילעב (כך נקראה אז מוהילוב ופודוליא: מוהילוב התורכית) שבקשו אותו שיכתוב הוא
בעצמו כתי"ק הדברים שהיו בינו ובין כו' בסולטשין, בהתועדס יחד סא"פ ביחוד בשנת תק"ע
קדס פורים, בכדי להסיר חז"ש שהי' בין הכריות מהמכתב הנשלח להמדינה כו' ובפסקות
כו' ור"ל.

(1) לא ידוע לי מיהו זוד זה המרומו כאן. (2) בגנוי נסתרות כתוב: את רבו הקדוש על פניו. (3) בגנוי נסתרות כתוב: שהוא מוסר השכל. (4) בגנוי נסתרות כתוב: מרבו. (5) בסי הרב מלאדי מעיר כי בתקס"ד הוצא חוק ברוסיה כי מותר ליהודים לנסוע לערי רוסיה הפנימית ולשהות שם זמן קצוב עפ"י תעודת מסע משרי הפלך, אך בתנאי שלבשו, הם ומשפחותיהם, בגדי אשכנז ולא יבדלו מהנוצרים במלבושיהם. והעובד על הפקודה ישולח מן העיר. כמו"כ הדיחו מסיק מכאן שרבונו ה' בשנים אלו בפטרבורג בעיני הכלל. סמך לזה אנו מוצאים במכתב רבנו לקמן סוף סי' קמ"ט.

קיג-1

אגרת חסידי טבריא לאחר הסתלקות הר"א מקאליסק

בעז"ה בחודש שבט התקע"א לס"ק טעיה"ק טבריא תובב"א.

שלום מוצב ארצה ארץ אשר עיני ה' דורש אותה, מכלל דבעי דרישה לדורש בשלום רב טוב לבית ישראל אחינו אנשי לבבינו החרדים אל דבר ה', המה הגבורים גבורי כח עושים ומעשים מרבים צדקה מרבים חיים, להחזיק עם ה' היושבים בארץ החיים, קשורים בנפשותם לאור באור החיים, ידידי נפשינו עוז, נגידים נדיבים מופלגים בתורה ויראת ה' אוצרים באוצר החיים, אנשי שלומנו דמדינת ליטא ורייסין וסמוכותיהן נרם יאיר, המתנבאים בעם איש על מחנהו ואיש על דגלו על פי ה' יחנו איש על מקומו יבא בשלום טובה וברכה וחיים, בימינו ובימיהם נזכה לבנין ירושלים.

מדאש אדש חיים ושלום אתנו כולנו ושלום הארץ ומלואה אנחנו אלה פה כולנו חיים, כל חברותינו מתלמידיו של אברהם אבינו כשבת אחים יחדיו בהתקשרות נפש רוח ונשמה בחיבת הקודש יושבים בסתר עליון בצל שדי כלנו עומדים... להתהלך לפני ה' בעיר שחבורה לה... נפשנו חתה לה עורנו ומגיננו מגן אברהם אבינו רוענו דעיא מהימנא ה' מתהלך בארץ הילוכו בקודש, והלך למסעיו לאתקנא אתרי' תוקפי דהאי אתר חילא עמיקא דמניה אשתל כל עלמא, ויקרא בשם ה'. ישרים ישכנו ארץ, ישכנו שכינה בארץ. וכל רעותיה ואיתדבקויה הוי בהאי חילא וכהאי רעותא איסתלק לעילא וקאים באינון קדישין. ומקומו יפן ברחמינו כרחמן שבאבות בגנותו על העיר הזאת, ועודנו עומד שם לפני ה' הנראה אליו לשמש בכהונה גדולה להקריב קרבן את כל המקורבים אליו ההולכים בדרכיו, נטע שעשועיו לשומרי מצותיו חוקי חיים, ותורותיו דבריו חיים וקיימים מאירים כספירים. לאורו נלך בעקבותיו עקב ענה ויראת ה', לזאת כלתה נפשנו וכל לבבינו דורש ה' יאיר פניו אתנו כאור השמש בצהרים עוד כל ימינו עלי ארץ חיים סלה.

ויתבשרו עונים חן וחסד ה' מלאה הארץ בביאת שלוחינו דהאי שתא ה"ה הרב המופלג בתורה ויראה ותיק וחסיד כמוהר"ר מרדכי מסטאלין נ"י, ואיש א' אחר עמו ממדינת ואלין, באו שלום בחוה"מ סוכות העבר בזמן שמחתנו, דבר יפה בעתו מה טוב לברך ולהודות לה' זה קיונו לו נגילה ונשמחה בישועתו. וכל כספיהם במשקלם, פרי צדקתם בקודש הילולם, כן באו לירינו כפי מה שמסרו ביד חמדת נפשנו גובה נאמן מופלג ירא ה' בכל דרכיו משכיל כמוהר"ר ישראל נ"י מאוסטרונא, כמבואר בפרטי הקבלות, ונתחלק לכל או"א כפי פנקסו.

הגריל ה' לעשות עמנו, היינו שמחים מאוד גבה לבנו בדרכי ה' עמנו, חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמינו אחרי כל התלאות והצרות אשר עבר על נפשינו מים

היודונים בשנה העבר, שנה מעוברת היתה, עבדה וועם, נלקח ארון אלקים רוח אפינו קדוש מ' אחד ה' אברהם מרנא ורבנא, אשר תחת כל השמים ישירו ואורו על כנפי ארץ, האירו ברקיו תבל ומלואו מבין בדורו (ז), מן השמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, כי הוא יכאב ויחבש וימחץ וידיו תרפינה, וגדולים צדיקים וכו'. כדאי הוא אברהם להגן על עלמא בזכותו חסד לאברהם, אשר חסד מתגלגל על ידו, ואנחנו נתחוק בשם ה' על כל התלאה אשר מצאתנו, כל זאת באתנו ולא שכחנו שם אלקים ולא נסוג אחור לבינו, לחזק לבבינו לאל אמונה ואלקים לנו מחסה ועז עזרה בצרה (בצרות ?) נמצא מאד, ובכח קדושת הארץ אנו נשענים ועם (ועל ?) ה' ציבאות השוכן בהר ציון, הכא קא חזינו בנקודת אמת מארץ וישובה והצטרפותה, הכל שלא כדרך הטבע כ"א בהשגחה פרטית ממש בכל עניני עולם שנה נפש, עיני ה' עליה תמיד האל לנו אל למושעות כי לא יעזוב ה' עמו ונחלתו לעולם בל ימוט. והנה נתבשרנו קצת ושמענו וראינו במכתבם ומעשי ידיהם במצוה זו ברב עוז התקשרות נפשם כמאז כן עתה, יהי כן ה' עמם, לו חכמו ישכילו זאת, איש את אחיו יאמר חזק ונתחזק, ותהיה מצוה זו מוחזקת בידכם כתיקונה, ועבדתם את ה' אלקיכם בכל לבבכם ובכל נפשכם באמת ואמונה כל הימים אשר אתם חיים על האדמה, עינם ולבם שמה, ארמת קודש היא מעוזכם, בכל פניות שאתם פונים מקודש ומציון יסעודכם, ימלא ה' כל משאלותיכם בגופני ורוחני, כי חיים היא למחויקים בה, מרפא לנפש טוב ישבעון טוב ולהפיק רצון מה'.

והנה אתכם חמדת נפשינו, אשר בו בחד ה' להיות עבד נאמן לשרת בקודש, גובה ומאסף לכל קדשי הכסף, נאמן במלאכתו מלאכת שמים בכל לבבו ובכל נפשו קשורה בנפשינו כמאז כן עתה, למסור יפה בידו בכל מקום כל נדרם וכל נדבותם, ואילו תשמעו בכל אשר יאמר לתקונא דארעא, כי ה' נתן בלבבו חכמה ודעת להבין תיקון הארץ כל דבר על מכונה, אשר סמך ידו עליו קדוש אדמו"ר ז"ע לשרת בשם ה' לעד לעולם.

ועתה נבחר מאתנו שד"ר... המופלג ותיק וחסיד כמוה"ד (יצחק) * כ"ץ בהרב הגדול המנוח מוה"ר שלמה זלמן הכהן * זצ"ל, ויצא יצחק לשוח לשפוך שיחנו שיח ערב מכל אשר אתנו בפרטי פרטיות, ויתנו לב לשמוע בקול דברו אשר שמנו בפיו, והוא יביע אומד דבר דבור על אפניו אמת יהגה חיכו, כמה אנן קיימין ובמה אנן עומדים צפופים מצפים לרחמי שמים אחר כל התלאות והרוחק אנחנו מקבלים מתוך אהבה וחיבת הארץ אשר ה' שמה, בו בטח לבנו, אשר חסדם וטובם ואהבתם אהבת תמים בקשר של קיימא קיים לעולמים, ומי האיש החפץ חיים, לאוד באור החיים, חפץ ה' לזכותו אור לו מציון ומקודש, יתעלו בעלוי גופני ורוחני, יאר ה' פניו אתם סלה.

וזאת כבר כתבנו בשנה העבר ע"ד המעמד של אדמו"ר ז"ע, שיהי קבוע ועומד כמו שהי' בחיים חיותו, כי כן יצא מפה קדשו קודם פטירתו, לבקש את זאת מאתכם שיהי' זה לתשלום החובות, שזה ממש חיות נפשו, בודאי צדיק גור אומר ויקיימו כ"א בקשתינו שיסולק בשלמות כאו"א, כי באמת צר לנו מאוד מעול החובות, ממש חיינו אינם חיים מפני הנוגשים, וכאשר יספר לכם בפרטות ידידינו השד"ר דהאי שתא נ"י, ומאוד יהי' ניחא לי' לאותו צדיק בפרוע פרעות, ויליץ כל טוב בעדם למעלה.

כ"ד אנחנו אלה הבאים עה"ה, המצפים לשמוע מהם בשורות טובות וישועות תמיד כל הימים ומעתירים בעדם לפני ה' בעת רצון במקומות קדושים, ובפרט

בהשתתחותינו על קבר קדוש גאון אדמו"ר הכהן הגדול זי"ע, כולם נזכרים בזכירה אחת לברכה. אלקי אברהם בעזרם וסעדם לעולם ברכם טהרם רחמי צדקתם צדק לעולם חיים וברכה ושלים מעתה ועד עולם סלה אל ה' ויאיר להם אור עולם ואוצר חיים.

ונאם משה הלוי⁶ ונאם דוד במוה"ר ישראל זצ"ל
ונאם יואל בלא"א במוה"ר משה ונאם יצחק בר' גרשון ז"ל
וצללה"ה⁷ ונאם יחיאל מיכל שוחט¹⁰
ונאם צבי הירש במו"ה אברהם סגל ונאם ישראל בהרב מוה"ר יוסף זצ"ל
ונאם אשר בא"א מוה"ר אליעזר ונאם דניאל בן לא"א כמ"ו אברהם זצללה"ה
ונאם רסאל מאיר במוה"ר יעקב⁸ ונאם¹²
ונאם שאול במו"ה צבי הירש סגל ונאם יהושע במוה"ר יוסף זצ"ל
נאם דוד במו"ה יהודא יעקב נ"י ונאם מנחם מתת' במוה"ר אהרן חראה"ק זצ"ל⁹
זלה"ה.

מכתב זה נמצא במקורו בכתב ידו של ר' שאול (בן השדר"ר צבי הירש הארקער — החתום השלישי במכתבו) אצל הרב ר"א חיינברג הי"ו בסבריא. ר' שאול עצמו הוא החתום השני. הוא הכיר עוד את הרמ"מ מוויטבסק, ולעת וקנתו ה' ראש החסידים בסבריא. על מצבתו של הר"א מקאליסק נכתב: "פ"נ אדמו"ר הרה"ג במוה"ר אברהם במו' אלכסאנדר בן לאל עליון, ח"ש ד. לחדש שבט בשנת ה' תקע"ג לפ"ג." (על צאצאיו של הר"א מקאליסק ע"י בהעדותי לסי' ל"ד). גם ר' מרדכי מלעכוין, שנחמנה ע"י הר"א מקאליסק לרב לחסידיו בחו"ל (סי' ק"ה) נפטר באותו סרק — ב"ג שבט תק"ע.

במכתב זה לא מוזכרים הבותכים כי יש להם רב לאנשי שלומם בחו"ל (השוהה סי' ק"ו) כי כנראה לא קבלו עליהם מקושרי הר"א מקאליסק רב אחד לאחר פטירת רבם. או חי עדיין הר"א' מסטאלין (נפטר ב' תשרי תקס"ה), שהי' ממעדי שיטתו של הר"א מקאליסק, והמעיד על עצמו במכתבו לחסידיו, שהבאתי לעיל בהערותי לסי' ק"ו, כי נתמנה (מסתמא ע"י הר"א מקאליסק, ע"י"ש) על גבית כספי המעמדות. עדיין לא נתחולל ר' כיצד הי' בכלל יחסם של חסידיו הר"א' והר"מ מלעכוין אליו. ר' נח בנו של הר"מ מלעכוין כנראה לא נהג עדיין ברבנות בשנת תקע"א (הוא נפטר בח' תשרי תקצ"ג). תלמידו של הר"מ מלעכוין, ר' משה מקוברין, לא נהג נשיאותו אלא לאחר פטירתו של ר' נח בן רבו. הר"מ מקוברין נפטר בתר"ח בן ע"ד. (התאריכים ולעיל הם מסי שם ושארית).

- (1) מלה אחת מטושטשת בכת"י. (2) ראה בסי' ק"ה. (3) הנייד קרוע במקום 4 מלים בערך. (4) הנייד קרוע, והוספתי עפ"י הכתוב להלן בסמוך. (5) הוא רש"ו מחילנא המוזכר כמה פעמים בספרנו. (6) אולי הוא אחיו של דצ"ה הארקער (ראה בהערות לסי' כ"ב וכ"ה. אצל צ"ע, כי שם הוא חותם בצורה אחרת: "משה בהמנוח מו' אברהם סגל וצללה"ה").
- (7) ראה אוודותיו לעיל סי' כ"ו. (8) אולי הוא השדר"ר מאיר ב"ר יעקב מביתא. בסי' ק"ו הוא חותם "מאיר" בלבד, ואולי הוסיפו לו שם "רסאל" בשעת מחלז?
- (9) ה' מפורסם בסבריא בשם "ר' דוד הקטן". פתרון ראשי התיבות "חראה"ק לא נתברר לי. אולי פתורו: "חחן ר' אהרן הקטן" — ראה מה שכתבתי עליו בהערה 9 לסי' ק"ב.
- (10) במכתב משנת תקמ"א (בסי' גנוי נסתרות, אור נערב צ' ובלקוסי אמרים ח"ב) כותב הרמ"מ מוויטבסק: ויתבשרו אוהבי וידידי מעלוי אה"ק אשר נתעלה בכמה דברים, והאחד מהם שמו"ה מיכל שוחט מאנשים שלי נעשה שוחט ומתא בעיה"ק סבריא טוב"ב.
- (11) אולי הוא השדר"ר דניאל הגוי' בסי' צ"ד. (12) בכת"י כלי חתימה.

קיד.

שאלת רבנו ותשובת ר' ישעי' דאקטער מדרוויא בנידון
חולי הפארפאל

לידי מו' ישעי' נ"י.

הנה אודות החולי המצוי קצת בנשים שקורים פארפאל, שכתבו כמה תשובות אחרונים שהוא נפילת המקור, הוא החדר או הרחם, ששלשתן דבר אחד הוא בלשון חז"ל, שהוא מקום שהוולד נוצר בו ומשם דם נדחה יוצא, ולפעמים הוא נעקר ממקומו ונופל למטה לבית החיצון שבלשון חז"ל לפ"ד האחרונים הנ"ל.

אמנם מדומע"ל שמעתי שאינו כן, שהמקור, הוא חדר הרחם, אינו נופל למטה לעולם רק הפארפאל הנ"ל הוא נפילת צואר הרחם בלשון הרמב"ם פ"ה, והוא מתוח בחוזק ומחובר במקומו בעצבים ומיתרים, ולפעמים ניתק ונופל וחלוי למטה, ודברי מע"ל נתקבלו אצלי מאד. אך זאת באתי לשאול ממע"ל, מאין בא דם לשם, שנראה לעין כשהאשה מכנסת לשם צמר גפן או בגד פשתן ונוגעת במעי התלוי שם, היא מוצאת לעולם דם על הצ"ג או ב"פ, ויש להסתפק בדם זה אם הוא מן החדר ומקור הנ"ל או יש לתלות באיזה מקום אחר הנעלם ממני.

ולתשובתו אני מצפה להודיעני באר היטב סיבת הדם הנ"ל ומקום מוצאו, אם אינו מן החדר ומקור הנ"ל, ולמחול ולשלוח לגובערנא שמאליינסק לגאראד על אדרעס שלי ויגיע לידי. נא ונא.

כ"ד המבקש א"נ דו"ש וטובתו מלונ"ח.

שניאור זלמן באמ"ו מו' ברוך זלה"ה.

תשובה

לבאר ענין נפילת המקור הנקרא פארפאל צריך להקדים נתוח בית הסתרים, אף בקיצור היותר נמרץ.

בנין גוף האשה רחב מלמטה וצר מלמעלה. מקום רחב הזה נקרא אצל בעלי הניתוח, "פעלוויש" ובל"א דער בעקין ובלה"ק אגן. אגן זה בני מעצמות שונים ומשונים ומלוכשים מעור ובשר, עורקים וגידין ונערווין וכו', מחובר מאחורים ע"י עצמות השדרא וע"י עור ובשר וכו' ומלפנים ע"י בשר הבטן. אגן הזה משלים תחתית הבטן וממנו הירכים יוצאים, מזה אחד ומזה אחד. באמצע תחתית האגן, בין החלחולת ובין קנה השתן, נמצא מעי אחד, ארכו כעובי דופן האגן בתחתיתו ששה עד שבעה אצבעות. מעי הזה נקרא אצל בעלי נתוח, "וואגינא אוטערי" ובל"א דער שייד ובלה"ק נרתק, הנגמר בפה, ושפתים יש להנרתק והם ארוכים יותר מפה הנ"ל. ובין השפתים נגמר פי קנה השתן, היוצא ממקוה השתן המונח בתוך האגן תחת עצם הבושת הנקרא בלשון לטיין, "אש פוביש" ובלשון חז"ל תפוח. זה העצם הוא בתחתית הבטן באגן מלפנים, וגם הוא ממספר עצמות האגן ועליו צומחים השערות. נקב השתן הוא סמוך לדופן הנרתק בין הנימפען, כמבואר לקמן. ועל הנקב הנ"ל בין השפתים נמצא איזה בליטה גבנונית קטנה, והיא כמו אבר מיוחד הנקרא "קליטאריס". תכונתו כתכונת עטרת הזכר, כי מתקשה בעת הזיווג, וגם כמו ערלה יש לו, היינו שני קפולים נמשכים ממנו והולכים עד אמצעות השפתים ונקרא "נימפען". לפעמים יקרה איזה קלקול בהטבע, שבליטה גבנונית הזאת או קליטאריס

הנ"ל נצמח ונתגדל בהוולר בעת עיבורו, ונעשה כמו אמה מזכר עם עטרה וערלה, ויכול התקשה ג"כ. וזהו אנדרוגינוס ("הערמאפראריטי"). זה הרבר יש לחלות פעם בקלקול בנין הנקבה ופעם בקלקול בנין הזכר. אם שיהיה הקלקול בבנין הנקבה אזי אבר הקליטאריס נתגדל ונתארך ונעשה כמו אמה מהזכר עם עטרה וערלה נעשית מעור הנימפען. אבל נקב השתן בלתי נמצא בו, כי זה הנקב נשאר במקומו כאמור לעיל. ועורות הנימפען הנמשכות למטה כאמור נעשה לעור כיס הבעים, אבל בכיס הנ"ל לא נמצא כלום, נסדק במקום התפירה ובמקום הסדק מונח מעי הנרתק כאמור לעיל. על כן אנדרוגינוס כזה שייך למין הנשים. וכשימצא באמה הנ"ל נקב ודרך אליה השתן יוצא, והשאר יהיה כאמור. אזי הקלקול הוא בזכר ולזכר יחשב, כי אפשר שיש לו בעים אך הם לא יצאו מהגוף לכיסי הצדדים וצ"ע.

ועתה נחזור לעניננו. מעי הזה או הנרתק נקרא בהפוסקים בית החיצון. הוא בנוי מג' עורות משונים: היינו בשטח הפנימי מהנרתק הוא עור הנקרא בלשון לטיין "טופקע נערווא" — נערווין הויט — עור עצבי. הב' נקרא עור בשר, מפאת שבנין עור הלז הוא מחוטים בשריים ארוכים. הג' נקרא צעללין הויט, העשוי כמו קורי עכביש. עור הא' הוא מקופל מקיפולים בלתי מסודרים וחללים נמצא ביניהם עם פיות, ושם נתהווה איזה ריר והוא נצרך להרטיב ולהחליק שטח פנימי מהנרתק בהתמרה בכרי שלא יחוברו וירובקו הרפנות, וזהו חוק בכל חלל הגוף כירוע, ועוד זאת שמתרבה בעת הווג ובעת הלירה. עורקים וגירים הנמצאים בהנרתק באים מאותם עורקים וגידים הנקראים בשם "הפאגא שטעריע". נערווין הנמצאים שם באים מאותם שנקראים בשם "נערווא שאקראליש" ומאותו שנקרא "פלעקשוס רעטער פארמיש". ובלה"ק משולב רשתי, והם משולבים ומדוקמים עם העורקים וגידים דקים ומקיפים את כל הנרתק, וביחוד סביב פי החיצון.

האם משכנה בהאגן, ומונחת בתחתית הבטן בין מעי החלחילת שאחוריה ובין מקוה השתן שלפניה, תחת עור החופף את כל שטח הפנימי מהאגן ובטן, גדלה כגורל אגוז וצורתה כצורת צלחית המהופכה, צר מלמטה ורחב מלמעלה, ומעט משוטחת מעוגלת בעיגול בצי, מקושרת ומדובקת בחוץ במקום הצר שלה לראש הנרתק.

בעלי ניתוח חלקו את האם לג' חלקים. חלק הצר המקושר לנרתק קראו בשם צואר האם, הרחם או המקור, וחדר. (י"ל) [לשון] צואר לא שייך לשום מקום זולתי למקום צר מהאם ומקוה השתן וכיוצא, ומקום הרחב שבאמצעיתה נקרא גוף האם, והראש או גבנונית העליונה נקרא בשם יסוד האם. היסוד הוא מונח בשפל עצם הבושת על מיסוד מקוה השתן גבוה ממנו, וזהו מבלתי מעובדת. אולם בהמעוברת האם מתרחב לכל צד מהאגן ולחוץ עד אמצעיות הבטן. הנחת האם בלתי ישרה מלמטה למעלה אך מעט עקומה, כי צואר הרחם מעט עקום באורך ישרות הנרתק. אולם מפאת הנחתה החפשית באפשרה שתתעקם לכל צד, כי העיקר החיווק שלה היא מפאת צוארה, אבל מיתרי האם רפויים, בכדי שתהיה חפשית, כי מההכרח שתתפשט לכל צד בעת הריון, ובהתפשטותה יתפשטו גם המיתרים.

בנינה משונה מבנין הנרתק שהוא מעורות כאמור לעיל, ובנין עצמה יש לה. הבעלי הניתוח מחולקים בבנינה ובלתי אפשר לבא לתכליתה. אך יהי' איך שיהי', זהו בבירור שבנינה הוא על דרך הפלא ופלא. היא עבותה משולבת ומרוקמת מחוטי בשר גידין ונערווין ועורקים כו' כמו רשת, בכדי שתוכל התפשט בכל צד בעת

הריון. וגם בעובי הדפנות היא מעשה עבות ומשולב כנ"ל, בכדי שתוכל התנפח מדם המותר, כמו שיבואר לקמן.

עורקין² הנמצאים בהאם באים מעורק האם שנקרא „ארטעריא איטערינא“ הבא מעורק הנקרא „עפיגא שטעריא“, ומעורק הורע³ הנקרא „ארטעריא שפערמאטיקע“, ומעורק הטחורים „ארטעריא העמאראידאליש“ וכו'. וכל אלו מקורן מעורק הגדול היוצא מחלל השמאלי שבלב, כי בצאתו מתחלק לשני גזעים, גזע אחד עולה למעלה לכל חלקי הגוף העליונים מהלב וגזע השני יורד למטה לכל חלקי הגוף התחתונים מהלב. והגזע דרך הילוכו משלח פארותיו ויונקותיו לכל חלקי הגוף, היינו לכל איברים פנימים וחיצונים, ואין להאריך כי תקצר היריעה מהכיל.

עורקים אלו מוליכים רם להאם יותר מהכיל תת מזונה, וגם לא לפי ערך הגידים המקבלים מותר רם הנשאר ממזון האם, וזאת ירוע שהאשה רמיה מרובים יותר מתאיש, כי כלים המהפכים את המאכל למין נוזלי הנקרא „כילוסו“, הוא כמו חלב נעשה רם, נמצא אצלה יותר מבאיש, וזהו לצורך מזון הוולד בעת עבודו ובעת הנקתו, ובהעדר שני מעמידים האלו נשאר רם מותר, אז זה המותר מתקבץ למקום שהוא ששם מוכן כלי לקבלתם והם עורקי האם האמורים, ובוה הסדר חלק דם הנצרך למזון האם ולמזון העורקים וגידים עצמם מכלכל אותם די סיפוק לפי זווקם, ומותר מהמזון גידים שנמצאו הבאים מגידים שנקראו בשם עורקים האמורים מוצצים אותו הכמוס שבכרס להכיל ומוליכים לגידי מקורם, ומשם למקור מקורב, היינו לגיד הגדול הנקרא גיד החלול (ווענא קאוא) ומשם לאוזן הלב ומאוזן לחלל ימיני מהלב, לפי חוק ומשפט סבוב הדם הנקרא „צידקולאציע שאנגוויניש“ הנוהג בכל חלקי הגוף, וממותר הדם נשאר בדפנות האם, ושם מתקבץ לאט לאט עד התנפח, ואחר כלות משך ימים נרפים ונפתחים פיות העורקים דקים הנפלים בחלל האם, והרם יוצא לתוך חלל הנ"ל ומשם לנרתק ולחוץ, ובוה הסדר: בתחלת נזילת הדם כשהפיות מתרחבים אזי רם היוצא הוא דם אדום נוטה לשחור, ואחר הרקת דם בלאט לאט מתכווצים פיות העורקים בלאט לאט, וגם הדם נתחלף ממראה שחור למראה אדום הנוטה ללבן ולמראה מי בשר, ולבסוף יכלה האדמומית לגמרי והפיות נסגרים, וכשהפיות אינם נסגרים בתכלית יזיע ריר ממראה שונות אך האדמומית לא יראה שם וד"ל, וכשהפיות נסגרים בתכלית לא יזיע כלום, כי אם ריר בדור וצלול, ואח"כ הרפנות חוזרים לאיתנם הקודם, (וזאת לדעת שהעורקים הם גידים הרופקים ומוליכים את הדם במרוצה יתירה מחלל השמאלי שבלב לכל חלקי הגוף, והגידים הם אותם שמוליכים את הדם אחר תת מזונם מכל חלקי הגוף לחלל ימיני⁴ מהלב).

ועור זאת יש לדעת שיקרה לפעמים רבים שסעיפי העורקים קצתם נמשכים וכלים בדפנות הנרתק, ומפאת זאת תוכל לראות דם וסת מהנרתק, וכזאת יקרה לקני יסוד האם, ויבואר לקמן בענין הלול.

עצבים — נערווין — הנמצאים בהאם באים מאותן שנקראו בשם „נערווא שאקראליש“ ומאותם שנקראו „פלעקשיש הייפאגאשטריצוס“.

בעת ההריון מתפשטת האם כאמור, ואחר הלידה מתכווצת, ומיר חוזרת להקיפה הקודם, כי כח מתפשטין יש לה, (פירוש כשאיוה דבר שטבעו להיות בהתכווצות, ונתפשט ע"י איוה סיבה, או שטבעו להיות בהתפשטות ונתכווץ ע"י

הסיבה, ובסור הסיבה חוזר מיד להקיפו הקודם בהתכווצות או בהתפשטות לפי טבעם — זה הכח נקרא כח מתפשט, ובלשון לטיין „עילאשטיצטאס“.

וזאת לרעת שהנעדרוין שנקראו בלשוננו הם עצבים באין ממוח הראש, ומשם יתפרדו והיו להרבה ראשים, והראשים יתפרדו לסעיפים, וכולם בשמות נקראו, והסעיפים לסעיפים דקים והדקים לדקים עד כי חדל לספור, נמשכים ונתפשטים לכל חלקי הגוף הפנימים והחיצונים, היינו בכל נקודות הגוף. ומהו נקודה? — כי יש נקודה, קו שטח. הקו נעשה מנקודות והשטח מקוים, ודל. ומהם נתפעלים כל החושים ופעולות הנפשיות ודל.

חלל פנימי מהאם מחופה מעור דק הנקרא בשם „טוניקע נערווא וויללאזא“, פירוש עוד עצבי שעוריי, וזהו לצורך גדול כמו שיבאר לקמן. חלל הזה הוא קטן מאד אצל הבתולות, וכמעט שהדפנות מתנגעים זה בזה, ובמעוברת חלל זה הקטן נתרחק עד למאד, ונקרה ג"כ בחולאת שהאם תתפשט להיקף גדול, ומה יפול הטעות שהיא מעוברת. וזה בא מכמה סיבות:

א' ממים המתקבצים לרפנות האם ולחללה ואינו יכול לצאת חוצה מחמת שפי האם נסגר מסיבתו, וזהו נפוח האם — מוטער וואשער זוכט — „הירדאפּש אוטערין“, וזה יקרה גם במעוברת, וחושבים שהיא מעוברת מתאומים מב' או מג' ולדות.

ב' מסיכת חתיכת בשר הנתהווה בהאם. וזה בא מסיבת סגירת פי האם ע"י כיווך, כי הדם מתקבץ לשם ונקרש מחמת עיכובו זמן רב בלא תנועה, כידוע דם העומר מבלי תנועה נקרש, ובהאם נעשה לחתיכת בשר באין יוצא, שנסגר הפה ע"י כוץ.

ג' מבשר החי הנצמח בדופן פנימי מהאם ומתגדל בתוכה להיקף גדול ונקרא „פאלופּוּשׁ“, ולפעמים יקרה לצמיחת בשר החי הזה שיפול לתוך הנרתק ושם מתגדל. ומה נופל הטעות לחשוב שהוא נפילת האם, ואין להאריך.

בצוואר הרחם יש קיפולים ובין הקיפולים נמצאו ג"כ איזה חללים בעובי הדופן כאמור בהנרתק. קיפולים האלו מתחילים מפי האם ועולים למעלה בהצוואר, וצורת הקיפולים הוא כמו עלי עץ תמר או לולב. ומפאת [כן] קראו אותו בעלי הניתוח בשם עץ תומך — „ארבאר וויטער“.

פי האם הוא כמו סדק, וארכו בבתולות לערך 3/12 מאצבע ובאותן שילדו כבר יהיה עד 5/12, ובעת לידתו עד ג' וד' אצבעות. סביב פי האם נמצא שיניים כמו שיני הכרכשתא, בכדי שיסגר בעת ההריון.

עור המלכיש את האם מבחוץ נכדל ונתפצל מעור החופה את הבטן הפנימי. ושני מיני מיתרים יוצאים מצדדי חיצונית האם, ונעשה מעור הנ"ל: מין הא' ארוכים עגולים ומין הב' ארוכים ורחבים. מיתרים הראשונים מתחילים מיסוד האם ונכללים בבשר האגן, לא כמו שסברו כעלי ניתוח הראשונים שקצותם הב' מחובר לעצמות האגן, ואם שכן לא יהיה באפשרי שתתפשט האם לכל צד בעת הריונה, ואנו אין לנו כי אם שהיא חפשית. מיתרים השניים מתחילים גם כן בזה המקום ונמשכים עד מקום הביצים, ושם מתרחבים יותר ונעשים בצורות כנפים. ומפאת זאת קראו אותם בשם כנפי תנשמות, בל"א פלעדער מוין פליגל ובלשון לטיין „אלא וועשפערטילנא“, ועל קצות כנפים אלו בנויים ביצי האשה, וזה בהבנין נקרא בל"א דער אייער שטאק ובלשון לטיין „אוואריא“, אוואריא הזה הוא מוכתר בעורות הנבדלים ממיתרים הנ"ל בעורקים וגידים האמורים בהם ובנערווין וכו'.

כן עורות הנ"ל נמצאו כדורים קטנים לאיזה מספר, ובתוך כדורים הנ"ל נמצא ריר זך וצלול, מרחקו מן האם מב' עד ג' אצבעות. ולקמן יבואר יותר.

מפנימיות קרני יסוד האם יוצאים שני קנים חלולים ומפולשים משני עבריהם, מזה אחד ומזה אחד, ונמשכם דרך מיתרים הרחבים עד הביצים ולא עד בכלל. היקף הנקב שבפנים הוא כעובי חויר (ז), הולכים ומתרחבים עד אמצעותו, ומשם מתחיל התמעט הקיפם. אעפ"כ נקב הסמוך לביצים הוא מרווח יותר מנקב הפנימי שבראש. קנים האלו נגמרים בפיצולין דקים סביב עורקים גידים ועצביים הנמצאים בהקנים באים מאותן שבהם הנ"ל, קנים האלו נקראים בשם "טובע וו אלפעיאנעט" ובל"א די מוטער שראפטען, ובלה"ק לפי מ"ש חז"ל ולפ"ד הרמב"ם ז"ל נקראים לול.

הקנים בנין עצמה^ה יש להם, כי מתקשים בעת הזווג, נתארכים ומגיעים עד ביצי האשה. וגם הפיצולים מתקשים ונעשים כמו אצבעות עקומים, וכי היה זיווג הראוי להוליד אזי אצבעות האלו תופסים כדור אחד קטן וצלול ובהיר, עד שבלתי אפשר לראותו מפאת בהירתו בניתוח הנעשה מיד אחר הזווג, כי אם אחר ימים נראה שמונח בזרע הוכר בקנה הנ"ל. ואחר איזה זמן הכדור נראה בהם ושם נתגדל. וכשמתגדל נראה שבנוי מעור מכופל ועליה נמצא עור שעוריי כאמור בתקרת האם. ואחרי התגדל אזי עורות הכדור נעשים לשליא, ועור שעוריי נעשה שפיר. ואז ב' שעוריים הללו, היינו מהכדור ומהאם, מתחברים ומתרחבים ע"י שעירותם במקום תקרת האם בין מלמעלה או מן הלול ולמעלה.

בשליא הנ"ל מתגדל הוולד, ומחובר עד טיבורו להשפיר הנעשה מעור שעוריי הנ"ל מחובר לתקרת השעוריי הנ"ל. השפיר נקרא בל"א מוטער קוכין — "פלאצענטא אוטעריין" — ובלה"ק עוגות הרחם. שפיר הזה הוא גדול ועב, ונעשה מעורות הכדור הידוע, ומדוקם מעורקים וגידים וכלי הלימפא כו'. עורקים וגידים מתפרדים בכ"מ מהשפיר, נמשכים והולכים עד לחבל הטבור המחובר למרכז. דרך חבל הלז נעשה סבוב הדם מהוולד לשפיר ומהשפיר לוולד, ובוה האופן: מהעורק הנקרא "ארטעריא היפגאשטעריא" שבחולד האמור בהאשה יוצא סעיף אחד ונמשך עד לטיבורו, ואז נקרא עורק הטיבור (ארטעריא אומאהולקאמש), יוצא דרך נקב הטיבור לחבל המחובר אליו ונמשך דרך חבל הנ"ל עד לשפיר הנ"ל, ומוליך דם עורקים להשפיר. ושם מסבב סבובו, היינו קצות סעיפי גידי השפיר מוצצים את הדם מקצת סעיפי העורק הנ"ל ומוליכים בהמשכתם דרך חבל הנ"ל עד לטיבור הוולד, היינו לטבעת הנקראת "נשינוס העפאטקושי", ומשם לגיד הגדול הנקרא "ווענא קאוא" ובלה"ק גיד החלול האמור לעיל, (משם לאוזן) (אנוילויש אומבליקאליש) ומשם לגיד הכבד הנקרא "שינוס העפאטקושי" ומשם לגיד הגדול הנקרא "ווענא קאוא" ובלה"ק גיד החלול האמור לעיל ומשם לאוזן ימיני מהלב ומשם לחלל הנ"ל, ומחלל הנ"ל דרך הגזעים האמורים לעיל לכל חלקי הגוף.

סבוב (ה) העובר שונה מסבוב דם הנולד. והלא ידוע שבהעובר נסתם הפתוח ונפתח הסתום, על כן כלי הנשימה סתומים אצלו והריאה מהודקת בלי אויר הנשימה. על כן הדם לא יסובב מחלל ימיני שבלב דרך הריאה לחלל שמאלי שלו, כי אם בלי אמצעי, היינו דרך קנה הנמשך בבשר גג הלב שעל החללים מלמעלה. וזאת ידוע שעיקר חיות הבא מן הדם נתהווה בעת שמסבב סבובו דרך הריאה, וזה בא מאויר הנשימה כידוע, ובהוולד נסתם הפתוח, ע"כ מושלל מאותו זה המעמד. אך השפיר משלים זה [ה]העדר, כי בדחיקת חבל הטבור נחנק הוולד.

ואין להאריך כי תקצר היריעה מהכיל, ובקשתי לעיין ב1908 החומט שלי בפרק נשימת בעלי חיים.

לפעמים נקרה מקרה רעה מאיזה סיבה, שהכרור האמור לעיל אינו נכנס לחלל האם מן הקנה האמורה ונשאר במקומו, שם נתגרל ונעשה לוולד, ועורות הכרור נעשה לשליא ולשפיר, ונרבק לרופן הקנה באופן האמור בהאם. ואחר גמר בישול וביכור הוולד או עור הקנה נבקע ונקרע עם עור החופה את בטן הסנימי, והולד נופל לתוך הבטן בין המעיים, ויהיה בלתי אפשר להוציאו כי אם על ידי חתיכת וכריתת הבטן, כמו שנעשה ליליוס קיסר ברומי⁶.

עתה נבוא לביאור הפארפאל הנקרא „פראלאפשוש אושערי“. זה הפארפאל נקרה בכ"מ מהנרתק, וכדומה בתכלית לנפילת החלחולת מפי הטבעת. כי פי הטבעת בעצמו אינו נופל לעולם, כי הוא מקושר בקשר אמיץ וחזק לעור ובשר שבתחתית האגן, ואולם מעי החלחולת שבפנים נתרפה, מאיזה סיבה, נעתק ממקומו, ונעתק לחוץ, ואז נתהפך שטח הפנימי חוצה. כמו כן נקרה למעי הנרתק, אך על כמה אופנים: הא' נפילה צדדית. היינו שנעשה רפיון בצד אחד מהנרתק, למעלה, למטה או באמצע, פעמים שזה הרפיון הוא כך גדול עד שנתארך ונעתק חוץ לגוף אף ממקום יותר גבוה, ולפעמים אינו כ"כ גדול, או נעתק ממקומו ונשאר בתוך הנרתק, ועל שתי נפילות האלו אפשר לטעות ולחשוב שזהו העתקת האם, ר"ל שנתהפך פנימי מהאם חוצה, כי נקב לא נמצא במרכזו.

הב' נפילה סבבית — כשהרפיון נתהווה סביב הנרתק, ויהיה גם כן כאמור, אם שהרפיון הוא גדול נעתק מפנימיות הנרתק חוצה, וכשאינו כל כך גדול תשאר הנפילה בתוך הנרתק, כאמור בנפילה הצדדית. אך בב' נפילות האלו יהיה תמיד נקב במרכזו, כמו שיבואר לקמן.

ב' האופנים האלו אפשר לברר ע"י מדידה וע"י מישוש ירה. ע"י מדידה, הנה אמרנו לעיל שמעי הנרתק ארכו ששה עד שבעה אצבעות, ע"כ יתכן למדוד מפי הנרתק עד מקום הנפילה למטה, ולמעלה ממקום הנפילה עד פי האם, בין שיהיה נפילה צדדית ובין סבבית. הנה אמרנו לעיל שבין קפולי הנרתק נמצאו חללים, על כן יהיה באפשרי שיקרה נפילה צדדית ונקב חלול כזה ימצא בו. אך זה יבורר ע"י מישוש ירה, כי תמשש בידה ותמצא הבליטה יצא אף, ובצד שכנגדה לא תמצא כלום, וגם על ידי מדידה כנ"ל. ובאם שיקרה הרפיון סביב פי האם, אזי פי האם ינתק ממקומו ויפול פעם בתוך הנרתק ופעם מן הנרתק ולחוץ. וזה יבורר ע"י הסרק המבואר לעיל שנעשה כמו נקב. וגם זאת שמנקב הנ"ל עד תקרת האם הוא קרוב מאד, כאמור לעיל גדלה כגודל אגו. וקרה לאשה שהיתה מעוברת בהאם, והאם תלה בתוך הנרתק וגם חוץ לגוף כלי להולד חדשים ונולד. ולפעמים יקרה שהאם תנתק ממקומה ותפול בהנרתק וחוצה, וזה לא ימוט בלתי שהמעיים או שומן החופה את המעיים שיפלו לחלל שנעשה ע"י העתקת האם ממקומה, כי עור החופה את פנימית הבטן לא יהיה לו משענת מהאם, ואם תתרפה תתמשך כפי חוק ומשפט שבר הנמצא גם בזכרים. ולזה יש תרופה ע"י כלי הנקרא פעסאריוס. וזה הכלי מועיל גם לשאר נפילות, כי יש בזה הכלי כמה אופנים שונים, לפי אופן הנפילה. גם במעוברת הפארפאל הוא בנמצא, ונפילה כזאת יהיה בודאי מהנרתק, כי העובר מדורו בהאם והאם היא מונחת בהאגן.

וזאת לדעת, שמנגיעה קלה להבליטה והנפילה, אף דבר רך כמוך, יוכל לצאת דם ממקום הנגיעה, בי העור נתפשט ונתרפה. וזה דומה בתכלית נפוח הנעשה

בבשר השינים הנקרא שקארבעט, שמנגיעה קלה לבשר הנ"ל יוציא דם.
ונקרה לפעמים צמיחת בשר חי בהנרתק, כאמור בהאם, הנקרא „פאליפוש“.
ולפעמים נקרה שנעשה מכה הנקראת „שצירהוס“, ומשצירהוס נעשה מכה הנקראת
סרטן, בל"א קרעבס ובלשון לטיני „קאונצער“. וזה אפשר לברר ע"י קושי המכה,
כי הפארפאל או השבר הוא דך וניתן להניח לפניו בחזרה והם עומדים במקומם
בקשה ערפם. וזאת לדעת שמצמיחת בשר חי, הן בנרתק או שנפל מהאם להנרתק
כאמור לעיל, שותת דם בהתמדה, ומשצירהוס לא יזל כי אם מנגיעה, אף קלה.
ונקרה ג"כ שבר בהנרתק, היינו שהמעיים יובקעו דרך בשר תחתית האגן ויפלו
ביחד עם עור החופה את בטן הפנימי מהאם בהנרתק או דרך הנרתק ולחוץ.
ובאם שיהיה באפשרי לתחוב ספוג בפי האם, וזה הספוג יהיה מתוקן היטב עם
חוט ארוך וחזק בכדי שתוכל להוציא ספוג הנ"ל, אוי יותרו כל הספיקות, ור"ל.
הנה אמרנו לעיל שגזילת דם וסת בא מפיות העורקים הנמצאים בהאם,
ואמרנו ג"כ שסעיפים הבאים מגועי העורקים הנ"ל נמצאו ג"כ בהקנים ובהנרתק,
ומזה נקרה לדם וסת שיבא מן הקנים, היינו מן העליה דרך הלול או מהנרתק.
ויקרה לפעמים בנשים שרואות דם וסת בכל חודש בדרך הטבע בלי שום הרגשת
איזה מיחוש בבטן בעת הריונה. ע"כ יהיה בהכרח שדם וסת כזה הוא בא מהנרתק
דווקא, לא מהאם. כי בלתי אפשרי שיבא מהאם מפאת שפיה הוא סגור ומסוגר
בעת הריון ע"י שיני האם וע"י ריד עם כחו דבק, וגם נאמר למעלה שהשפיר הוא
מחובר ומדובק לתקרת האם בחוץ, ותקרה הזאת מקומה בין שני הקנים מלמעלה.
היינו מן הלול ולפנים, ואיך אפשר שיבא דם וסת מפיות העורקים שבתקרה
הנסגרת ע"י חיבור וריבוק השפיר. ואם קרה יקרה שיזל דם מבין התקרה והשפיר,
זהו חולאת ההריון וקרוב שתפיל הוולד. חולאת כזאת אפשר להבין ע"י כאב תחתית
הבטן והשדרא כו' כידוע כמו קודם הריון או דם וסת כזה הוא בא בוודאי מן
הנרתק. וסיבת גזילת דם וסת באשה כזאת הוא ריבוי דם בערך שאר נשים. כי
כל הנשים יש להם דם יותר מכשיעור כלכול גופם, ודם המותר היא שייך שיוון
וגידול הוולד בעת הריונה ובעת הנקתו. וכשהיא בלא הריון ואינה מינקת ג"כ
אז דם המותר יוצא חוצה מפנימית מחיצונית האם דרך הקנים כאמור למעלה.
זהו בשאר נשים, אבל באשה כזאת אימתי יהיה מן הלול ולחוץ ספיקו טמא משום
חזקה דמן המקור קאתי, כשלא יהיה השפיר מפסיק בין פנים מהלול ולחוץ.
אבל כשיפסיק שפיר הנ"ל אפשר שיהיה טהור, כי אין כאן ספק כאמור
שהוא מוך. ודוק.

נדפס בקובץ בנסת הגדולה, בעריכת ר' יצחק סובאלסקי, ספר ג', ורשא תרנ"א. השאלה לבדה
נדפס גם בס' משנת יואל סי' ב"ב. [בתשובה נסלו כמה שיבושים שצ"ע לתקנם].
בשור"ת צמח צדק יו"ד סי' קכ"ט מבוארות שיטות האחרונים בנידון הארסואל, ומובאים שם
קטעים מתשובה זו. באות ט' בתשובה הנ"ל הוא כותב: „דהנה כאמור"ר נ"ע (סוף ימיו, אחר
חיבורו ה' נדה שחיברו זמן רב קודם) צוה להדאקטער ר"י הנ"ל שיבאר לו ע"ס נוחו ענין החדר
והלול ומהו חולי פארסואל, והעתיק לו באריכות. והשייך לענין זה הוא דנפילת האם עצמה היא
מלתא ולא שכיחא כלל, אלא שמעי הנרתק... עפ"י יש לשער שתשובה זו נכתבה בקרוב
לשנת תק"ע הדאקטער ר' ישעי' מוכר בצ"צ יו"ד גם בתשובה קכ"ח וק"ל ולקמן בסדרנו בח"ש
סי' ק"ע.

על דברי הצמח צדק הנ"ל שרבונו דן כשאלה זו „בסוף ימיו אחר חיבורו ה' נדה שחיברו
זמן רב קודם" (ולכן כתב שם שאפשר לומר שחזר בו) יש להעיר ממה שכתבו בני רבנו
בהקדמתם לשולחן ערוך שלו: „וגם אשר חיבר בחלק יו"ד ובספרט בהלכות נדה שהי' לעת

זאתו וכו'. נראה שאע"פ שחבר הלכות נדה לעת זקנתו, ככל זאת בסוף ימיו חזר בו בכמה דברים. כזאת מוצאים אנו גם בדברי מהר"ל מיינוביץ (אחי רבנו) בספרו שארית יהודה, יו"ד סי' י"א, על מה שכתב רבנו כש"ע יו"ד סי' ק"צ בנידון שיעורו של גרים של כתמים, שאח"כ חזר בו רבנו על סמך מדירותיו את שיעור רוחב האגודל. תשובת מהר"ל הנ"ל הובאה בסי' שיעורי תורה (ירושלים תש"ו, עמ' דל"ד) ונתבארה שם בארוכה. (ראה גם מה שאכתוב לקמן בח"ש במבוא לכתבי היד של השר"ע של רבנו).

- (1) לעיר. (2) ככנה"ג נדפס בטעות: עור. (3) שם בטעות: חזרה.
(4) שם בטעות: שמאל. (5) = של עצם. (6) ע"י תוס' ע"י י"ב ד"ה כל נשיאיה.

קטן

אגרת הרה"ח ר' פנחס רייזס משקלאב לאנ"ש
(בענין המחלוקת על רבנות אדמו"ר האמצעי)

אנשי לבב שמעו לי, רזא לי, ואת אשר אתי אגלה בפומבי, האזינו אמרתי ותתנו רוחכם, ועשו כאפרכסת אוזיכם, וישמעו אלקים אליכם.

אגידה נא את אשר נקרה באחרית הימים של כ"ק אדמו"ר נבג"מ בשנת תקע"א בעת חתונת בת אדמו"ר מוהר"ד עם בן הרב מטשערנאביל¹. ונקראתי עם בנו אדמו"ר הנ"ל, וסגר הדלת בעדינו והרבה לדבר עמנו צוף נועם אמרתו, קצרה היריעה מהכיל. ובקיצור תוכן [כוונת] מאמריו הק' אודיעם, וכי הוא זה: היות באשר שטבע הטוב של בנו הנ"ל להיטיב רק שיפוצו מעינותיו חוצה בדא"ח, וזהו חפצו ותשוקתו וגם עינו ומגמתו להיות מורה דבר ה' לעדתו ולא שם עינו ולבו על דבר אחר זולתו, ולזאת צוה לי שאחר הסתלקותו בישיבה של מעלה אהי' משגיח ע"י שגם פדיונות על ידו יעשה ולא מזולתו, מטעם הכמוס אתו.

בשמענו זאת חיל ורעדה אחזתנו, החרשנו ודבר וחצי דבר לא ענינו, הושם כאבן לבנו, אי נא לנו אשר לב להבין ולשמוע לא נתנו, ואת אשר אלקים ממנה לעשות זאת אשר הוגד לנו, אשר יוקח [אדמו"ר] מעל ראשינו, עטרת תפארתנו, עליונים מבקשים את רבנו, ומי אשר ישב על כסאו אחריו הוריע אותנו, וישימני למזכיר ולעמוד על המשמרת אודות פדיונות, מחמת כי הוא יורע רכות לבבו ושפלותו וענותנותו, כאשר זאת שמענו מפיו הקדוש לא אחת ושתים בהרחבת הביאור פעמיים.

והנה רצון יראיו וקדושי נעשה ב"ה הטוב והישר, ובנו אדונו על כסאו אחריו שמנו, להחיות אותנו ולהשים שארית פליטה בארץ, כי אף בחיים חיותו הוא היה המוציא והמביא, הוא ה' דולה ומשקה מתורת רבנו הקדוש ועל פיו ישק כל עם בני ישראל, הוא ה' אדון לכל ביתו ומשל בכל אשר לו, ומנעוריו ועד עתה ה' במלאכה אחת אימנתו אומנת של תורה, סמך בשתי ידיו הק' עליו, עשאו כלי המחזיק ברכה, מלא וגדוש על כל גדותיו.

אך עת שלא ה' אדמו"ר נבג"מ ובנו הנ"ל במדינתנו² איש הישר בעיניו יעשה ואפס עצור ועיוב, ומה נמצאו איוה אנשים אשר ללבבם פונה היום מבית אדמו"ר נבג"מ ומזרעו אחריו, שרש פורה ראש ולענה בשרירות לבו הולך, קושרים כתרים שלא באמת ובתמים, מאסו את אדמו"ר הנ"ל מלהיות להם רועה, מסירי אונם משמוע תורה, להשים עליהם איש זר אשר לא מורע אדמו"ר נבג"מ, לזאת אמרתי אחריש אתאמק לא אוכל, פן ימצאני עון אם לא אגיד, ושאר הנשארם ישמעו ויראו מלעבור

על צווי דברי קדש אדמו"ר נבג"מ, אשר צוה לדעות עם בני ישראל הוא דוקא ולא
אחר. אשר בינה יתירה נתנה לו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד, ודבריו דא"ח
נובעים ממקור חיים מעין המתגבר מקור החכמה והתורה תוה"ק של אדמו"ר נבג"מ,
סופג את הכל, בור סוד שאינו מאבד טפה, שפתיו ברור מללו דבר דבור על אופנו
ומכוננו. ומי הוא זה האיש אשר יערב לבו לגשת אל הקודש פנימה לעבור צווי ורצון
קודש אדמו"ר נבג"מ.

אחי ורעי, שמרו לנפשותיכם ועשו חסד עם אדמו"ר נבג"מ וזרעו אחריו, ותהיו
מגן ומחסה על אדמו"ר הנ"ל. הלואי לפני בנו נעבוד כאשר עבדנו לפני אביו
הקדוש, למען לא תשכח תורתו וקדושתו אשר שם ונטע בנפשותינו מזיו הדרת
קדושתו, כל חד וחד לפום שיעורא דילי, אשר דבריו הקדושים חיים וקיימים, חיים
הם למוצאיהם. וזאת היא חלקינו ונועם גורלנו ותורתו הקדושה יהי' למגן ולמחסה
בעדינו, ולנצח נצחים כל יעזבנו וכל יטשנו, ורוח ממרום יערה עלינו, וה' יהי'
בעזרנו, ובשובו לציון ברחמי תחינה עינינו.

דברי המודיע נאמנה.

פנחס בלא"א הגאון מוהר"ה הענק שיק וצלה"ה.

נדפס בס' בית רבי ח"ב פרק ב', כאן הוגה ותוקן עפ"י "קובץ בתי מהרש"י".
מכתב זה נכתב לאחר חזרת אדמו"ר האמצעי מקרמנציק (שם קבע דירתו אחר פטירת
רבנו, ראה לקמן סי' קנ"ב) לרייסין וקביעת דירתו בלובאוויץ. קבעו מכתב זה בספרנו בין
מכתבי שנת תקע"א בגלל תבונה. המכתב מבחן נגד החסידים שקבלו עליהם לרב את ר' אהרן
מסטראשעלע (ראה סי' קס"ו).

(1) דבורה לאה בת רבנו האמצעי נישאה להרה"ק ר' יעקב ישראל (תקנ"ב — י"ג אלול
תרל"ו) בן ה"ר מרדכי מטשרנוביל. (2) ע"י סי' קנ"ב.

קטז.

על השחיטה בסכינים מלוטשים

אהו אחיי ורעי אנ"ש דק"ק וילנא ה' עליהם יחיו.

השחיטה בסכינים מלוטשים הם מצוה רבה ועצומה אשר החזיקו בה רבותינו
קדושי עליין נ"ע וממש נתנו נפשם עליה, ואין כסף נחשב למאומה להיות שוחט
קבוע. אך אם לפעמים מסובים בסעודת מצוה עם אנשי עירם, חלילה לפרוש מהם,
להחזיקם כאוכלי נבלות ח"ו, הם מלהזכיר, ומעוררי לא נזהרתי מהכלים, אף מבני
יומן, ותוכן ומתות הענין אי אפשר לבאר במכתב באר היטב, רק שמתי דברי פני
ידידנו מ' משה [מיזליש] נ"י מוכ"ז.

וה' שלר' ישים שלר' בשעריכם כנפשם תדרשנו ד"ש וטובתם מלונ"ה.

שניאור זלמן.

נדפס בס' משנת יואל סי' י' מכ"ק רבנו הנמצא אצל אחד מצאצאי ר"מ מיזליש בירושלים.
הובא גם בבית רבי פרק י"א.
תאריך האגרת לא נחבר, וצורתה כאן לתשובת רבנו בניד"ד דלקמן. תולדות ר"מ מיזליש
מסופרות במכתבו שיובא לקמן בח"ש בס' קס"ו.

קיו.

תשובת רכנו לתלונת גדולי וילנא על החסידים המכשילים
אותם כשחיתתם ב"סכינים מלוטשים"

יום ג' ט' נצבים¹ תקע"א.

ה' ישפות שלו' וחיים טובים לכבוד הרבנים המופלגים מאורות הגדולים
המפורסמים יושבי על כסא ההוראה ומורי צדק לעדת ישראל שבק' וילנא
ה' עליהם יחיו, יצו ה' אתם את הברכה ושלו' וחיים עד העולם.

פתח רבדי יאיר אור סליחתם על איחור תשובתי מפני כבוד התורה, כי זה
ערך ב' שבועות הייתי בשקלאב באסיפת המדינה בעניני הכלל, ה' ירחם, ובבואי
בעש"ק העבר מצאתי מכתבם וקריתי ושנתי ושלשתי. אבל לא פירשו לי מהו
המכשול שמכשילים את הרבים מאנשי קהילתם כו', והרי בכל מדינות אוקריינא
ופולין קטן ופאדאליע ורוב מדינות וואלין אוכלים מסכינים מלוטשים. וגם בדובנא
רבתי שאינן מאנ"ש כלל וכלל, וכן באוסטרא וקרעמניץ ולוצק ושאר קהלות גדולות
שאינן מאנ"ש כלל, וגם באה"ק חובב"א, ורבים מהספרדים. וחלילה להוציא דבת
מכשול עון על רבבות אלפי ישראל, אשר כל השומע זאת תצילנה אוניו.

והנה בהיות הרב הגאון מהר"ח נ"י אב"ד דק' וואלאזין במדינתנו בשנת
תקס"ג שמעו מפיו כמה נגידי מדינתנו שאינן מאנ"ש כלל וכלל שאמר בשם רבו
מובהק, הגאון המנוח החסיד ז"ל, שאין שום איסור בשחיטת סכינים מלוטשים עפ"י
הדין השנוי בגמרא ופוסקים. רק אם יצא איסור מפיו ז"ל אינו אלא משום הרחקה
מאנ"ש, כמו שאר הרחקות וגזירות שיצאו כשגגה מלפני השליט בשנת תקל"ב כעל
אפיקורטין ממש, שהן מן המורידין, ושלא להתחתן כו'. והכל עפ"י השמועה מפי
אנשים כשרים ונאמנים בעיני כבוד תורתו.

אמנם מי לנו גדול משאול בחיר ה', אשר ה' דואג אב בית דין של כל ישראל
וראש סנהדרין נאמן בעיניו כדת של תורה. וגם באמת לא יצא שום דבר כזו ושקר
מפי דואג. כמאדו"ל שלשה² אמרו אמת ונסדרו מן העולם, ואחד מהם דואג, רק
בהיות לשונו כתער מלוטש עשה דמיה שיתאמת לשאול איך שאחמלך הכהן גדול
הוא מכחש באמרו שלא ידע כי יוד בורח הוא, בכדי להציל נפשו ממות. וגם אנחנו
לא היינו יודעים השגגה שיצא מלפני השליט שאול המלך ע"ה בזה לולי שכתב לנו
שמואל הנביא ספרו. ועתה בגלות החל הזה, אשר אין עוד נביא ואין אתנו יודע עד
מה, הנה ברבות השנים אחר פטירתו של הגאון החסיד המנוח ז"ל זכות תורתו
עומדה לו ולכל המסתופפים בצלו שלא לשפוך עוד דמים חנם, בהגלות נגלות לעיני
כל ונודע האמת ונראה בעליל שאין בנו שמץ מינות ח"ו ולא שמצא דשמצא. ואי
לואת הותרו השבטים לבא זה בזה ומתחתנים עמנו תמיד, וכמו כן נתבטלו שאר
הרחקות וגזירות קלות וחמורות דשנת תקל"ב, שהיו בשגגה והעלם דבר מעיני
העדה. וע"ז נאמר שגיאאות מי יבין מנסתרות נקני, ואין אדם עומד על דת אא"כ
כו'. וגדולה מזו מצינו שגגת הוראה אפילו בסנהדרי גדולה שבלשכת הגזית ושגגת
מעשה בו שבטים שעשו על פיהם. וכתוב ונסלח לכל עדת בני ישראל כו' כי לכל
העם בשגגה.

ולזאת איני מבין על מה יצא הקצף מלפני כבוד תורתם על סכינים מלוטשים
משום גזירת תקל"ב, והרי נודע בשערים המצוינים בהלכה דחרמים יש להם דין

נדרים, דנדרי שגגות מותרים (נדרים כה:). זגם נדר שהותר מקצתו כו'.⁴ וגם מ"ש במכתב כבוד תורתם לחוש למחלוקת גדולה כו' איני מכין היטב, הלא כבוד תורתם יושבי על כסא ההוראה להורות לעם מצות ה' ותורתו, הם ראשי אלפי ישראל שבהלתם, ועיני כל ישראל תלויות אליהם, דבחר דישא גופא אזיל.⁵ ואם כבוד תורתם יורו הוראה להיתר מי ירהרד אחר מדותיהם ח"ו.

גם מ"ש כבוד תורתם שנאמר להם כשמי על שחיטה שלהם שאינה ככשרות ח"ו, חלילה לי להוציא דבה על עם ה' דככות אלפי ישראל, ונאמן עלי אכא שכשמים, וגם יעידו עלי כל המקורבים אלי, כי אינני נוהר מכלים אפי' הם בני יומן.

⁶ ותוכן הענין בקצרה, יען כי הנה רוב השוחטים כסכנים שאינן מלוטשים המומחים משחיון הסבין להיות חדה הרכה, ואזי אינה חלקה כ"כ, וטעמם ונימוקם עמם, שאם תהא חלקה לא תהא חדה כ"כ, כגראה כחוש וכמשמעות לשון הרמב"ם ושו"ע סי' י"ח ס"ו, ואז קרוב לכא לידי דרסה, אם לא יוליך ויביא הרכה מאד, כמשמעות לשון הגמרא ושו"ע שם, אפי' כל היום כולו כו', ואף שכל היום כולו היא גוזמא, מ"מ משמע ודאי שצריך להוליך ולהביא הרכה מאד להנצל מחשש דרסה, ואזי אפשר לכא לידי שהיה כבהמה, כמ"ש רמ"א, לכך כחרו המומחין לעצמן דרך ישרה יותר, להשחיות ולהעמידה חדה ולא חלקה, ואף שהיא קרובה להיות כסאסאה, הרי אמרו בגמרא מאן יהיב לן מבשרי' וכו', ואף גם לפי משמעות לשון הרמב"ם ושו"ע שכל שאינה חלקה דמיא לסאסאה (דאת"ל דמשכחת לה סבין שאינה חלקה ואפי"ה לא דמיא לסאסאה, א"כ למה לא הזכירו כלל "והרי אינה חלקה" מאחר דלא תליא כהכי כלל, והל"ל בקצרה, שהושחזה והרי מגעתה כמגע וכו'), ואנו אין כקיאין כו' כמ"ש רמ"א, היינו לכתחלה לחומרא בעלמא, וה"ט דחסרון בקיאות אינו כדאי לעשות ספק פגימה לאסור כדיעבד משום חזקת איסור דבהמה בחייה, משום דהשו"ע והרבה מהאחרונים פסקו כהרשב"א וסייעתו כדעת הרי"ף, דאין פגימה פוסלת אלא כשאוגדת לתוכה שום דבר דוקא, ואפי' כחוט השערה, ולזאת רחוק הדבר מאד לחוש מחמת חסרון בקיאות לפגימה גדולה כזו, ומשו"ה אינה אלא חומרא בעלמא לכתחלה.

אמנם פשט לשון כה"ג והרי"ף לא משמע הכי, וכמ"ש כפרי תואר, אלא כמשמעות לשון הרא"ש כדעת הרי"ף, דכל פגימה שהוא מרגיש כצפורן מקרי חגירת צפורן, וכמ"ש הרא"ה דחגירה היא מלשון ויחגרו ממסגרותם, שהוא לשון דילוג ולא לשון חגורה, כפי' הרשב"א, וכ"ד רש"ל כיש"ש, שהשמים כהעקתו לשון הרשב"א דעכ"פ כענין שתהא אוגרת שום דבר, ואפשר וקרוב לומר שכ"ד הט"ז שהעתיק לשון רש"ל, וכמ"ש כפרי מגדים ע"ש דס"ל כפי' הפרי תואר כהרא"ש ורמב"ם, ודמיא לסאסאה לפ"ד הפרי תואר היינו שאינו מרגיש שום פגימה אפי' כל דהו, אלא שאינה חלקה מחמת חידודה ביותר, וכמ"ש הרמב"ם וכגי' הרי"ף והרא"ש סכינא חריפא, דדמיא כו', ולא כמ"ש הרשב"א וסייעתו שהיא פגימה קטנה ביותר שאינה אוגרת שום דבר לתוכה, והלכך לפי דעת הפרי תואר והפ"מ כדעת כה"ג ורי"ף ורמב"ם ורא"ש, את"ל שאין אנו כקיאין בדמיא לסאסאה כמ"ש דמ"א, יש לחוש לספק איסור דאורייתא מחמת חסרון בקיאות (ורמ"א קאי כשיטת הכ"י בש"ע) וצ"ל הסבין חלקה לגמרי, וזהו דבר הקשה להיות חלקה וגם חדה להנצל מספק שהיה כבהמה, אם לא כסבין מלוטשת, ואף גם שימצאו שוחטים אומנים שיוכלו להשחיתו אף סבין שאינה מלוטשת להיות חדה וחלקה, אך לאו כ"ע גמירי אומנות

זו. וגם כרי להשחיו כן הסכין נצרך שהות מרובה. ואין כל העתים שוות להשחוט. משא"כ במלוטשים קל הדבר להאומנים בלי שהות מרובה כלל. וממוצא דבר נשמע כי חלילה לנו להוציא דבה על מרינות המקילין בזה וסומכים על הפוסקים המקילין בשיעור פגימה. וגם חלילה לכם להקפיד על מרינות המחמירין וחוששים לדעת פוסקים המחמירין בשיעור פגימה. וכה"ג מצינו כמה דברים שנחלקו בהם הפוסקים ראשונים או אחרונים. ובדורות שלפנינו נהגו אבות אבותינו כדעת המקילין. ובדורות הללו רבו כמו רבו הנהגים להתחמיר. כמו חדש ותפלת ערבית בזמנה וכה"ג טובא י.

והכל הולך אחר החיתום. לחתום ולסיים בשלום. כי אני שלום. ונכון יהיה לכם הטהור בטוח אשר כעת לא יתעורר שום ריב ומדון מאנ"ש שבמחניכם הטהור כמו בימים הראשונים ח"ו. יען כי בימים ההם היה להם לראש איש חכם בעיניו הידוע. אשר לא אבה שמוע לי. באמרו שהוא חכם יותר ממני. והגם שהיה אומר שעושה הכל ע"פ ציווי. הנה כל שקר שאין אמת בתחלתו כו"ס. ובאמת בתחלת קיץ תקנ"ח הסכלתי עשות. כי היתה ידי עמו שיתאמץ להציל עשוקים ונדרפים בהכאות ושמתות ושאר רדיפות מלאות. אמנם לאחר שהוציא לאור משפטם להציל[ן] מיד רודפיהם שלחתי אליו אחר חג השבועות מיד כמה בקשות ואזהרות שלא יחזיק עוד במחלוקת לש"ש. ולא לעשות מנין בפ"ע. ומכ"ש שלא להנקם ח"ו מהרודפים בשום מלשינות בעולם. הס מלהוכיר. ובפרט במלשינות דוידו יי אחז בשרי פלצות ממש. וגם בשובי בשלום מפ"ב בחורף תקנ"ט שלחתי אליו ב' אנשים מיודעו ומכיריו להשיבו מדרכים האלה. ונתעכבו אצלו עד אחר הפסח. ולא שת לבו לדבריי אשר שמתי בפיהם. וגם במכתב מרורות ובקשות עצומות. אמנם כעת כל אנ"ש שבמחניכם הטהור יהיו בודאי נכנעים לכבוד הרוזנים ראשי אלפי ישראל. המנהיגים אשר להם נתן העז והממשלה לחזק דת תה"ק מארזיניו הקיר"ה. ולא יהיו להם למורת רוח ח"ו לילך כנגדם בגדולות כימים הראשונים ח"ו. הס מלהוכיר. וגם מובטחני בחסדם וטובם של הרוזנים הנ"ל שיתנהגו עמהם במדת הרחמים. היא מדת השלום. ואחריהם כל ישרי לב. וכל העם יהיה שלום הכל שלום. כ"ד המבקש שלו' ר"ש.

שניאור זלמן באמ"ו מ"ו ברוך זללה"ה.

על המעטפה של המכתב רשום: ¹¹

בקשתי ממוהר"ר ליב קראו ושאר לומדים דאנ"ש שייעינו היטב כגמרא ופוסקים הנ"ל מעל"ד בכדי שידעו להשיב.

התשובה כשלימותה נדפסה בס' משנת יואל סי' י"א מכת"י שנמצא אצל ר' אהרן משה אוולאי בירושלים. הפניה בראש המכתב וגם החתימה הן בכ"ק רבנו. והמכתב עצמו נכתב ע"י אחד מסופריו. קטעים הובאו בס' בית דבי פרק ב'. חלק ההלכה נדפס בשו"ת שנספתו לשו"ע רבנו סי' ז'.

בשו"ת צמח צדק יו"ד סי' ט"ז מוזכרת תשובה זו. ומביאות שם בארוכה שיטות הפוסקים בנו"ד. בשו"ת צ"צ שער המילואים ח"ב סי' ט"ג נדפסה מהדורא כתר לתשובת הצ"צ הנ"ל. תקנת הסנינים המלוטשים נתפשטה עוד בחיי המגיד ממעזריטש. כמבואר בסימן דלקמן. בשנת תקל"ב. בשיצאו האגרות נגד החסידים מחילנא לכראד (ר' סי' ק"ג) הוצא גם ככראד כרוז חסם נגד שחיטת החסידים. או שלח הנה"ק ר' שמואל שמעלקא מניקלשבורג מכתב חריף אל חכמי כראד עד"ו (נדפס בס' שמן הטוב). כדור שלאח"ז פשטה תקנה זו בכל תפוצות ישראל ולא נמצא מי שיהרהר על כך.

(1) התאריך פ' נצבים מור קצת, כי בשנת תקע"א היו מרשיות נצבים וילך מחוברות, ונהוג לציינן את שתי הפרשיות. (2) מאמר זה נמצא במדרש "פרקי דרבי הקדוש" הוצ' גרינוס ירושלים, דף מ"ז אות מ"ו, ושם הגירסא "שלשה שברו אמת ואבדו מן העולם הזה והעו"ב אלו הן דואג' וכי" — הערת משנת יואל. (3) אין אום עומר על דברי תורה אלא אם בן נכשל בהם. — גיטין מ"ג. (4) נדר שהותר מקצתו הותר כולו. — נדרים ס"ט. (5) עירובין מ"א א'. (6) מכאן ואילך נדפס בשו"ע. (7) ע"ב נדפס בשו"ע. (8) כל דבר שקד שאין אומרים בו קצת אמת בתחילתו אין מחקקים בסופו. — רש"י במדבר י"ג כ"ו. (9) על מעשי החסידים בתחילת קיץ תקנ"ח מסופר בס' וילנא בתקופת הגאון (עמ' 27-30) על סמך הנמצא בטקסאות הקהלה ובארכיונים ממשלתיים שונים :

אחר פטירת הגר"א ב"ר שרשי תקנ"ח גברה המחלוקת בין החסידים ומתנגדיהם בחילונא. בין המתנגדים פשטה שמועה שהחסידים ערבו נשמה ביום פטירת הגאון. מיד למחרת התלוי נטאספו עשרה ממנהיגי הקהלה ובאסיפתם זו חורשו "כל הגדלים ואיסורים וחרמות" שהוטלו על החסידים בשנים הקודמות וגם נחקנו תקנות חדשות : (א) לגרש מן הקהלה כל מי שיתבדר שהוא נוטה לחסידות או תומך בה, לשלול ממנו את חזקת הישוב בקהלה ולהעמידו מכל התמנות בהקהל, באספת רח"ש או באינו חברה. ההוצאה לפועל תיעשה ע"י "דורף נעלם" (בלומד הקהל מתחייב להגן על הדרוף ולשמור על סודיותו). החלטה כזו היתה כבר בשנת תקמ"א, אבל עכשיו הוחמרה יותר. (ב) איסור להחזיק בעיר "מנין" חסידים. (ג) הברות מחילה לחסידים שינעו את ה"כת" ויחזרו בחשובה. (ד) בחירת ועד של חמשה אנשים שיתן להם יפוי כח רחב למלחמה בחסידים. חמשת הנבחרים היו ר' לייבלי ר' בערס, ר' דוד בן יעקב, ר' משה בן אשר (ר' משה'לי חצקלס), ר' אייזיק בן אברהם סג"ל ור' דפאל בן מרדכי.

המלחמה החלה בכל תקפה. המנין שהי' בבית ר' מאיר ב"ר דפאל (ר' מאיר דפאלס. ראה אודותיו בס' י' הועבר לחצרו של ר' יצחק בן אברהם חייט. הרב נודע לרודסים, ועפ"י סקודת ועד החמשה הולק ר' יצחק בסומבי בחצר ביהכ"נס הגדול. על ביתו של החסיד ר' יהודה בר' אליהו (המוכר לקמן) נערכה התנפלות וכל רכושו נבזז. על החסיד ר' משה בן יוסף הוטל קנס גבוה בסך 300 ר"כ. ר' מאיר דפאלס הודיע (כנראה אז) על עזיבתו את כת החסידים. אח"כ נתבדר כי "חזרתו בחשובה" היתה רק למראית עין. ועד החמשה העמידו למשפט לפני שנים מחשובי העיר, והאשימוהו באשמות רבות : הצטרפותו ותמיכתו בחסידים, נסיעתו אל רבנו ללאוני, ביזוי תלמידי חכמים מהמתנגדים וכו'. הוצא פס"ד המאשר את אשמותיו ומחייבו לקבל עליו סדר תשובה אצל רבני העיר (ההאשמות ופסק הדין הובאו בספר הנ"ל). ר"מ דפאלס הודיע בגלוי על סרובו לקיים את פסק הדין ועל שייכותו לחסידות. ועד החמשה יצא מיד לפעולות נגדו. הוטל איסור לקנות משקאות אצל החסידים. האיסור הוטל בפרוס הפסח, ופגע קשות במסחר היין שעסק בו ר' מאיר.

בגלל הדיעות בחרו או החסידים באחד החשובים שבהם, בר' יהודה בר' אליהו (יש לשער שאליה נתייחס רבנו במכתבו), שיגיש קובלנא לשלטונות על הדיעות. בכתב הבקשה שהגיש להנהלת הגוברניא קבל ר' יהודה הנ"ל על בחירת "ועד החמשה" לרדיפת החסידים, על החרם שהוכרז עליהם, על ההתנפלות על ביתו, הלקאתו של ר' יצחק בן אברהם חייט ושאר הדיעות הנזכרות לעיל. הוא טען בקובלנתו שאסור להקל לעונש ענשי הגוף וגם הצביע על הטלת מסים יחידים על הקהל והוצאתם שלא לצרכי הצבור. הוא ביקש לא למסור לקהל את גבית מסי הממשלה ועוד. בהשתוללותו של הקדי אלישביץ, אחד מחברי הנהלת הגוברניא שעמד לצד החסידים, סרסמה הנהלת הגוברניא ביום 26.4.1798 את החלטתה בנידון הקובלנא הנ"ל : לחסידים הותר להתפלל כמנהגם, ועל הקהל נאסרו הטלת קנסות וחרמות והענשת ענשי הגוף בעזון עבירות על הדת.

קהל וילנא הגיש לגוברנסור הליטאי האדומי כתב בקשה נגד החלטה זו — ולא נענה.

(10) באותו זמן נגזרה גזירת גרוש היהודים יושבי הכפרים בכלך מינסק. ה"י חשש שתצא גזירה כזאת גם על יהודי ליטא. קהל וילנא הודרו בחורש אדר תקנ"ח לשלוח מכתבים אל 18 עיירות מחוזיות בליטא להזמין לאסיפה שתדון בשאלה זו. במו"כ נתבקשו העיירות לשלוח כספים לצרכי שתולנות בסטרבורג, ולשמור את כל הענין בסוד. (אספה כזאת החקיימה בקיץ הנ"ל

גם באוסטראה שבחאלין). בעיירה וידו עלה בידי החסידים להשיג את המכתב מחילנא. כדי לנקום בקהל וילנא על רדיפת החסידים מסר החסיד ר' הירש ב"ר יוסף שו"ב בחודש מאי 1798 (תקנ"ח) את המכתב הנ"ל לשלטונות, בצרוף קובלנא בשם קהל וידו על הטלת מסים על יהודי השלך ע"י קהל וילנא. הנהלת הגוברניא הוציאה ב"1798.30.6 פקודה בדבר חקירת ז' טובי העיר וחילנא שחתמו על המכתב, באשמת הטלת מסים ללא רשות. קהל וילנא החל מיד בפעולות להגנתו. קהל וידו הודיע לשלטון ב"1798.25.7 (י"ט אב תקנ"ח) שאינו אחראי למעשיו של המוסר, שהגיש את הקובלנא על דעת עצמו ובלא ידיעת הקהל.

בהנהלת הגוברניא היתה מוכנה ביום 20.8.1798 החלטה בדבר העברת ראשי קהל וילנא מהתמנויותיהם. את ההחלטה הכין כנראה הפקיד אלישביץ שתמך בחסידים. אבל הגוברניא האזרחי הליטאי בולגוב לא חתם עליה. הוא ראה שהענין אין מקורו בהאשמות הנידונות אלא בריב פנימי בין המתנגדים והחסידים, ולכן השאיר את ההחלטה (כנראה עד לכירור) ביומן מבלי לחתום עליה ומבלי לבטלה.

בינתים הלשינו המתנגדים על רבנו בסוף תקנ"ח — והוא שוחרר ב"ט כסלו תקנ"ט. בסוף שנת 1798 (טבת תקנ"ט) נתמנה גוברניא אורחי חוש, פריזל. הגנרל גוברניא (הגוברניא הצבאי) הליטאי קבל ידיעה על ההחלטה שלא נחתמה הנ"ל וסגר על פריזל לחקור בדבר. פריזל שאל את בולגוב, והלה ענה כי ההחלטה הקודמת נגד קהל וילנא מ"1798.26.4 (ראה בהערה הקודמת) נתקלה בהתנגדות מצד היהודים, ומשום כך לא רצה לחתום על החלטה זו. כל הענין נראה לו כמחלוקת יהודית פנימית ותו לא. פריזל צוה או לערוך בדיקה של סנקסי הקהל. בינתים יצאו גזירות שונות על קהילת וילנא. המחלוקת גברה. שני הצדדים השתמשו בעזרת השלטונות ובערכאות של גויים, ונגרם חת"ש גדול.

בחודש אדר תקנ"ט קבלו החסידים, בעזרת השלטונות, את השלטון בקהלת וילנא. הריב נמשך שנים. רבנו הולשן בשניה (ע"י אביגדור מפניסק) ונאסר בשנת תקס"א. המחלוקת שככה רק בתחילת תקס"ב. אז נבחרו לקהל וילנא נבחרים משתי המסלגות. פרטי המחלוקת נכתבו על סמך מקורות שונים בס' וילנא בתקופת הגאון עמ' 27'45. (11) המכתב נשלח לאנ"ש בחילנא כדי שימסרוהו לגדולי העיר.

ק"ח.

מכתב מכ"ק הרה"ג מהרי"ל אחיו של כ"ק רבינו הגדול נ"ע בנידון סכינים המלוטשים

אל כבוד רב האי גאון תפארת ישראל, הרב המאוה"ג החסיד המפורסם בוצינא קדישא נ"י ע"ה פ"ה כשית מו"ה יעקב נ"י.

מהיות ידעתי מיעוט ערכי וחלתי ואירא עלות להר קדשו, ומירתתא כולא גופאי ממתניא ופולפולא דילי. אמנם במקום ח"ה כו' הציקתני רוח בטני וחם לבי בקדבי, בהעלותי על לבי כי מר הוא רבא דעמי' ויצא לו שם כשמות הגדולים אשר בארץ. והנה הוא שם עלילות דברים על השוחטים אשר התלמדו על הסכינים המלוטשים, אשר קבלו מרבם ורבם מרבם עד רבותינו הראשונים שהמציאו ד"ז, הם השו"ב המפורסמים דמעזריטש, אשר החזיק על ידם קדוש עליון נשיא אלקים רשכבה"ג הנגיד וצוקללה"ה נבג"מ. ואחדיו כל ישרי לב, תלמידיו הצדיקים המפורסמים ששתו בצמא את דבריו דא"ח, המה יסדו באמונתם והעמידו שוחטים הרבה והזהירם הגדולים על הקטנים לשמור ולעשות ככל אשר הורו המורים. ועיקר הקפידא בתער המלוטש, כמ"ש רבינו הגאון החסיד אור ישראל וקדושו רב אחאי וצוקללה"ה נ"ע, שבתער שאינו מלוטש א"א להיות חד, וקרוב לדרסה, אם לא שיהי חלק.

ועתה כבוד אדונינו מעלתו הרמה הפך כחומר חותם וגזר על חשוי"ב דמדינתנו? שלא יעמידו הסכינים על חידודה, רק בחלקקות יקום. וא"כ אין בין

מלוטש לשאינו מלוטש כלל, וחששא דדרסה להיכן אולא, ואם בפיו ובשפתיו כיבד את כ' אחמור"ר וצללה"ה לומר עליו כי לא רבים יחכמו להבין דבריו, הפליג מאד לעשות מדרש לפירושים במקום שדבריו פשוטים וישרים למוצאי דעת. והוא ז"ל כתב בלשון צח ונקי בכדי להבין כל הקורא בו, ולא בלשון עלגים ידבר ח"ו ולא כמאן דמחוי במחוג.⁸

עוד אחת היא והיתה לבאר, מה שלא רצה רבינו לגלותה במכתב אשר כתב להמתנגדים דווילנא, והוא שידוע לכל השוחטים המתלמדים על סכינים המלוטשים שהעיקר להעמידו על אמיתית חידודו, שיהי' החידוד מגולה בפ"ע בלא עירוב הצדדים שלפניו, שהצדדים שלפניו מעכבים ההרגשה העצומה בפגימה קלה ודקה מן הדקות, שמחמת עביות הצדדים קשה להרגיש, ולכן נא ונכחה יאמרו, ויבררו שהאמת כן הוא.

וגם אני זכורני כשהייתי בטשטענדאביל אצל מורנו הרב הק' איש אלקי בישראל גדול שמו מוהר"מ נחום וצללה"ה נ"ע החזיק ע"י השו"ב המפורסם מו' ליפמאן ז"ל, שנתלמד אצל השו"ב הראשונים דמעזריטש, והעמיד תלמידים הרבה, וציווה עליהם שיבאון לפניו בסוף כל שנה להתלמד מחדש, ואמר הטעם שבשביל שהתלמידים לא היו בקיאים ללוטש כמוהו בדקות, ונעשו סכיניהם עבים קצת וקשה להרגשה, גם הלום דאיני אצל רב אחאי ז"ל נ"ע, שבאו שוחטים שלא היו סכיניהם מלוטשים בדקות כ"כ, ולא רצו השו"ב דק"ק ליאונא ליתן עדיהן, עד שבאו לפני כ' אחמור"ר ז"ל נ"ע ואמרו שהסכינים שאינם מלוטשים כ"כ קשים להרגשה, ובקושי התיר להם ע"י שינוס אותם אם בקיאים בהרגשת הסכין המלוטש הרבה בדקות, ואמר הטעם שמאחר שמרגישים על הסכין המלוטש בדקות אפילו בפגימה קלה ודקה לא יטעו עכ"פ, אפילו בשאינו מלוטש כ"כ, בפגימות גדולות המטרפין מן הדין.

ומעתה צא ולמד שעכ"פ הסכין המלוטש הרבה יפה וברה היא למאד מאד, וזה ידוע ומפורסם, שבאם מחליקין הצדדין הרבה עד שיהא חלק יאינו חד וחרוף, הרי הוא כמו שאינו מלוטש כ"כ, שהצדדים עבים קצת ומקום מושב החידוד הוא ג"כ עב קצת, ואיך יתהפך כחומר חותם לומר בזה הוא כשר לכתחלה, והסכינים המלוטשים הרבה, אשר הם באמת יפים יותר ויותר לאין קץ, יוציא עליהם שמץ דופי, ויחליף וימיר טוב ברע ורע בטוב, ולא ידענא מה אידן בכת"ר, כי לפי הנשמע גם הוא מתלמידי גדולי הצדיקים המופלגים המפורסמים, תלמידי הבעש"ט ז"ל או החגיד מחעזריטש נ"ע, ובפרט ידעתי כי הרב הק' מו' נחום נ"ע מטשטענדאביל אור תורתו היתה זורחת במדינתכם, וכל הצדיקים החשובים מיכף הוו כיפי ליה, והארץ האירה מכבודו, וכ"ע אבתרי' גרידי, ולמה היתה כזאת לפניו בעת הזאת לבטל דברי קדשו של הארי ז"ל אחרי מותו, וסמך על משענת קנה רצון, השו"ב דמתא שלו, אשר הוא שוחט דעלמא ולא בינת אדם, ולא בדעת ידבר תועה על אנשים יראים ושלמים אשר קטנם עבה ממתניו, ובפרט אשר קבלו מרבם ורבם מרבם כו', ואשר הנסיון מוכיח כדבריהם.

ואשר החזיק ע"י מו' הגאון בכו"פ סי"ח ס"ק ו' מענין הנקרא בל"א רויך, ופי' שהוא כשהסכין חריף מאד, נוראות נפלאות, פה קדוש יאמר דבר זה, מה ענין שמיטה אצל הר סיני, דשם מבואר דרויך הוא פגימות קטנות, ומשמע מדבריו דגרע אפילו מדמיא לסאסאה, מדלא הוה לי' לכתוב דבר הלכה בפ"ע והו"ל להעמיד דבריו על דימא לסאסאה, ועוד כי מחרי האף הגדול הזה נראה דגרע טפי, ובודאי

היינו בסכין שהושחזה ולא הוחלקה, וכמ"ש השו"ע גבי דמיא לסאסאה, ומשכחת לה נמי דגרע מינה. אבל סכינים דידן חלקים הם, שמחליקים אותם בטוב אתר ההשחזה, ואדרבה, החלקת של הסכין חד וחריף הוא מזוקק שבעתים משאינו חד כ"כ. וכל מה שהוא מחודר יותר משובח וחלק בטוב טעם מאד, שיודעים ומבינים אשר התלמדו בטוב, והשושט שלפני כת"ר לא ידע כלל ובאין מבין העמדה הזאת, ולא מסת"י דלא גמיר כו'.¹ ובאמת צריך לימוד גדול להעמיר כזה, וגם להוליך הצפורן בקלות ולא בכבדות. ולא ידעתי מאין הרגלים ואיזה סמך מצא בדברי הגאון בכר"פ לאסור הסכינים החריפין, ואדרבה, מפורש הוא בסי' כ"ג בפלתי סק"ג דכמעט נפל שיעור שהי' בבירא, כי אפשר אימן וזרין גדול וסכין חריף למאד בציר ליה שיעורי' עכ"ל. הרי דמתיר לשחוט בסכין חריף למאד, ומאד אין לו שיעור. אלא ודאי דהוחלקה שאני, ולא אסר בסי' י"ח סק"ו אלא בשלא הוחלקה. ואדרבא משמע שלא הוחלקה היות אפי' כשיעור דמיא לסאסאה, אבל כשהוחלקה פשיטא שאין זכר אפילו לדמיא לסאסאה, וכמו שהאריך בזה רבינו אחמ"ר ז"ל נ"ע, מהיכי תיתי לאסור. והאוסר אסר לו יונה, וגם אויל בתר איפכא, וכמעט דשרי עורבא.

את כל זאת הצעתי לפני כת"ר, ואתו הסליחה על שהרביתי בקצת דבריו, כי אין אדם נתפס על צערו, ובאמת צער גדול הוא, אשר ידעתי שמו של כת"ר הולך בכל קצוי ארץ, ושהוא מחבב דברי הצדיקים הגדולים, ובמקום שהי' לו לחזק את דבריהם הנה הוא מהדס יסודותם ובנינם, אשר לשוא עמלו בוניו בו ויגעו הרבה יגיעות וסבלו כמה יסורים והרפתקי עדו עליהו במלחמות כבדות מהמתנגדים עד שיצא לאור צדקם ותשקוט הארץ. והן כת"ר מהם יצא והלך בדרך אחרת, אשר לזאת עגמה נפשי, כי לא תוכל הארץ להכיל גודל חילול ש"ש ובזיון הצדיקים. אבל הכל בעבור אשר האמין בשוא נתעה מהשו"ב אשר לפניו. ע"כ העליתי לפניו שני מעשים משני גדולי הדור, ומהם יראה וישיב אל לבו, ואשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים ואף לקטן שכמותי, ובפרט כי לא מלבי, ומודים דרבנן היינו שבחייהו, ומובטחני שבהגיע דבריי אלה אליו הנאמרים באמת ובצדק מפי גדולים חקרי לב, ישיב ויאמר דברים שאמרת לפניכם ברם כו'.²

ואחוי קידה ואצא ואו"ש וחיים, ויוחק בספר הצדיקים לאלתר לחיים מאדה"ר.

ר' המדבר למען האמת והשלום על הצדיקים ועל החסידים.

יהודא ליב באאמ"ר ברוך זלה"ה

אחי אדמו"ר הגאון החסיד מהר"ש זלמן נ"ע.

נדפס ב"התמים" חוברת ה'.

לא נתברר לי מיהו מקבל המכתב.

(1) כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב. ברכות י"ט ע"ב. (2) צ"ל דמרינתו.

(3) — "מראים בידיהם ובאצבעותיהם ברמיה" — דש"י ברכות מ"ו ע"ב.

(4) לא מיסתייה דלא גמיר מימחא נמי מחי. — חולין ק"ו ע"ב. (5) ברם דברים שאמרת

לפניכם סעות הן בידי, ברם כך אמרו וכו' — עירובין ס"ז ע"ב ועוד.

אגרות שלא נתברר זמן כתיבתן (ק"ט—קמח) :

ק"ט.

אגרת רבנו למחותנו הרה"ח ר' יצחק מאולע ז"ל
(על ערך התפלה בשמחה)

לאהובי מחותני הרבני החו"מ מו"ח יצחק נ"י.

אחד"ש כמשפט האמור למשכיל, באתי בבקשה אל ידע בעיניו איחוד תשובתי על שאלתו, כי סהדי במרומים כי לא אתרחיש נוסע להתם. אך עתה הפעם אגלה דעתי הקטנה אודות הצומות ואודות הגלות. לא באלה חפץ ה' ולא כן קבלתי מרבתי הקדושים. אך זאת עצה היעוצה להתפלל בשמחה גדולה עד אין קץ, ואז ממילא יתפרדו כל מחשבות און, כי גם אם יעלו ידרו ויפלו מיד כמוץ לפני רוח ומלאך ה' דוחה. וענין השמחה הוא בדכתיב ישמח ישראל בעושייו, להתענג תענוג גדול בגדלות הבורא משבחים המוזכרים בסידור התפלה, כאלו רואה בעיניו גדלות מלך בשך ודם המתגלה ביקר תפארת גדולתו וכבוד מלכותו לאין קץ, שהכל ששים ושמחים ומתענגים לרוץ לקראתו לדאותו, וכביכול כן הוא ממש בשעת התפלה מכדיונים צאינה וראינה במלך שלמה כו' והיא עת רצון לאסתכלא ביקרא דמלכא ולהתענג בתענוגים מזיו כבודו וגדלו. אך חרדה ילבש ביראה, וזהו והחיות רצוא ושוב (יחו"א), וד"ל¹, אך צריך תחלה להעביר מלבו כל יגון ואנחה וכל שמץ עצבות.

והעצה היעוצה לזה, להכניס בלבו יגון ואנחה קודם התפלה ולשבור לבו על כל ח"נ ולבכות עליהם בדמעות שליש ולבקש מחילה גמורה מה' בקול בכיה, ולאמר מזמור נ"א, ואזי ע"י הבכיה יסור היגון מלבו ויהי' שש ושמח בבטחונו בה' כי בלי שום ספק בעולם ימחול לו כל עונותיו בשעה זו, כדכתיב באשר הוא שם, פי' שבכל עת שהאדם מהרהר בתשובה ומבקש מחילה נמחלו לו כל עונותיו ברגע זו, ואף אם חוזר לסורו וחוזר ומבקש מחילה, אפילו אלף פעמים כן, נמחל לו בכל פעם הכל ברגע זו, ואי אפשר לי לפרוט ולבאר היטב ענין זה במכתב, שלא יהי' לסתור משאדו"ל (יומא פה:) האומר אחטא ואשוב כו'², כי לא קרב זה אל זה כרחוק מזרח ממערב, וד"ל.

וסדר רוב למודו יהי' בזה ובמדרש, אך קודם התפלה יהי' למודו בראשית חכמה שער התשובה וסוף שער היראה וסוף שער הקדושה, בכדי להכניס יגון ואנחה ולשבור הלב על עונותיו וח"נ, בכדי שיוכל לבכות בכדי שישליך ויסיר היגון מלבו, בכדי שיהיה לבו שש ושמח בתכלית השמחה בהתבוננו בגדלות הבורא בתפלה עד ברכת השיבנו וסלה לנו, שיחזור לאמרם בבכיה כמו שאפשר.

ונכון יהי' לבו בטוח בה', כי אם כה יעשה וירגיל עצמו זמן מה יתהפך לבדיה חרשה, וה' יהי' בעזרו, וחי נפש אחי, כי נפש מעל' חולה מאד בחולאת המרה שחורה, וזהו תחבולות היצר בערמה ובמרמה כאלו לשם שמים, ושקר ידבר, כנראה בחוש, שבתאוות גשמיות הלב שמח ובעבודת הבורא היצר מוכיר עון וכל ח"נ, להתפס בדשתי, כדכתיב תחת אשר לא עבדת את ה' בשמחה ובטוב לבב³.

ואצא בכי טוב ואו"ש מאדה"ש, כנפשו ונפש המעטיר ודו"ש מלונ"ח.

שניאור זלמן במו"ה ברוך נ"י⁴.

נפוט במאה שערים דף ג' בהשטות, ובשלימות — בגנוי נסתרות אור רב כ"ד (מתוך "קובץ הרי"א").

ר' יצחק מאולע, שאליו נכתב המכתב, הי' גיסו של ר' משה בן רבנו ושל ר' ליב ריבלין מאולע, ושלשתם היו חתני ר' צבי הירש ריבלין מאולע, כולם מגדולי חסידיו רבנו. משפחת ריבלין המפורסמת, עולה יחוסה עד הגאונים ר' משה קרמר ור' משה רבש מחילגא בעל "באר הגולה", וממנו בא שם המשפחה רבש = ריבעלס = ריבלין. בני משפחה זו בחלקם חב"דים ובחלקם "פרושים" (בן נקראים תלמידי הגר"א שעלו לאה"ק והנלוים עליהם). לר' שלמה זלמן ריבלין (בהרב ר' צבי הירש משקלוב) ש"ב של הגר"א היו שני בנים: ר' אליהו פלאטקעס ריבלין — אבי משפחת ריבלין החב"דית, ור' בנימין ריבלין, חלמיד הגר"א, מח"ס גביעי גביעי הכסף (שקלאב תקס"ד, מובאים בו הרבה חדו"ת משם רבו הגר"א) — אבי כל בית ריבלין הפרושים. ר' הלל ריבלין בנו של ר' בנימין הג"ל עלה ארצה בסוף המאה הששית עם בניו: הרב ר' משה מגיד ור' אלי, וחתנו הגביר ר' שמריה לוריא (בנו השלישי ר' שלמה זלמן ריבלין מח"ס דברי שלמה נשאר בחו"ל והי' ראב"ד דשקלאב. חתנו של ר' הלל הי' ר' זלמן פינסקר, אבד"ק חערסאן, מחסידיו הצ"צ). צאצאיו של ר' הלל ריבלין פרו ורבו בארץ ובחו"ל וכירושלים ת"ו בלבד נמצאים מאות רבות מהם כ"י.

בניו של ר' אליהו פלאטקעס ריבלין הם: (א) ר' צבי הירש ריבלין מאולע. (ב) ר' זלמן ריבלין משקלאב, שנקרא "ר' זלמן ר' אליה"ס", חותן ר' מנחם נחום בן אדמו"ר האמצעי, מחסידיו רבנו ואח"כ של בנו ושל נכדו הצ"צ. (ג) ר' ארי' ליב ריבלין מאולע, (חתן אחיו ר' צבי הירש) אביו של ר' אליהו יוסף ריבלין מדייבין, מח"ס אהלי יוסף (ירושלים תרכ"ח). שנפטר בירושלים בשנת תרכ"ה. (ד) ר' פישל ריבלין, (מס' תולדות חכמי ירושלים וס' תולדות משפחת הרב מלאר). תאריך המכתב הוא לאחר שנת תקנ"ה, כי ר' משה בן רבנו נולד בתמוז תקל"ט (ספר התולדות עמ' 74), וזמן נשואיו מסתבר שלא הי' לפני תקנ"ד. מכתב זה נכתב לאחר נשואיו, בי ר' יצחק מכונה כאן מחותני.

(1) במאה שערים: וזו לחיות רוח שפלים וז"ל. [מסתבר שהי' כתוב והחיות ר"ש, והוטעה המעתיק לפתור ר"ת ר"ש = רוח שפלים]. (2) אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה. הסבר הענין עי' בתניא פרק כ"ה ובאגרת התשובה פרק י"א. (3) ובטוב לבב מרוב כל ועבדת את אויביך. — דברים כ"ח מ"ח. אויביך הם המקטרגים וכו'. — בלקוטי תורה תויע ד"ה שוש תשיש, ועיי"ש הסבר הענין. (4) כן כחוב בגנוי נסתרות, וגדאה שצ"ל "ז"ל" כי בתאריך זה כבר נפטר ר' ברוך (ר' העדה לסי' א').

קכ.

על איסור הליצנות ועל תפלה מתוך שמחה

שמעוני אחי ורעי וישמע אליכם אלקים. הנה מודעת זאת בארץ כי לא טובה השמועה אשר עם ה' מעבירים קול הרנה במחנה העבדים, ויקומו לצחק, לצחוק אומרים מהולל, וכל הארץ מהוללים ותבקע הארץ לקולם. קול ענות אנכי שומע, קול ששון וקול שמחה מה זו עושה, שמחה מריעות דעים וחטאים לה' מאד, כמו שאמרו חכמינו ז"ל ספ"ק דע"ז (יח:): על כל מיני שחוק שהוא דרך חטאים ומושב לצים. והי' הטוב יכפר בעד עניי הצאן, אין עני אלא בדעת. כי לא בדעת ידברו לאמר כי מאת ה' היתה זאת לנו, כי צחוק עשה לנו אלקים, להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נרכאים ונפש אומללה ושפלה וחולה מעצבונה, לקיים מה שנאמר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם.

ובאמת דופאי אליל כולכם ודפואת שוא ומרוחים לכם. כי איך יתכן שע"י שמחת הנפש אחרי אשר הוטמאה בטומאה חמורה של עון הליצנות ר"ל תזכה עי"ז לשמוח בה' ולדבקה בו באמת ותמים, כי מי יתן טהור מטמא. ומי שאינו מורה בזה כופר בדרכי חז"ל, שאמרו (סנהד' קג). שאף כי אחרי מותו אינו מקבל פני השכינה,

כדכתיב (תהלים ה) לא יתיצבו הוללים לנגד עיניך, ובל שכן בעודנו בחיים חיותו תעבור בשלח.¹

ורפואת האמת מחולי זה, הוא מה שנמנו וגמרו רופאי האמת, חכמינו ז"ל, באמרם (ברכ' לא) אין עומדין להתפלל אלא מתוך שמחה של מצוה, שהם דברי תנחומין שבנביאים ובדברי חז"ל מגאולת ישראל ומעלתם העתידה לבוא במהרה בימינו אמר, או דבר שבח משבחיו של המקום ב"ה, הנאמרים באמת בתהלה לדוד ושאר פסוקי דזמרה, כי הן הם המעוררים שמחה אמיתית להלהיב הנפשות האומללות, וישמח ישראל בעושי², כמו שפידש"י³ שם, וממוצא דבר נשמע, שקודם לכן א"צ שום הכנה, כי אמירה נעימה זו היא הכנה רבה אשר אין למעלה הימנה ואין אחרת וזולתה, והכנה זו היא האמיתית, שתקנוה יודעי האמת לאמיתו, ותקנתא לתקנתא לא עברינו, שלא לעבור בבל תוסיף, ובל המוסיף גורע ונותן מגדעות ח"ו, והנה אחרי הדברים והאמת האלה, נפשי בעת תרדשי לכל אוהבי ודעי אשר בנפשי, לשמוע אל הרנה והתפלה זו בקשה ותפלה קצרה, אשר נפשי נועם מהם תבקשי, באמירה נעימה, לקבל שכר על הפרישה, שלא לשוב בדרך הזה עוד, כי לא זו הדרך אשר חפץ בה ה', לעשות מצוה הבאה בעבירה ח"ו, וגם איני חייב באחריותה בלל, בידוע לבל חכמי לב, שבל מצוה הבאה בעבירה אינה אלא אינון בל טיבו דעבדין לגרמיהו אינון עבדין, ועל זה נאמר ובבל נפשך, ור"ל.

ואשר לא ישים לבו לדברי אלה הנאמרים בצדק, ירא ה' וירדוש ממנו, ואני את נפשי הצלתי, וירי מסולקות הימנה, כי לאו דאל תתלוצצו בו, לאו שאין בו מעשה הוא, ולא היו לוקין עליו אפילו מבת מרדות מדברי סופרים, כ"א דינו מסור לשמים, כמפורש עליו סיפא דקרא: כי בלה ונחרצה בו⁴, ובמו שארז"ל (ע"ז יח:), אך האיש מאנ"ש אשר יזיד לשלוח ידיו בשלומיו, לעשות מעשה לצים בפועל ממש, אנכי אדרוש מעמו, ועלי להרחיקו מעל גבולי בכל יראה פני, עד אשר יקבל דינו מעצמו, ויבקש מנו מחבריו שילקוהו מכת מרדות, שהן י"ג הכאות⁵, קלות או חמורות, בפי ראות עיניהם.

עוד זאת אדרוש מאחי ודעי, שבל רואה מחבירו שעבר על כל הנ"ל, חרפה לא ישא על קרובו ויודיעני, ואם לא יגיד כו', עד בי יראה ושב ודפא לו, שלום שלום לרחוק בו⁶.

שניאור זלמן בלאאמ"ו בדרך זלה"ה.

נדפס בס' מאה שערים דף א' ע"ב ובגנזי נסתרות, חלק אור דב י"ט.

- (1) ע"ד הכתוב באיוב ל"ג י"ח, (2) ע"י תניא סו"פ ל"ג, (3) וזה לשונו: שמחה של מצוה — בגון דברי תנחומין של תורה בגון סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שהוא של שבח ותנחומין כגון רצון יראיו יעשה, שומר ה' את כל אוהביו, ובגון מקראות הסודות בתפלת ערבית, כי לא יטוש ה' את עמו וביוצא בהן, (4) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם כי בלה ונחרצה שמעתי מאת אד' אלקים צבאות על כל הארץ, ישעי' כ"ח כ"ב.
- (5) כ"כ מג"א ס"י תצ"ו סק"ב בשם מהר"י, שיטות הסוסקים בזה הובאו בתפא"י רס"ג ומכות, (6) ראה מדרשי חז"ל בסנהדרין צ"ט א' ובכרבות ל"ד ב' על פסוק זה.

קכא.

לתת צדקה ולא לדבר דברי חול קודם התפלה

מודעת זאת בארץ עצה היעוצה, עצת ה' היא תקום, למעט רבות מחשבות אשר בלב איש המבלבלים תפלתו, כי ה' עוז לעמו יתן, ובכח ה' יגבר איש על המחשבות

זרות, אם יתן עוז לאלקים לאתר דלית ליה מגרמיה כלום, וצדק לפניו יהלך וצדקה תציל ממות, היא הסט"א אשר ממנה באות המח"ז המפילים לאדם, וכל נפילה היא מיתה ר"ל *1. וע"כ מי האיש הירא לנפשו, יתן לה' כופר נפשו חצי קט' או רבע קט' לקופת אה"ק תובב"א קודם התפלה, לפדות את נפשו, זו תפלה *2, משחת, לאור באור החיים, לפתוח לו שערי תפלה, ולא יפגעו בו הדוחפים אותו לדחותו ולבלבלו במחשבות זרות לבל יראה גאות ה' ולהסתכלא ביקרא רמלא, כמ"ש (תהלים יז) אני בצדק אחזה פניך *3.

ואך זה לעומת זה יש הבל אשר נעשה על הארץ, הבל הבלים מלין דעלמא, ורעות רוח, כתרוממו תבירו דרוחא *4, כידוע ליודעים, כי ההבל מקיף וסובב והולך הרוח ונעשה מחיצה של ברזל המפסיק בין רוח האדם לאביו שבשמים, ואי לזאת מעי מעי אוחילה, להיות כל איש זהיר ונוהר ברוחו במאד מאד מלדבר דברי חול ומלין דעלמא לפחות שעה א' קודם התפלה של שחרית וחצי שעה קודם תפלת מנחה, וכל השומע לי אענדנו עטרה לראשי, כריע כאח לך, ומכלל הן כו'.

נדפס בס' מאה שערים דף ב' ובס' גנוי נסתרות, אור דב כ' (בכתב יד אחד מצאתי אגרת זו וחתום עליה אדמו"ר הצמח צדק, בספרים הנ"ל מובאת האגרת בשם רבנו).

*1) ראה זוהר נשא קל"ה ב' : כל מאן דנחית מדרגא קדמאה דהוה ביה קארי ביה מיתה. (1) קט' = קטן, מטבע "קופיקא". (2) ראה באגרת דלקמן. (3) אדם נותן פרוטה לעני — זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך, ר' אלעזר יהיב פרוטה לעני והדר מצלי, אמר : אני בצדק אחזה פניך. — בבא בתרא י'. ועי' בטושי"ע אורח צ"ב ס"י ובהקדמת רבנו לסיפור המתחלת "הקל קול יעקב". (4) תרגום קהלת א' י"ד. (5) במאה שערים : ... אגודות בבית המדרש לא ...

קכב.

לאנ"ש דקאפוסט על ערך התפלה

אהובי אחי ורעי אשר כנפשי העומדים על התורה ועל העבודה בק"ק קאפוסט יע"א, יצו ה' אתם את הברכה חיים עד העולם.

הנה לא טובה השמועה אשר אנכי שומע קול ענות חלושה, לענות בקול דממה דקה מן הדקה עני' טועדה, זו תפלה קצרה, במקום שאמרו להאריך מערכי לב, ערוכה בכל עצמות תאמרה, ומה' מענה לשון מדברת גדולות ונפלאות תמים דעים בשבחות ובזמירות, ולא אליכם ארז"ל (ברכות ו') : כרום זלות לבני אדם, אלו דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזולזלים בהם, ופירשי' זו תפלה העולה למעלה.

ולכאורה אינו מובן מאי שנא תפלה העולה למעלה מכל אורייתא ופקידא בדחילו ורחימו דפרחא לעילא, אלא משום דבלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא, וכאשר התפלה עולה למעלה היא מעלה כל התורה ומצות וברכותיהן וברכת הנהנין וברכת המזון שאדם לומד ומברך כל היום, כאשר קבלתי, והגם שגם בתפלה אית יראה ואית יראה, עכ"פ כל המצות והברכות שנברכו בלא לב טוב הכל עולין במעלת התפלה ומתערבין עמה, להיות אחד באחד יגשו אל המקום אשר בחר ה', וגם כי התפלה עצמה רבים לוחמים לה במרום, לעיין בה אם היא מלה כדקא יאות.

הנה ע"ז נאמר (תהלים נה) פדה בשלום נפשי. מקרב לי כי ברביס היו עמדי, הנאמר על תפלת הצבור כמאמר רז"ל (בר' ח.), ונפשי היא תפלה, כדכתיב (ש"א א) ואשפוך את נפשי לפני ה', שהקב"ה פודה תפלת הצבור מכל המקטרגים.

ע"כ אהובי אחיי ורעיי, חזקו ואמצו במאד מאד, כמאמר רז"ל (בר' לב:) שהתפלה צריכה חיזוק, כאדם הנאבק עם שונאו שצריך להתחזק בכל כח ועוז ותעצומות, אף כי גם זאת שעת צלותא היא שעת קרבא, וכמו שבמלחמות בני אדם צריכים כל בני המלחמה להתאסף אל מקום אחד, להתחזק כולם כאחד ולא זה בכה וזה בכה, אף גם בתפלה יהי' עשרה לפחות כולם כאחד מתחילים מברוך שאמר ואילך, ואיש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק בקול חזק לייחד לאחד להרים קול אחד.

זאת יקבלו עליהם בקבלה גמורה בל"ג, וה' יגמור בעדם כאשר הבטיחנו, ויקבל ברחמים וברצון עבודתם וישמע שועתם, כנפשם ונפש המעטיר ודו"ש מלונ"ת.

שניאור זלמן במוהר"ר ברוך ז"ל.

נדפס במאה שערים דף ב' ע"ב ובגנוי נסתרות, אור רב כ"ב.

(1) תקוני זוהר.

קכג.

לאנ"ש דכוחאב ישן

(בעניני התפלה)

אהובי אחיי ורעיי, אל תעצבו ואל יחר בעיניכם, שאין רע יורד מלמעלה ח"ו, כ"א גילו ושישו עדי עד, ישמח לב מבקשי ה' כתיב, היא שמחת הנפש המשכלת ומתבוננת בגדולת ה' ונפלאותיו עד שמונה עשרה, ומבקשת אח"כ גילוי הנפלאות והנצלמות בחיי פעמים ברוך אתה הוי' שבשמו"ע, ולהאריך בזה, היינו מהודו ועד אחר שמו"ע, ערך שעה שלימה, לא פחות, וזאת עשו וחיו, וחדות ה' היא מעוזכם, לשמרם ולהצילים משעות המתרגשות כו', נכון לבם בטוח יהי' בה' גומר בעדם ודורשינו לטובה, כי שב אפו וינחמם בכפליים לתושיה.

ומדי דברי באתי כמזכיר תקנות קדומות, להיות מתפללים לפני העמוד כל איש ואיש ביומו הקבוע לו, ועליו מוטל הזירו לאסוף אליו עשרה מתפללים בקול, שיעמדו בסמוך לו להתפלל ביחד מהודו ועד אחר שמו"ע, והשאר כל אחד ואחד במקומו, ולא יהלכו אנה ואנה, שלא לבלבל כו' כנוצר בגמרא ופוסקים.

והנשואים וכו' ישמעו ויראו ויזהרו בנפשותם מלהשיח שום שיחה בעולם ח"ו, כמוזכר בזה"ק באזהרה עצומה עונש מר מופלג, ה"י ולשומעים יונעם וכו'.

נדפס במאה שערים דף ב' ע"ב ובגנוי נסתרות, אור רב כ"א.

(1) באגרת הקודש סי' א' שבסוף התניא כותב רבנו שלא ירד לפני החיבה רק מי שיש לו פנאי, להאריך בתפלת השחר ערך שעה ומחצה, וצ"ל שנחשב שם גם מה שקודם הודו ומה שלאחר שמונה עשרה, שעולה לחצי שעה נוספת. בתשובת מהר"ם מינץ סי' ח' (הרבאה במגן אברהם סי' נ"ג סי"ק ה') וגם בשו"ע רבנו) כתב בשם מהר"ל כי הזמן הממוצע שנמשכת התפילה מברוך שאמר עד ישתבח הוא חצי שעה, אם נחשוב חצי שעה נוספת לק"ש וברכותיה ושמו"ע, הרי שאורך זמן התפלה הוא שעה שלימה, כאמור בדברי רבנו כאן.

קכד.

כנ"ל

אדברה נא שלוי למען אחי ורעי א"ש המנין דק' בוחאב ישן ואגפיה וסמוכות
שלה השייכ' למנין הניל. יצו ה' אתם את הברכה ושלו' וחיי' עד העולם.

אד"ש כמשפט לאוהבי שמו, אברכה את ה' הטוב והמטיב על שמועה טובה
שמעה ותחי נפשי ממש, ומי האמין לשמועתינו, אשר סיפר לי ירידנו ציר נאמן
מוכ"ז על כל או"א מקטן ועד גדול, אשר כולם נושאים נפשם לה' איש כערכו,
להתחזק בכל עזו ותעצומות על התורה ועל העבודה שבלב זו תפלה, לקיים ככל
אלות הברית הכתובה בפנקס וספר זכרון לפני ה' תמיד, איש איש כאשר יוכל
שאת, והחלש יאמר גבור אני. ראו עיני ושמח לבי, ואודה ה' בכל לבב על העבר,
ובקשה על העתיד, כה יתן וכה יוסיף ה' לחזק ולאמץ לבם להיות מעלין בקדש
ולא מורדין ח"ו, ואיש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק ונתחזק, כמארו"ל
שהתפלה צריכה חיוזק, להתחזק בכל בח, כמו שמתחזקים אנשי המלחמה ממש
על שונאיהם, בכל לב ונפש ממש עד מיצוי הנפש ממש, וה' ישמע שועתם ויושיעם
בגוף ונפש נס"ו.

ומדי דברי זכור אזכור לטובה את ירידנו מוכ"ז נ"י לבל יהי למשא על א"ש
לקבל דבריו באהבה וברצון, גם אם מעתיד דבריו עליהם ואינו מכלכלם במשפט
לפעמים, כי אהבה מקלקלת השורה, וע"כ לא תסור אהבתם ממנו לעולמים. ואודות
שאלותיהם שמתו הרברים בפיו.

וה' ימלא כל משאלותיהם לטובה, כנפשם ונפש א"נ ד"ש מלונ"ח.

שניאור זלמן במ"ו ברוך וללה"ה.

הועתק מתצלום כ"ק שנוסט ב"התמים" חוכרת ב'.
(1) ברכות ל"ב ב'.

קכה.

מאדמו"ר האמצעי נ"ע לאנ"ש (בחיי אביו הק' נ"ע)
(על עבודת התפלה וסדר הלימוד)

נצטויתי מכבוד אאמו"ר הרב ש"י לכתוב בשמו תוכחת מוסר מאהבה מסותרת
לכללות אנ"ש, וביחוד להנעדים הסמוכים על שולחן אביהם או חותנם, הפנוים
מכל עסק, שיתנו לבם ויתעוררו תמיד בכל עת וזמן שמגיע זמן התפלה שלא יבואו
בה בדרך קצרה, כדרך ההמון רק לפטור העול בלבד כו', כי לא זו הדרך ישכון
בה גילוי אלקות, כידוע בזה ובספרי היראה ובפטר בלקוטי אמרים.
ובודאי לא נעלם מהם כל פרטי עניני העבודה ביגיעת הנפש ויגיעת בשר,
דהיינו יגיעת המוח והלב, בעיון גדול והתקשרות גדולה במושכל, שצריך לזה
אריכות זמן הרבה יותר משעה בודאי, ובפדטיות להרחיב רבוי ההשגה בענינים
פרטי' רבים שנודע להם בסדר ההשתלשלות מאשר שמעו והבינו, וידוע שעיקר
אמית' ההשגה הוא דוקא בשעת התפלה, שאז כל דבור ודבור מדבור תפלה נחקק
ונקשר בנקודת הלב, דהיינו שהלב שומע ורואה דאית השכל וההשגה ההיא עד

שנחקקה ההשגה ההיא בלב בהתפעלות עצמית, ולא בהתפעלות הנולדה לפי שעה בלבד, כידוע לכל מי שטעם טעם בהתבוננות בעבודה שבלב, ואי לזאת יפלא עליהם הפלא ופלא למה ישוטטו לבקש דבר ה' לקנות חכמה, ולב אין לקנותם בתפלה באופן שיהיו כל פרטי הדברים חקוקים בלבם בתוך תוכם בבחינת עצמי ולא ישכח מהם אפילו דבר א', כי השכחה שהיא היסח הרעת באה מצד הריחוק והעדר התקשרות במושכל בתמיד' דוקא. כי מפני שההתבוננות עוברת על המוח רק דרך מעבר בעלמא במעט רגע, על כן חולפת ועוברת כל שעה ואינה מתיישבת כלל במוח ולב, והתעייף עיניך בו ואיננו עד שבסיבת זה בהמשך הזמן בדרך כזה ישכח אריכות ההשגה מעט מעט עד שיהי' ה' כלא הי'. ועל זה נאמר: השמר לך פן תשכח את ה' וגו' (דברים ו').

ואין עצה להסיר המחלה הזאת כי אם בדבר המנגדה, והוא אריכות ההתבוננות ברבוי ענינים וההגיון בלימוד עד שכל לבו יהי' נמשך ונכלל בההשגה אלקית, כמו הטורד לבו ומוחו בעיון עסק גדול, ואזי גם הלב יתחזק מהארת אור אותו השכל וימצא לבבו נאמן לפני ה' בהתקשרות אמיתית, בלתי יבוא לכלל נפילה בהיסח הדעת ושכחה, וזה בא דוקא ע"י ההרגל, שירגיל עיון מוחו בהמשך זמן רב, כמו גם בשאר היום יפנה עת וזמן להתבודד ולהעמיק דעתו בטרדת המחשבה זמן כשעה ויותר, וברבוי ההרגל בזמן כזה יבוא לו בנקל בשעת התפלה להאריך באחרות ה' בכל מה שידוע, ולא יפול דבר ולא חצי דבר, אדרבא יוסיף טעם ודעת בהרחבה רבה ויפקחו עיניו להשיג כו', ואזי יערבו לנפשו גם בכל פרט ופרט דא"ת, ובמקום שאמרו להאריך אסור לקצר, וכמ"ש בזהר שלח (קסב) מאן דאריך יתאריך ומאן דקצר כו'.¹

ולפלא גדול יחשב על עוצם תשוקתם לקנות חכמה הרבה, ומהם כלו בחכמתם, כי עי"ז יאכדו כל הון יקר ונעים גם אם שמעו דבר אחד אלף פעמים, שאין חכמה האלקית מתקיימת אלא בהשתדלות ויגיעה רבה בהם בעבודה שבלב בתפלה, והוא הנקרא מוהלך, כמו שנאמר באברהם הוהלך לפני וגו', ויתהלך חנוך את האלקים כידוע, וכתוב (תהלים פד) ה' לא ימנע טוב להולכים בתמים, דהיינו להמשתדלים ביגיעה רבה שנקרא מוהלך לא ימנע מלהאיר בו הארת גילוי אלקות שנקרא טוב, כי האור נקרא טוב כמ"ש וירא אלקים את האור כי טוב, היינו הארת אלקות בלב, כשהלב רואה בראיית השכל, כמ"ש ברעיא מהימנא בעין השכל דבלבא אתחזי כלא כו', ומובן מזה שבהעדר אריכות באחד הוא בחינת הסתלקות האור, כי האור הוא הנקרא קרבת אלקים, וכמו שנאמר (תהלים עג) קרבת אלקים לי טוב, ובהעדר האריכות נקרא רחוק, כמ"ש (ישעי' נו) שלום לרחוק וגו', היפוך המהלך בדרך ארוכה כו' שנקרא קרוב, וזהו שנאמר (ירמי' ב) אותי עזבו מקור מים חיים, על דרך המתרחק מחבירו מאחרי שהריחוק וההבדל ביניהם מתרבה מעט מעט, כמאמר יומים תעזב כו'.² עד שבהמשך הזמן מתרחק ויפול הנופל ח"ו בתכלית הנפילה, כמ"ש על כי אין אלקי בקרבי מצאוני הרעות האלה, שצריך להיות אלקי בקרבי דוקא, שאז נקרא מהלך, בהתקשרות וקירוב יותר עד שיקנה התפעלות המוח והלב בבחינת עצמיות, וכמ"ש כל עצמותי תאמרנה כו', וממילא ידחה ממנו כל ההתקשרות לדע, כי כהמס דונג כו'.³ משא"כ ברחוק שנתרחק מעט מעט מפני היותו מקצר באחד, עי"ז בא לריחוק גדול ע"י שאין אלקיו בקרבו כלל, רק מבחוץ בבחינת מקיף בלבד כענין אכל בי עשרה כו'.⁴ הנקרא מולא כידוע, וע"כ יכול להיות קרוב להיכלות החיצונים המשפיעים

כל מיני רעות כידוע. ולפי חכמת האמת זה טעות לדמות בנפשו שאינה אלא ענין עצלות וכמו שינה בלבד, אלא דבר זה גורם גם ריחוק ונפילה גדולה. ואל יהי דבר זה קל ח"ו, כידוע בס"ק, ולמבינים בעם אין צריך להאריך בזה, רק שיתנו לבם תמיד על זה, כי זאת היא עיקר המחלה בנפש הדורשת אלקים, להרחיקה לגמרי, כמ"ש (ש"א כה) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים, שהוא בחינת מהלך, ובהיפוך — ואת נפש אויבך יקלענה כו"ס.

והנה לא לדרשה קאטינא הכא, כי שומעים ויודעים הרבה, ואמנם מפני מיעוט וקיצור העסק בהם כל יום ויום אין זה מספיק לנפשם, כי יתקצר להם הדבר עד שצריכים לחזור על הישנות כמה פעמים. ואעפ"כ אינם מבינים ולא יערב לנפשם דבר זה שוב, כי נפש שבעה תבוס נופת. ונפש שבעה היינו שלא תשבע רק מהרגשת עצמותו, שזה בא רק מפני מיעוט עסק התפלה, להיות כי התפלה באריכות כשהיא בתמידות כל יום וכל שעה משעות היום, הרי עי"ז יערב לנפשו יותר בהוספת טעם, ועי"ז כל מה שיאריך ויתמיד ביותר זהו הנקרא נפש רעבה שגם כל"ס מר מתוק כו'. והיינו נפש הרעבה וצמאה ליצורה בלבד, כמ"ש (תהלים לג) ולחיותם ברעב כו', שהרעב עצמו הוא חיות לעיקר מציאת מציאותם, כמ"ש בכתבים. וזה בא דוקא מחמת רכוי הרגל העסק בזמנים טובא, ועל כן לא יפה עושים שמרבים הון רב ואובדים הכל במעט זמן, אלא טוב מעט בכוונה מהרבות שלא בכוונה, [ויתקיים בידם]. ועל כיוצא בזה אמרו (אבות ג) כל שמעשיו מרובים מחכמתו חכמתו מתקיימת, כי המעשה הוא ענין ההשתדלות והיגיעה להאריך באחד כמו שעה ושתיים, בין בתפלה בין בשאר היום, ואז מתקיימת כל חכמת השגת האלקות בבחינת קיום עצמי, שהוא נצחי בלתי יפול לעולם כעץ שתול על פלגי מים שגם כל הרוחות שבעולם לא יזיוהו ממקומו, וד"ל.

וכ"ז נאמר לאותן אנשים שהם פנוים מכל עסק, ויש ביכולתם להרחיב זמנים טובא בתפלה באריכות.

והנה לבעל עסק יש דרך אחר מצד אחר. והיינו כאשר ישימו אל לבם בכל בוקר בעמדם, אשר המה מבליים כל כח מוחם ולבםם בהבלי העולם עד שכמעט כל נפישם וחיותם מתקשרים בהבלי העסקים הסובבים עליהם מכל צד ופנה, כמ"ש סבוני גם סבבוני וגו', אזי ישבר לבו בקרבו ולא יגיל וישמח לדבר בעניני עסקיו קודם התפלה בהרחבת תנועה והתפשטות וכו', ואזי יכיר את מקומו השפל היטב, כי צריך יותר להכנת הנפש ביגיעה רבה, דוקא בשעה זאת שהיא שעת התפלה שהיא עת רצון לה' לקרב את הרחוק, כמ"ש שלום שלום לרחוק ולקרוב וכו'. ואם לא בשעה זאת, הרי מיד יפול בעסקיו הטורדות שלא יועיל לו אז שום התבוננות, כמ"ש (תהלים קז) יחוגו וינעו כשכור וכל חכמתם תתבלע, שזהו שעבוד העסק דפרנסה, שנקרא שכודת ולא מיין, שמבלבל והולך המוח והלב, ובאווילים מדרך פשעם נאמד כל אוכל תתעב נפשם, כי לא ישמעו ולא ישיגו בטעם אוכל המשיב את הנפש האלקית כו', ואין מן הצורך להאריך בדבר הידוע לכל, ואי לזאת כשלא ישכח ויתבונן היטב על כל זה לפני התפלה, מאד יתעורר בדחמים על נפשו שלא תאבד ותדחה בכף הקלע הזה, כמ"ש (ש"ב יד) וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח וגו', ויראה בכל עוז, החלש יאמר גבור אני, להתחזק ולעמוד על נפשו בשעה זאת, וכל מה שיאריך בתפלה, אפילו רגע יותר, בשעה זו הרי זה כקונה חיים לנפשו על כל היום, גם כי ילך בעסקיו יאיר בו דשימת הארה

זאת מן מעט ההתקשרות שפעל בנפשו, וכמ"ש גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא דע כי אתה עמדי.

וא"כ לפי זה הנה מובן שאותן העוסקים והטרורים יש להם לשמור נפשם ביותר השעה זאת, ולא ישתקע לגמרי בעניני העולם אח"כ, כי בחינת הרשימו תהא חזקה להעלותו ולקרבו כל שעה שיפנה מן העסק, ומה גם בהגיע לידו איזה מצוה, כצדקה וכיוצא בזה, שיכול לכוון בה לעשות נחת דרוח ליצורו, וכידוע ור"ל. ואחרי כ"ז הנה אין טענה כלל וכלל לב' הכתות, בין פנוים ובין עוסקים, לנקות את עצמם ולנחם לנפשם בדבר העדר היגיעה בתפלה באריכות, כי אם שהם שוגגים בדבר מבלתי השים לב ע"ז כלל וכלל, ואח"כ כשיתארך זמן ריחוקם מה' יציעו במר נפשם בלי טענה ודברים וישוטטו לבקש דבר ה' לקנות חכמה ולב אין, וכנ"ל. ולחנם טורחים ומרבים בהוצאות, כי במעט זמן הרי אובדים כל אשר קבצו ונפשם דיקנית כמקורם, מטעם הנ"ל.

וכל הנ"ל בדרך הורעה בדברי תוכחת מוסר מאהבה מסותרת, אבל להוי ידוע להם שמאר לא טוב הרבר בעיני אמו"ר הרב שיח"י, וכמעט שיצא עונשם בהחלט שלא ישמרו ר"ח בהרחבה, כ"א אותן אנשים החרדים ומתייגעים בתפלה משך זמן כשעה וחצי ויותר, שלהם נאות לקבל דא"ח ומילתא אלבישייהו כו"ס⁸. אבל אותן אנשים שמתרשלים בתפלה ומקצרים בה יתרחקו כאן מלשמוע, גם בענינים גופניים יתרחקו, ועל הדרגה וחקירה הזאת כבר נתמנו אנשים לכתוב ולרשום אותם אנשים המתפללים באריכות, כי מועטים הם, ואין עונשין אלא אם כן מזהירין, ופרטי הרברים עוד יפרש ירידנו השר"ר מוכ"ז, אליו תשמעון וישמע אליכם אלקים.

עוד * אחת אמרתי להודיע לכל אנ"ש, ובפרט להנערים הפנוים, אורות סדר הלימוד, וגם לבעלי בתים נגידים הלומדים, היות ידוע לכל נקורת רצון העליון ב"ה שירדעו מצותיו וחקותיו איך לעשותם בפועל ממש, וזהו הנקרא שונה הלכות בכל יום שהוא בן עולם הבא ממש, לפי שזוהי הלבנת התורה כולה כמו שהן לאחר הבירור בשלימות, שהוא עולם הבא, ומפני צוק העתים, מיר שיגרול הנער, גם היותו חריף ומבין, מתחיל ביגיעת עול עסק משא ומתן וישכח מלבו כל מה שלמד.

ולואת עצתי אמונה וגורתי כפולה, שיעשו חוק קבוע איש איש כפי ערכו, שילמוד ב' וג' סימנים אורח-חיים ויורה-דעה תחלה ולחזור עליהם ב' וג' פעמים עם באר היטב דוקא, ובכל יום בבוקר ובערב יחזור ממה שכבר למד פעם אחת על כל פנים, וגם יהי' חוק קבוע ללמוד ספרי אלפסי כמו שהוא בפנים, הלכות פסוקות מן התלמוד, ולחזור עליהם ב' וג' פעמים בפנים ובעליפה בל' אשכנז, וכן בלימוד השו"ע, ולא יפחות מב' וג' דפים בכל יום, וחייב גמור לחזור על כל מה שלמד מכבר פעם אחת כנ"ל, וגם ילמוד ס' המצות סמ"ג וסמ"ק ויחזור כמה פעמים תדיר, ובמשך זמן ג' וד' שנים, איש איש לפי טרדתו, יבוא לכלל בקיאות טובה בד' חלקי השו"ע וג' חלקי הרי"ף, ובזה יתמצא העבד אל אדונו בלי ספק להעלות נשמתו למקומה ושרשה, וכמו שמכריזין בגן עדן (פסחים ג.) אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, כידוע, ואם יספיק לו הזמן יותר ילמוד אח"כ האשרי עם הטור וב"י עם האחרונים, ומפני שכל איש אשר עינים לו יראה שאין איש אחד שיהי' בקי במה שלמד גמרא ותוספות בפרקים מיוחדים, רק לקיים מצות לימוד בעיון ילמוד חצי דף או דף שלם גמרא עם התוספות ואשרי ור"ן עד שישלים מסכת אחת, אבל יחזור עליה כמה פעמים.

וכל זה לטרודים וגם לפנוים מעט, יקבעו עת ללמוד הרי"ף ואשר"י כנ"ל, אבל לפנוים לגמרי — עליהם מוטל ללמוד גם בעיון כל הראשונים שלא הובאו בב"י וכל האחרונים, ולברר וללבן הדינים בתכלית, שיוכל להיות הכל שגודים על פיו. ויהי שוקדים על התורה יומם ולילה ובאהבה ישגו תמיד, וה' יצליח בידם להיות מורי הודאות בישראל, ובני עלי מועטים המה.

נדפס בתחילת סוד רבנו (עם ד"ח) ש"ל ע"י ר' שמרי"ב לוי"צ שניאורסון בורשא תרמ"ו (לא ה' תח"י בשעת ההעמקה) בס' מאה שערים דף ט' ובגני נסתרות, אור רב מ"ו. תאריך המכתב הוא לאחר חגג' כי מוזכר כאן ס' לקוטי אמרים.

(1) לשון הווה: מאן דפסק יתפסק מאן יקצר יתקצר מאן דקצר יתארך, ועיי"ש ביאור הדברים. (2) אם עזבני יום יומים אעזבך. — ירושלמי סוף כרכות, רש"י דברים י"א י"ג. (3) כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלקים. — תהלים ס"ח. (4) עשרה שכינתא שריא, ע"י תניא פרק ו'. (5) הפסוק בשלימותו: והיתה נפש ארוני צרורה בצרור החיים את ה' אלקיך ואח נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע. (6) הפסוק בשלימותו: נפש שבעה תבוס נופת ונפש רעבה כל מר מתוק. — משלי כ"ו. (7) ע"י ברכות ל"ד ע"ב. (8) מילתא אלבישייהו יקרא. — שכת"י ע"ב. (9) בענין סדר הלימוד ע"י מש"כ בהקדמתו לשר"ע של רבנו.

קכו — קלא

שש אגרות לאנ"ש על חיזוק המעמדות ועל האיסור להלוות מקופת אה"ק

קכו.

עלינו לשבח למהולל ברוב התשבחות על חבליים נפלו לנו בנעימים אף נחלת שפרה עלינו, נחלת ה' וארצנו הקדושה, לתת לנו יד ושם טוב מבנים ובנות שהם בעלי תורה ובעלי מצות, כי כתר שם טוב עולה על גביהם, והם הבוטחים בה' ועושים טוב לשמו הגדול השוכן בארצו ונחלתו, כדכתיב (תהלים לו) בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה, פ"י רעה, שזן ומפרנס כביכול את השכינה שנקראת אמונת ישראל, השוכנת בארץ על יושביה המחזיקים בתורת ה' ועבודתו ועומדים לפני ה' כי היכל ה' המה, כמשארו"ל כל העוסק בתורה בארץ ישראל כו'. אשר על כן כל המחזיק בידם וזנם ומפרנסם, כאלו זון ומפרנס את השכינה כביכול ועושה טוב לשמו הגדול, וזהו כתר שם טוב, והיא צדקת ה' ממש כביכול, וכמאמר (הקדמת ת"ז) איוהו חסיד המתחסד עם קונו, חסד ה' מלאה הארץ דוקא, וחסד ה' מעולם ועד עולם על ידאיו (תהלים כב) במעשה בדיבור ומחשבה, במעשה פתוח תפתח את ירך לאחיד ולאביונך בארצך ביד מלאה ורחבה, וכל המוסיף יותר מכדי השגת ידו יוסיפו לו ברכה עד בלי די, ובדיבור, לדבר תמיד ולפקח כל השנה על אודות חיזוק ישיבת הארץ, ולהתאמץ בכל מיני התאמצות אצל כל אחב"י אשר דברי אנ"ש נשמעים להם, ונדיב על נדיבות יקום, ובמחשבה, להיות הכל בעין טובה, ושמה שמחה רבה כאשר ירחיב ה' לנו ופרינו בארץ וירבו מאד יושביה, ויוכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות על ישראל שלום, ולא יתן גרעון ח"ו לתולדות הארץ, כי אם יוסיף ה' עליהם אלף פעמים, ואין מעצור לה' להושיע לרב או למעט, אך כי ה' חפץ למען צדקו לצדקנו ולזכותנו, וצדקה תהיה לנו. וע"כ חלילה לנו מחדול להושיע ידינו רב להם, להרבות מזה ומתן, איש לפי שקדויו, לרב להרבות נחלתו כו'.

עוד זאת אדרוש ואבקש מאת כל אנ"ש, שיחשוב בנפשו הנדבנות והנתינות שלו לאה"ק מדי שבוע בשבוע, ולסלק להגבאים שבועיך מדי שבת בשבתו, בכדי אשר לא תכבד העבודה עליו כאשר יבא הגובה כו', וגם לא יצטרך הגובה הנ"ל להתעכב כ"כ ולהרבות בהוצאות. וגם לא יאריך הזמן עד סוף הקיץ, כידוע ומפורסם מהיוק והפסד גדול מאיחור שילוח המעות עד סוף הקיץ, ולפחות לא יפחות מדי חדש בחדשו. ועל הגבאים מוטל הדבר להתאמץ בזה ביתר שאת ויתר עז, וה' עוז לעמו יתן, צדקת ה' לפניו ילך, לרום קרנם בכבוד ה' עליהם יראה.

ומדי דברי זכור אזכרנו ותשיח עלי נפשי על לא טובה השמועה ששמעתי ותרנו בטני, אשר באיזה מקומות עברו תורות כו' חלפו חוק ופרצו גדר למעול מעל בה', ועברו על החרם אשר החרמנו פה, והסכימו עליו רבותינו שבאה"ק, שלא להלוות מקופת אה"ק לשום דבר מצוה בעולם, בין לעצמו ובין לאחרים. והוא איסור גמור מדינא, כי מאחר שכבר הופרשו המעות לשם ארץ ישראל זכו בהם אחינו שבא"י, וכאלו כבר בא לידם, וחומר החרם ידוע לכל מעכן בן כרמי ר"ל.

לכן זאת עשו וחיו, כל שעבר בין בשוגג בין במזיד, ישב על הארץ ויקבל נזיפה לפני ב"ד, והם יתירו לו, וכשם שמתירים בב"ד שלמטה כך יהא מותר בב"ד שלמעלה, אך שכל ישוב לכסלה ושב ורפא לו.

כ"ד או"נ דו"ש מלונ"ח.

שניאור זלמן כמו"ה כרוך

נדפס בשלימות בגנוי נסתרות, אור רב מ"א, נ"א. הקטע הראשון (עו ד"ה ומדי דברי) נדפס גם במאה שערים דף ח'.

(1) לא מצאתי מקורו. (2) ע"י הסבר לכך בתניא פרק י'.

קכו.

אהוביי אחיי ורעיי העומדים על התורה ועל העבודה עבודת הצדקה צדקה ישרים תצילם, רודפי צדקה וחסד ימצאו חיים ושלום עד העולם נס"ו.

אחר"ש כמשפט לאוהבי שמו, באתי בת"ח והודאה על העבר וברכת הטוב והמטיב על שמועה טובה תדשן עצם ומאירות עינים ושמחת לבב אנוש, אשר העיר ה' רוח נדיבה בלב המתנדבים בעם לפרוע פרעות בישראל מדי שבת בשבתו ליד גבאי אה"ק תובב"א, כל ערך נדבתו המגיע לכל שבוע ושבוע לפ"ע אשר התגבר לכל השנה, לשלוח מדי שנה בשנה לפרנסת כל היחידים יושבי אה"ק שי', ובקשה על העתיד, כה יתן וכה יוסיף ה' רוחו רוח טהרה וקדושה בלב כלל ישראל אנ"ש בכל מקומות מושבותיהם, לילך בדרך ישרה זו, שהיא תפארת לעושיה ותפארת מן האדם, למצוא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם, לשמח אלקים ואנשים, הם אחינו יושבי אה"ק, כמה מעלות טובות ועצומות העולות והנמשכות מזה, הן במיעוט הוצאות הדרך במדינתנו במיעוט הזמן, הן במיעוט אחר מיעוט נשך כסף ודבית אוכל באה"ק, ע"י הקדמת ביאת הכסף לשם, מלבד העולה על כולנה ריוח עצום כשיעלה ויבא ויגיע לשם בעת האסוף, שהיא עת זול.

ואחת שאלתי אותה אבקש מאת כל הגבאים עובדי עביו"ק איש איש מלאכתו אשר המה עושים בכל מקומות מושבותיהם, להודיע לי במכתב שמות האנשים הממלאים ידם לה' לסלק כל נדבותיהם מדי שבת בשבתו, ולפחות מדי חדש בחדשו.

לחת עליהם בדרכה ולזכור חסדם וטובם כל הימים. ועל הטוב יזכר שמים. היטיבה ה' לטובים ולישרים. וגם שמות הנחשלים אחריהם מרפיון ידים מחסרון כיס. הצריך זירוז ביותר, אולי יתן ה' בלבי עצה לחזק ידים רפות ולאמץ לבם בגבורים. והחלש יאמר גבור אני, וה' יעזרוה ויאמצהו, כי בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, והכל מסייעין למלאכת שמים, ולא יעזוב את חסידיו המתחסרים חסד של אמת עם אנשי אמת מארץ תצמח.

נדפס בס' מאה שערים דף ו' ובגנוי נסתרות, אור רב מ'.
(1) ר"ת לפי ערך.

קכח.

אהובי אחי ורעי אשר כנפשי המתעסקים בקדושים, עבודת הקדש עליהם, גבאי אה"ק בכל מקומות מושבותיהם, איש על מקומו יבא בשלום וחיים עד העולם, נס"ו.

אחר"ש כמשפט לאהבי שמו, באתי לזרז לזריזין להיות זהירין וזריזין במלאכתם מלאכת הקדש בהשגחה פרטי' בעינא פקיא ותדירא, בלי שום רפיון ידים, ובדרכים כושלות ועצולות ח"ו, הן בגביות הוואכער, בלי שום רפיון ברכים, והחלש יאמר גבור אני, גם אם ירחוהו המדחה בלך ושוב לך ושוב, אפילו ק' פעמים, עד יצא כנוגה צדקו, והן להוסיף נדבות חדשות מאנשי הקדש הקרובים אלינו או הרחוקים, לדבר על לבם לבוא עה"ח להיות נקרא שמו בישראל באה"ק תובכ"א, ובפרט על קברי תנאים ואמוראים זי"ע.

וכל המתעצל בענינים אלה, חוששני לו מחטאת ועונש חמור לעושה מלאכת ה' כרמי' ח"ו, כי לא חלקו כזה בין עושה בשכר לעושה כחנם, מאחר שקבלו עליהם לעשות, מוטל עליו לעשות צדקו ותחבולותיו האפשריות בלי שום מונע בעולם, וצנים פחים בדרך עקש כתיב (משלי כ"ב) ולא בדרך תמים, וד"ל.

עוד זאת באתי להזהיר ולהודיע שאין רשות לשום גבאי המתעסק בקדשים בהתאמצות עצומה, ליתן ממעות התאמצות שלו לשר"ר מאה"ק דנחתין מהתם להכא יותר מחומש ההתאמצות, וחומש לבד יוכל לחלק לכל שר"ר דאה"ק הבאים אלינו לטובה מדי שנה, ובלבד שלא יעלה החומש יותר מנ"ו רובל, גם אם יהיה הסך ההתאמצות ק' רובל ויותר, לא יחלק להם יותר מנ"ו רובל, שלא לתת מגרעות בקדש לאחינו יושבי אה"ק, וד"ל.

ומדי דברי זכור אזכרנו, מה שכבר נעשה ונשמע אזהרה נוראה מרבותינו הקדושים, שלא הלוות ממעות א"י שכבר הוגבה והופשר אף לדבר מצוה בעולם, אפילו על משכונות, ואף אם ה' מעות התאמצות שלו, ולא נצרכה אלא לזרז לזריזין בזהירות יתירה, מרוב חבת הקדש הצריכה שימור וזהירות יתירה במאד מאד, וה' יהי בעזרו וחפץ ה' בידינו יצליח, כי חפץ חסד הוא, חסדו גבר עלינו לשום חלקנו כחיים במעשה הצדקה שלום וחיים.

שניאור זלמן בא"א מוהר"ב זצלה"ה.